

T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

1995 ANAYASASI'NA GÖRE
KAZAKİSTAN HÜKÜMET SİSTEMİ

Yüksek Lisans Tezi

Aigerim SERDALİYEVA

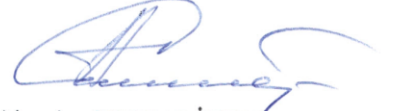
Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Ömer GEDİK

Erzincan, 2018

TEZ BİLDİRİMİ

1995 Anayasası'na göre Kazakistan Hükümet Sistemi isimli "**Yüksek Lisans**" çalışmamdaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir biçimde elde edildiğini; aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi beyan ederim.

Aigerim SERDALIYEVA

TEZ KABUL TUTANAĞI

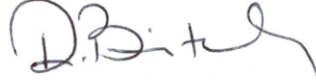
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu alışma, Kamu Hukuku Anabilim Dalının Kamu Hukuku Dalında jürimiz tarafından **Yüksek Lisans** Tezi olarak Kabul edilmiştir.

Danışman / Jüri: Dr. Öğr. Üyesi Ömer GEDİK

Jüri: Doç. Dr. Fatih BİRTEK

Jüri: Dr. Öğr. Üyesi İsmail KÖKÜSARI

1995 ANAYASASI'NA GÖRE KAZAKİSTAN HÜKÜMET SİSTEMİ

Aigerim SERDALİYEVA

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu
Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2018

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Ömer GEDİK

ÖZET

1995 Anayasası'na göre Kazakistan Hükümet Sistemi olarak adlandırılan bu çalışma, iki bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde genel olarak, hükümet sistemlerinin tanımı ve özellikleri belirlenmiş ve hükümet sistemlerinin siyasal yaşama etkileri ile ilgili literatürdeki tartışmalar aktarılmıştır. Bununla birlikte SSCB'nin kurulmasından sonraki dönemde ise Sovyet anayasalarının öngördüğü hükümet sistemi, devlet biçimi ve SSCB sonrası hükümet sistemi ve anayasa yapım süreci ele alınmıştır. Son olarak 2017 anayasa değişiklikleri öncesinde Kazakistan hükümet sisteminin temel organları incelenmiştir.

İkinci bölümde ise şu an yürürlükte olan 1995 tarihli Kazakistan, 1993 Rusya Federasyonu, 1958 Fransa Cumhuriyeti'nin anayasalarının öngördüğü üzere; üç devletin yapıları, yasama ve yürütme organlarının yapıları, yetkileri ve birbirleri ile olan ilişkileri incelenmiştir. Kazakistan ve Rusya Federasyonu SSCB sonrasında kendi hükümet sistemini Fransa Cumhuriyeti örneğinde inşa etmişlerdir. Zira Kazakistan Cumhuriyeti'nin Rusya Federasyonu ile tarihe dayanan sosyo-kültürel ve siyasi bağlarının bulunmasından dolayı iki ülke arasındaki hükümet sisteminde oluşan farklılıklar ile benzerlikler incelenmiştir. Daha sonra Kazakistan hükümet biçimi modeli Fransa Cumhuriyeti ile Rusya Federasyonu hükümet modelleri ile karşılaştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kazakistan, Anayasa, Cumhurbaşkanı, Hükümet, Parlamento.

The Kazakhstan Government System According To Constitution of 1995

Aigerim SERDALIYEVA

**Erzincan Binali Yıldırım University, Institute of Social Sciences,
Department of Public Law, Post Graduate Thesis, 2017**

Thesis Advisor: Assist. Prof. Dr. Ömer GEDİK

ABSTRACT

This study, called as the *Kazakhstan Government System according to Constitution of 1995*, consists of two parts. In the first part of the study, in general, the definition and characteristics of government systems have been determined and literature discussions about the effects of government systems on political life are cited.

However, in the period after the establishment of the USSR, the system of government and the form of government prescribed by the Soviet constitutions and the post-USSR government system and process of making constitution have been dealt. Finally, before the 2017 constitutional amendments, the basic organs of the Kazakh government system has been examined.

In the second part, as envisaged by the constitution of Kazakhstan in 1995, the Russian Federation in 1993, the Republic of France in 1958, the structures of the three states, the structures of the legislative and executive bodies, the authorities and their relations with each other have been analyzed. The model of Kazakhstan government form has been compared with government models of Republic of France and Russian Federation. Kazakhstan and the Russian Federation built their own government systems based on the model of the Republic of France after the USSR. On the basis that Kazakhstan and the Russian Federation, historically, have socio-cultural and political ties, the study examines the differences and similarities shaped in the government systems of the two countries. Eventually, the government model of Kazakhstan is compared to the government models of Republic of France and the Russian Federation.

Keywords: Kazakhstan, Constitution, President, Government, Parliament.

ÖN SÖZ

Yapılan çalışmada *1995 Anayasası'na göre Kazakistan Hükümet Sistemi* incelenmiştir. Çalışmanın amacı Kazakistan Cumhuriyeti'nin kuvvetler ayrılığı teorisine dayanarak devlet iktidarında güç ve yetki paylaşımını ortaya koymaktır. Kazakistan Cumhuriyeti kendisini 27 sene önce bağımsız bir devlet olarak ilan etmiştir. Hem Rusya Federasyonu hem de Kazakistan Cumhuriyeti SSCB dağılmasından sonra güçlü bir hükümet sistemini kurmaya ihtiyaç duymuşlardır. Bu amaçla her iki ülke bağımsızlık sonrası Fransa Cumhuriyeti Anayasasını örnek almışlardır. Bu sebeple, bu çalışma yapılırken Kazakistan 1995, Rusya Federasyonu 1993 ve Fransa Cumhuriyeti 1958 anayasaları ele alınmıştır. Çalışmada her üç ülkenin anayasaları incelenmiş olup, cumhurbaşkanı, yasama ve yürütme organlarına ilişkin kanunlar göz önünde bulundurularak sonuca ulaşılmıştır.

Çalışma sırasında desteklerini yüreğimde hissettiğim annem ve babama, tezin hazırlanma aşamasında sabırla beni yönlendiren ve desteklerini esirgemeyen hocam sayın Dr. Öğr. Üyesi Ömer GEDİK'e teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

TEZ BİLDİRİMİ.....	I
TEZ KABUL TUTANAĞI.....	II
ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	IV
ÖN SÖZ.....	V
İÇİNDEKİLER.....	VI
KISALTMALAR.....	IX
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK HÜKÜMET SİSTEMLERİ VE KAZAKİSTAN HÜKÜMET SİSTEMİNİN TEMEL ORGANLARI.....	5
I. Kuvvetler Ayrılığı İle Kuvvetler Birliği İlkesine Göre Hükümet Sistemleri	5
A. Kuvvetlerin Yürütmede Birleşmesi – Mutlak Monarşi ve Diktatörlük	7
B. Kuvvetlerin Yasamada Birleşmesi – Meclis Hükümeti Sistemi.....	11
C. Kuvvetlerin İşbirliği – Parlamenter Hükümet Sistemi.....	14
D. Kuvvetlerin Sert Ayrılığı – Başkanlık Hükümet Sistemi	20
E. Yarı Başkanlık Hükümet Sistemi.....	24
II. KAZAKİSTAN HÜKÜMET SİSTEMİNİN TEMEL ORGANLARI.....	27
A. Genel Olarak.....	27
B. Kazakistan’da Anayasacılık Hareketleri.....	28
C. Kazakistan Cumhuriyeti’nin Hükümet Sistemi ve 1995 Anayasası	39
1. Yürütme	39
a. Cumhurbaşkanı	39
aa Cumhurbaşkanı’nın Göreve Gelmesi ve Görevinin Sona Ermesi	42
bb. Cumhurbaşkanı’nın Görev ve Yetkileri	45
aaa. Genel Olarak.....	45
bbb. Cumhurbaşkanı’nın Yasama Organına İlişkin Yetkileri	46
b. Hükümet.....	54
aa. Hükümetin Yapısı, İktidara Gelmesi ve Görevinin Sona Ermesi ...	54
bb. Hükümetin Görevi ve Yetkisi	56

2. Yasama	58
a. Yasama Organının Yapısı, İktidara Gelmesi ve Görevinin Sona Ermesi 58	
b. Senatonun Tek Başına Kullanabileceği Görev ve Yetkileri	60
c. Meclisin Tek Başına Kullanabileceği Görev ve Yetkileri	61
d. Her İki Kamaranın Ortak Görev ve Yetkileri	62

İKİNCİ BÖLÜM

KAZAKİSTAN HÜKÜMET MODELİNİN YARIBAŞKANLIK HÜKÜMET MODELİ ÖRNEKLERİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI..... 66

I. Rusya Federasyonu'nun Temel Organları	66
A. Genel Olarak	66
B. Yürütme	67
1. Cumhurbaşkanı	67
a. Cumhurbaşkanının Göreve Gelmesi ve Görevinin Sona Ermesi	68
b. Cumhurbaşkanının Görev ve Yetkileri	71
2. Hükümet	76
a. Hükümetin Yapısı, İktidara Gelmesi ve Görevinin Sona Ermesi	76
b. Hükümetin Görev ve Yetkisi	77
3. Yasama	78
a. Yasama Organının Yapısı, İktidara Gelmesi ve Görevinin Sona Ermesi 78	
b. Federasyon Konseyi'nin Tek Başına Kullanabileceği Görev ve Yetkileri 80	
c. Devlet Duma'sının Tek Başına Kullanabileceği Görev ve Yetkileri .	81
d. Federal Meclisin Her İki Kamarasının Ortak Görev ve Yetkileri.....	82
II. Fransa Cumhuriyeti'nin Temel Organları	86
A. Genel Olarak	86
B. Yürütme	87
1. Cumhurbaşkanı	87
a. Cumhurbaşkanının Göreve Gelmesi ve Görevinin Sona Ermesi	87
c. Cumhurbaşkanının Görevi ve Yetkileri	89
2. Hükümet	94

a.	Hükümetin Yapısı, İktidara Gelmesi ve Görevinin Sona Ermesi ..	94
b.	Hükümetin Görev ve Yetkileri.....	95
3.	Yasama.....	97
a.	Yasama organının Yapısı, İktidara Gelmesi ve Görevinin Sona Ermesi ..	97
b.	Yasama Organının Görev ve Yetkileri.....	98
III. KARŞILAŞTIRMALI ÖRNEKLER ÇERÇEVESİNDE KAZAKİSTAN HÜKÜMET MODELİ		102
A.	Cumhurbaşkanının Seçilmesi.....	102
B.	Cumhurbaşkanının Parlamentoyu Feshetme Yetkisi	102
C.	Cumhurbaşkanının Yasamaya İlişkin Yetkileri	103
D.	Cumhurbaşkanının Sorumluluğu	105
E.	Cumhurbaşkanının Hükümeti Kurma Yetkisi.....	106
F.	Cumhurbaşkanının Bakanlar Kuruluna Başkanlık Etmesi.....	107
G.	Hükümetin Parlamentonun Güvenine Tabi Olması	108
H.	Olağanüstü Durumlarda Karar Alma Süreci.....	109
I.	Cumhurbaşkanının Üst Düzey Kamu Görevlilerini Atama Yetkisi..	110
SONUÇ		112
KAYNAKÇA		115
İNTERNET KAYNAKLARI.....		126

KISALTMALAR

ABD.	Amerika Birleşik Devletleri
AÜHFD.	Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AÜSBFD.	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi
C.	Cilt
EÜHFD.	Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
K.C.	Kazakistan Cumhuriyeti
KazakÖSSC.	Kazak Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti
KazakSSC.	Kazak Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti
KHK.	Kanun Hükümünde Kararnameler
m.	Madde
№.	Numara
R.F.	Rusya Federasyonu
s.	Sayfa
SBKP.	Sovyetler Birliği Komünist Partisi
SSCB.	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SYK.	Sovyet Yüksek Konseyi
TBBD.	Türkiye Barolar Birliği Dergisi
TBMM.	Türkiye Büyük Millet Meclisi
vd.	Ve diğerleri

GİRİŞ

Günümüzde anayasa hukuku ve siyaset bilimi literatüründe hükümet sistemleri; başkanlık sistemi, yarı başkanlık sistemi, parlamenter sistem ve meclis hükümeti sistemi olarak dört başlık halinde ele alınmaktadır. Yasama, yürütme ve yargı organlarının birbirinden bağımsız ya da tam tersi birbirine bağımlı olması, iktidara gelme biçimlerindeki farklılıklar, iktidarın paylaşılması, devletin iç ve dış siyasetini yerine getirme biçimlerinin ülkeden ülkeye farklılık göstermesi gibi faktörler uygulamada farklı hükümet sistemlerini ortaya çıkarmıştır. Kısaca hükümet sistemleri yasama ve yürütme kuvvetlerinin birbiriyle olan ilişkisine göre belirlenmektedir¹.

Devleti oluşturan organların birbiriyle bağımlı ya da bağımsız çalışıyor olması veya devlete ilişkin görevleri birlikte yerine getirip getirmediği bilgisi bize kuvvetler ayrılığının tanımını vermektedir. Kuvvetler ayrılığı sistemi; yasama, yürütme ve yargı kuvvetlerinin aralarında “fren” ve “denge” mekanizmasını oluşturan bir sistem ile devletin işlevlerini yerine getirmesi şeklinde tanımlanabilir². Başka bir ifadeyle: “Devletin yasama, yürütme ve yargı işlevinin birbirine karşı bağımsız organlar tarafından görülmesiyle kuvvetler ayrılığı sağlanıp bu sistemle devlet yönetimi gerçekleştirilir”³.

Bir devlette siyasal iktidarın farklı ellere verilerek (paylaştırılarak), devletin insan hakları ve özgürlüklerini ihlal etmemesinin sağlanacağı düşüncesi

¹ Ergun ÖZBUDUN, **Türk Anayasa Hukuku**, Yetkin Yayınları, 13. Baskı, Ankara, 2012, s. 349; Erdal ONAR, “**Türkiye’nin Başkanlık veya Yarı Başkanlık Sistemine Geçmesi Düşünülmeli Midir?**”, *Başkanlık Sistemi, Türkiye Barolar Birliği Yayınları*, Ankara, 2005, s. 71; Mehmet TURHAN, **Hükümet Sistemleri ve 1982 Anayasası**, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Diyarbakır, 1989, s. 21; Ayhan DÖNER, “**Yeni Anayasa Sürecinde Hükümet Sistemi Sorunu**”, Başkanlık Sistemi ve Türkiye, *Alfa Aktüel*, Ankara, 2013, s. 103; Mehmet Merdan HEKİMOĞLU, **Anayasa Hukukunda Karşılaştırmalı Demokratik Hükümet Sistemleri ve Türkiye**, Detay Yayıncılık, Ankara, 2009, s. 7-8; Ömer GEDİK, “**Türkiye’de Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinin Siyasal Rejim Üzerindeki Yansımaları**”, *EÜHFD*, c. XVII, S. 3 - 4, 2013, s. 29.

² Mehmet Emin AKGÜL, “**Kuvvetler Ayrılığının Dönüşümü ve Günümüz Demokratik Rejimlerindeki Anlamı**”, *Ankara Barosu Dergisi*, 2010, 68 (4), s. 81.

³ Serap YAZICI, **Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemleri**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002, s. 23.

çerçevesindeki yaklaşımların Aristoteles'e kadar dayandırılması mümkündür⁴. Antik Yunanlı düşünürle başlayan bu görüşler, Ortaçağ'da Jean De Salisbury, Saint Thomas d'Aquin ve Marsile de Padue'nin fikirleriyle gelişme kaydetmiş, Yeniçağ'da ise Bodin ve doğal hukukun temsilcileri tarafından 18. yüzyıla kadar taşınmıştır⁵.

Kuvvetler ayrılığı ilkesinin fikri temellerini günümüzdekine yakın bir biçimde ilk ortaya koyan ve bu kavramı sistemli bir şekilde inceleyen Batılı düşünürler John Locke ve Montesquieu'dür⁶. İngiliz düşünür Locke, kural koyma gücüne sahip olanların aynı zamanda bu kuralları uygulama yetkisine de sahip olmasını tehlikeli bulmaktadır⁷. Locke günümüzdeki anlayıştan farklı olarak, diğer kuvvetlerin (yürütme ve Locke'un düşüncesinde üçüncü kuvvet olan federatif kuvvet) yasama organına tabi olduğunu ve dolayısıyla yasama organının üstün güç olduğunu belirtmektedir⁸.

Kuvvetler ayrılığı öğretisini bugünkü anlamı ile ilk defa ifade eden Fransız yazar Montesquieu olmuştur⁹. Bu çalışmada, kuvvetler ayrılığı teorisini ortaya koyan ve bu teoriyi açıklığa kavuşturan Montesquieu'nün düşüncelerine dayanarak Kazakistan hükümet sisteminde bu teorinin ne kadar uygulandığı gösterilmeye çalışılacaktır. Montesquieu'ye göre; *“yasama kuvvetiyle yürütme kuvveti aynı kişiye ya da aynı memurlar topluluğuna verilirse, ortada özgürlük diye bir şey kalmaz”*¹⁰. Dolayısıyla devleti oluşturan kuvvetlerin ayrılması gerekmektedir. Buna göre; yasama ile yürütme bir elde toplandığında, kanunları yapanlar bunları despotça yürüteceklerdir¹¹.

⁴ Turan GÜNEŞ, **Parlamerter Rejimin Bugünkü Manası ve İşleyişi**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1956, s. 3; Hasan DURSUN, **“Erkler Ayrılığı ve Yargıç Bağımsızlığı”**, *TBB Dergisi*, 80, Y. 2009, s. 32.

⁵ İlhan AKİPEK, **“Kuvvetler Ayrılığı Nazariyesinin Doğmasına Amil Olan Fikirler”**, *AÜHFD*, c. 9, S. 1-2, 1952, s. 182; Ömer GEDİK ve İsmail KÖKÜSARI, **“14 Aralık 1995 Dayton Anlaşması İle Oluşturulan Hükümet Biçiminin Bosna Pratiğindeki Sorunları ve Çözüm Önerileri”**, *EÜHFD*, C. XVIII, S. 1-2 (2014), s. 30.

⁶ GEDİK ve KÖKÜSARI, s. 31.

⁷ Zühtü ARSLAN, **Anayasa Teorisi**, Seçkin, Ankara, 2005, s. 28.

⁸ İbrahim Ö. KABOĞLU, **Anayasa Hukuku Dersleri (Genel Esaslar)**, Legal, 9. Baskı, İstanbul, 2014, s. 131; İ. Halil ASİLBAY, **“Parlamerter Sistem ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme”**, *TBB*, 104. Sayı, 1. Baskı, Y. 2013, s. 249-250.

⁹ HEKİMOĞLU, s. 14; Ergun ÖZBUDUN, **Türk Anayasa Hukuku**, 15. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2014, s. 191.

¹⁰ Mehmet TURHAN, **Anayasal Devlet**, Naturel Yayınevi, Ankara, 2003, s. 84; Ozan ERGÜL, **Yeni Kurumsalcı Yaklaşımla Türk Anayasa Mahkemesi ve Demokrasi**, Adalet Yayınevi, Ankara, 2007, s. 76.

¹¹ TURHAN, s. 4; ÖZBUDUN, **Türk Anayasa Hukuku**, s. 192.

İktidarı elde bulundurmak sadece siyasi güce değil aynı zamanda kendisine meşruiyet kazandıran hukuksal bir güce ve en nihayetinde kararlarına meşruiyet sağlayacak hukuksal yetkiye sahip olmayı da beraberinde getirir. İktidar bu üç gücü kullanarak hedeflerine ulaşmak için faaliyetlerini sürdürür. Daha açıkça ve genel olarak ifade etmek gerekirse; yasama kuvveti iktidarın kim ya da kimlerce ve ne şekilde kullanılacağını gösteren kanunlar koyar, kanunları düzeltir veya yürürlükten kaldırır. Yürütme kuvvetiyle kuralları uygulamak, savaş ve barışa karar vermek, elçiler göndermek ve kabul etmek, devletin düşmanlardan korunması gibi egemenlik yetkilerini kullanır ve yargı kuvveti ile suç işleyenleri cezalandırma ve kişiler arasındaki hukuki sorunları çözme faaliyetini yerine getirir. Bu açıklama doğrultusunda Montesquieu'ye göre; bu üç güç ayrı ellerde bulunmalıdır¹².

Devletler, bu kuvvetlerini hangi organ ya da organlar tarafından kullanılacağını, birden fazla organ tarafından kullanılacaksa bunlar arasındaki yetki ve görev dağılımını anayasalarında belirtirler. Günümüzde birçok devlet, devlet sistemini demokrasi üzerine kurma ve devlet yönetiminde demokrasiyi en üst siyasi amaç olarak edinme çabasıdadır. Bu durumda, demokratik bir ülkenin kurulabilmesi için temel bir unsur olarak kuvvetlerin ayrılığı ilkesi ön plana çıkmaktadır. Çalışmamızda, SSCB dağıldıktan sonra 1991 yılında bağımsızlığına kavuşan Kazakistan Cumhuriyeti'nde yasama ile yürütme organının yapısı ile görevi incelenerek Kazakistan'ın hükümet şekli, devletin yasama ve yürütme organları ile bunlar arasındaki ilişkiler ortaya konulacaktır. Bunu yaparken de öncelikle Kazakistan'ın 1937, 1978, 1993 ve 1995 anayasalarında yasama ve yürütme organlarının kuruluşu, tarihsel bir süreç içerisinde gösterilmeye gayret edilecektir. Çalışmamızın tarihsel dönemin inceleneceği bu kısmı, her ne kadar hükümet sistemini anlayabilmemiz açısından oldukça önemli olsa da söz konusu periyodun uzun olması ve çalışmamızın hacminin sınırlı olması gerekliliği karşısında, ancak ana hatları itibariyle ele alınacaktır. Belirtilen nedenlerle Sovyet Dönemi'nden bu zamana kadar uygulanagelmiş ve değişmiş anayasaların hükümet sistemi ile ilgili olan düzenlemelerine özet bir şekilde tarihsel kronolojiye bağlı kalınarak yer verilecektir. Ek olarak; mevcut hükümet sisteminin yapısını anlamamıza

¹² TURHAN, s. 201- 202; ASİLBAY, s. 250-251.

katkı sağlayacağı için Kazakistan Cumhuriyeti'nin, Sovyetler Birliği Dönemi'nde yerleşmiş devlet uygulamaları ve bu uygulamaların etkilerinden dolayı yeni bir devlet kuruluşu sürecinde yaşanan sorunlar söz konusu periyodun koşulları ışığında ortaya konulacaktır.

Çalışmanın büyük kısmı, yürürlükte olan 1995 Anayasası ve 10 Mart 2017 yılında yapılan anayasa değişiklikleri üzerine olacaktır. Bununla birlikte, Kazakistan Cumhuriyeti'nin anayasa modelinin Fransa Cumhuriyeti örnek alınarak yapılmasından dolayı kısa bir şekilde Fransa Cumhuriyeti'nin yürürlükte olan anayasası da ele alınacaktır. Bu kapsamda, sosyalizmin çöküşünün ardından Kazakistan ile birlikte bağımsız, modern ve liberal - demokratik cumhuriyeti kurmayı hedef alan Rusya Federasyonu'nun anayasası da incelenecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK HÜKÜMET SİSTEMLERİ VE KAZAKİSTAN HÜKÜMET SİSTEMİNİN TEMEL ORGANLARI

I. Kuvvetler Ayrılığı İle Kuvvetler Birliği İlkesine Göre Hükümet Sistemleri

Kazakistan hükümet sistemini incelemeden önce, dünyada siyaset bilimcilerin ve kamu hukukçularının kuvvetler ayrımı teorisini belli bir devlette yürütme ile yasama organlarının devlet fonksiyonlarını yerine getirirken bir elde ya da tam tersi farklı ellerde bulunmasına göre ele aldığını belirtmeliyiz. Klasik anayasa hukuku teorisi ve siyaset bilimi çalışmalarında hükümet sistemleri sınıflandırılırken genelde iki kritere başvurulmaktadır; bu kriterlerden ilki yasama, yürütme organlarının ne şekilde ortaya çıktıkları meselesi ve diğeri de bu iki organın birbirlerinin hukuki varlıklarını sona erdirecek yetkilere sahip olup olmadığı meselesidir.

Söz konusu teorilerde; bu iki organ arasında belli oranda bir etkileşim olmasına rağmen, yargı gücünün özgürlük ve demokrasi ilkelerini tanıyan devletlerde mutlak anlamda bağımsız olması gerektiği ortaya konulmakta, yasama ile yürütme organları arasındaki uyuşmazlıklarda yargı organının tarafsız ve bağımsız karar alabilmesinin hukuk devleti açısından olmazsa olmaz bir kriter olduğu belirtilmektedir¹³.

Hükümet sisteminin yapısını ortaya koymak üzere inceleme konusu yapılan devlet bir hukuk devleti ise, yargı organının tarafsızlığı ve bağımsızlığı mutlak olduğundan, hareket noktası olarak yasama ile yürütme organlarının işleyişleri ve aralarındaki işbirliğinin ele alınması gerekir. Her devlette bir otorite bulunmaktadır. Bu otorite; yönettiği toplumun taşıdığı inançlara, alışkanlıklara göre kral, monark, tiran, han, sultan, başkan, diktatör gibi farklı şekil ve içerikte karşımıza çıkar. İsmi ne olursa olsun tarihsel süreç bize siyasal iktidarların yalnızca iktidar olmaktan kaynaklı güçleriyle toplumu yönetmediklerini bu gücü kaybetmemek adına başka faaliyetlerde bulduklarını da göstermektedir. İktidarı kaybetmemek, bunu tehlikeye düşüreceği

¹³ TURHAN, s. 21; Attila ÖZER, **Anayasa Hukuku**, Genel İlkeler, Geliştirilmiş, 2 Bası, Ankara 2005, s. 115.

düşünülen ihtimalleri bertaraf etmekle mümkün olacağından, insanlık tarihi iktidara sahip olma ve onu koruma amacıyla hareket edenlerin zalimlikleri ile doludur. İşte devlet gücünün böylesine kötüye kullanılıp, kişi hak ve özgürlüklerine zarar verilmesinin önüne geçme fikirleri, iktidarın gücünü bölme noktasında yoğunlaşmış; kuvvetler ayrılığı prensibinin temelini oluşturmuştur.

Vile'ye göre: “*Yasama yasa yapmak, yürütme bu yasaları uygulamak, yargı da anlaşmazlıklarda hukukun ne olduğunu belirtmek demektir*”¹⁴. Her ne kadar Vile'nin tanımı oldukça açık ve net gibi dursa da siyasal iktidarın kullanılma biçimindeki karmaşıklık nedeni ile birçok meseleyi aydınlatmada yetersizdir. Örneğin; parlamenter sistemi ele aldığımızda akla ilk gelen soru; yasama organı kanun çıkarırken gerçekten yürütme organından bağımsız mıdır? İster demokrasi olsun, isterse otokrasi olsun, sistemin temelinde insan bulunmaktadır ve insan, doğası gereği sahip olduğu gücü kaybetmek istemez.

Modern demokrasilerde partiler seçimlerle meclise girmekte, yasamada çoğunluk olan parti yürütme gücüne sahip olmakta ve böylece toplumda hâkim iradeyi oluşturmaktadır. Dolayısıyla yürütmenin içerisinde çıktığı parti, yasama organında da çoğunluğa sahip olduğundan hâkim irade söz konusu partinin elit grubunun ya da liderinin iradesi olmaktadır.

Yasama yetkisini elinde bulunduranlar bu yetkiyi kaybetmemek istedikleri için aslında bağımsız değildirler. Hâkim iradenin arzusuna uygun kanun ve yasaları kabul edeceklerdir. Kuvvetlerin mutlak olarak bağımsız olup olamayacağı şu yönden de ele alınmalıdır. Kuvvetlerin aralarında belli oranda bir işbirliği olmazsa o zaman toplum denilen varlığı yöneten devlet görevini yerine getiremez. Daha da somutlaştıracak olursak; eğer, yürütme yönetme işlevini yerine getirecek kanunları yasama organıyla işbirliği içerisinde geçiremiyorsa veya yasama organının çıkardığı kanunlara uygun yürütme işlevini yerine getirmiyorsa, yargı organı da iki organ arasındaki uyuşmazlıklarda hukuka uygun bir şekilde hareket edemiyorsa, sistem tıkanır¹⁵.

¹⁴ Aktaran TURHAN, s. 10.

¹⁵ Erdoğan TEZİÇ, **Anayasa Hukuku**, 14. Baskı, Beta, 2012, s. 463-470; Şükrü KARATEPE, **Anayasa Hukuku**, 1. Baskı, Savaş Yayınevi, Ankara, 2013, s. 113.

Aşağıda kuvvetlerin birleşmesi ve ayrılmasının rejimler üzerindeki etkisini ayrıntılı olarak inceleyeceğiz fakat kısaca bahsetmemiz gerekirse kuvvetler birliği yasama ve yürütme kuvvetlerinin bir elde bulunmasıdır. Bu iki kuvvetin yürütmede birleşmesi diktatörlük, mecliste birleşmesi meclis hükümet rejimini ifade eder. Kuvvetler ayrılığı yumuşak ve sert olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Kuvvetlerin sert ayrılığı olarak ifade edebileceğimiz başkanlık rejimi; yasama ile yürütmenin birbirinden mutlak suretle bağımsız olması halidir. Kuvvetlerin birbirlerinden yumuşak bir şekilde ayrılmaları ve aralarında belli düzeyde bir işbirliği olması durumu parlamenter sistem olarak adlandırılmaktadır¹⁶.

A. Kuvvetlerin Yürütmede Birleşmesi – Mutlak Monarşi ve Diktatörlük

Yasama ile yürütmenin bir elde bulunması halinde kuvvetler birliğinden bahsedilmektedir. Bu sistemde kuvvetler ya yürütme organında ya da yasama organında birleşir. Kuvvetlerin yasama organında toplanması meclis hükümeti sistemini, yürütme organında toplanması ise monarşi veya diktatörlük rejimlerini ortaya çıkarır¹⁷.

Monarşi bütün devlet fonksiyonlarını bir kişinin elinde toplamaktadır. Güçlü bir yetkiye sahip olan monark-kral, sultan ya da han gibi unvanlar taşıyan otorite, hem kanun çıkarmaktadır, hem koyduğu kanunları uygulamaktadır. Ayrıca bu işlemlerin neticesinde ortaya çıkan uyuşmazlıklar yine onun iradesine uygun olarak, yargılama makamlarınca çözümlenmektedir. Monark, devletin yönetiminin karmaşık yapısının doğal sonucu olarak yetkilerini kullanırken kendisi tarafından atanmış bir takım yardımcıları vesilesi ile devlet işlerini görür. Ancak belli bir görev konusunda yetkili olan bu yardımcıları, monarkın iradesinden bağımsız, kendi başlarına hiçbir faaliyette bulunmamaktadır. Bu kişiler tüm eylem ve işlemlerinden hükümdara karşı mutlak

¹⁶ TURHAN, s. 21; Kemal GÖZLER, **Anayasa Hukukunun Genel Esasları**, Ders Kitabı, 8. Baskı, Ekin Basım Yayım Dağıtım, Bursa, 2016, s. 223; Mustafa KUTLU, **Kuvvetler Ayrılığı, Temelleri-Gelişimi Hukuk Devletinin Kökenleri**, Seçkin, Ankara, 2001, s. 124-126; ÖZER, s. 116-117.

¹⁷ TURHAN, s. 21; YAZICI, s. 2.

sorumludur¹⁸. Monark, bu kimseleri istediği zaman görevlerinden uzaklaştırabilir ve onlara devrettiği yetkileri hiçbir neden ileri sürmek zorunda kalmaksızın her zaman geri alabilir. Bunun haricinde hem cezalandırma hem de bağışlama yetkisine sahiptir. Hükümdarın aldığı karara kimse karışamaz ve karşı koyamaz. Meşruiyetinin temelinde monarkın hükümdarlık yetkisini Tanrı'dan aldığına duyulan inanç yatmaktadır. Meşruiyetinin temeli ilahi olduğu için monarkın fiilleri hoş görülür; zira monarktan hesap soracak biri varsa o da ancak Tanrı'dır. Mutlak monarşi olarak ifade edilen şimdiye kadar saydığımız hükmetme tipi zamanla yumuşamıştır¹⁹.

Mutlak monarkın iradesini sınırlama noktasında ileri sürülen araçlar, zamanla “meşruti monarşi” sistemi adı verilen monarkın yetkilerinin mutlak olmadığı bir rejimi beraberinde getirmiştir. Meşruti monarşide hükümdarın yetkileri ve görevleri yazılı bir anayasa ile belirlenmiş ve sınırlandırılmıştır. Meşruti monarşi kuvvetler birliği sistemi içerisinde değil, kuvvetler ayrılığı sistemi içerisinde değerlendirilmektedir. Bunun sebebi olarak meşruti monarşide, hükümdarın devlet yönetiminde sadece bir sembol olarak bulunması; yürütme yetkisini bir hükümete devretmesi ve bu hükümetin de halk tarafından seçilmiş meclisin kanunlarını uygulamak zorunluluğu gösterilmektedir. Gözler'e göre: “*Meşruti monarşi demokratik, mutlak monarşi ise antidemokratik bir sistemdir*²⁰”.

Kuvvetler birliğinin bir diğer türü ise diktatörlüktür. Bu sistemde yasama ve yürütme kuvvetleri bir kişinin ya da grubun elinde toplanmaktadır. Grup bazen bir parti de olabilir. Yasama kuvveti olarak bir meclis bulunmakla birlikte, meclis yürütmeden bağımsız değildir, aksine ona bağımlıdır. Diktatörlük hükümet sisteminde devlet idaresine bir defa ulaşan diktatörler yerlerini bırakmamaktadırlar. Diktatör, siyasi iktidarı, tıpkı 1933 yılında Almanya'da Adolf Hitler'in seçim yoluyla devletin iktidarına gelmesi gibi halk oylaması neticesinde de ele geçirebilir. Diğer bir örnek

¹⁸ GÖZLER, **Anayasa Hukukunun Genel Teorisi**, Bölüm 13. *Hükümet Sistemleri*, C. 1, 1. Baskı, Ekin Basım Yayım Dağıtım, Bursa, 2011, s. 555; Hasan Tahsin FENDOĞLU, **Anayasa Hukuku**, Yetkin Basımevi, Ankara, 2015, s. 480-482.

¹⁹ Michael G. ROSKİN, **Çağdaş Devlet Sistemleri, Siyaset, Coğrafya, Kültür**, 9. Edisyondan Çeviri, 7. Baskı, Adres Yayınları, Ankara, 2014, s. 1-23; GÖZLER, **Anayasa Hukukunun Genel Teorisi**, s. 451-460; KARATEPE, s. 92.

²⁰ GÖZLER, **Anayasa Hukukunun Genel Teorisi**, s. 555; KARATEPE, s. 93.

ise; İtalya’da Benito Mussolini’dir. Her ikisi de halk tarafından devlet iktidarına gelmeleri halinde halk adına yönetecekleri iddiası ile siyasi iktidarı ele geçirmiş ve sonrasında ise kişi hak ve hürriyetlerine kısıtlamalar getirerek mutlak bir idare anlayışı ile ülkelerini yönetmişlerdir²¹. Seçimle yönetime geçmeleri nedeni ile bu kimseler yönetim tarzlarının demokratik olduğunu iddia etmişlerdir. Bu iddialarının gerçek olduğunu göstermek amacıyla düzmece seçimler ile halkoylamaları düzenlemişlerdir. Düzenlenen halk oylaması, baskı ve rejim dışında başka bir seçenek olmadığı için, esasında bir anlam ifade etmemektedir. Diktatörlüğün bu türüne “*plebisiter diktatörlük*” denilmektedir²².

Kamu hukuku ve siyaset bilimi yazarları diktatörlüğün kendi içinde “*totaliter diktatörlük*” ve “*otoriter diktatörlük*” olarak ikiye ayrıldığını belirtmektedir²³.

Totaliter rejimlerde dört unsur vardır²⁴ : Birincisi, totaliter rejimler anti plüralisttir. Kamuoyunda rejim karşıtı olanlar tasfiye edilmeye çalışılır. İkincisi; bu tür yönetimler rejimin toptancı ideolojisini halka yayar ve bu ideolojiyi devlet yönetiminin en temel hedefi olarak ön plana çıkarır. Üçüncü olarak, siyasi iktidar ister tek başına olsun, isterse bir parti yöneticisi olsun tek bir kimsenin iradesi olarak belirir. Bu liderin partisi genelde kitlesel olmaktadır ve alternatif partilerin, ya da kendisine muhalif bireylerin siyaset alanına çıkmalarını engellemektedir. Kısacası tek partili yönetimde çok parti sistemi reddedilir. Son unsur ise terördür²⁵. Bu konuda totaliter diktatörlükle yönetilen bir devlet olarak Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’ndeki Josef Stalin’in idaresi örnek gösterilebilir. Avrupa devletleri için de Nazi Almanya’sı anayasasını örnek olarak gösterilebilir. Her iki devlet ideolojik fark taşımasına rağmen

²¹ Muhtar MUHAMEDOV, **Totalitarizm**, Almatı, 2003, s. 26; Zafer GÖREN, **Anayasa Hukuku**, T.C. Anayasası ve TBMM İçtüzüğü Eki İle Geliştirilmiş, 2. Baskı, Yetkin Hukuk Yayınları, Ankara, 2015, s. 157; GÖZLER, **Anayasa Hukukunun Genel Teorisi**, s. 556; FENDOĞLU, s. 482483.

²² GÖZLER, **Anayasa Hukukunun Genel Teorisi**, s. 556; Engin ŞAHİN, **Kurucu İktidar-Politik Bir Yaklaşım**, 1. Baskı, İstanbul, 2013, s. 14-15.

²³ GÖZLER, **Anayasa Hukukunun Genel Teorisi**, s. 556.

²⁴ Juan J. LİNZ, Ergün ÖZBUDUN çevirisiyle, **Totaliter ve Otoriter Rejimler**, 4. Baskı, Liberte Yayınları, 2017, s. 37-38; İgor MAZUROV, “**Totalitarizmin Bir Biçimi Olarak – Faşizm**”, *Toplum ve Hukuk Devleti Dergisi*, 1993, s. 40-47, erişim: 06.01.2016, http://ecsocman.hse.ru/data/071/386/1217/005_Mazurov.pdf; Mihayil MARÇENKO, Elena DERYABİNA, Parvodiye v Voprosah İ Otvetah, Ders Kitabı, 2 Baskı, Prospekt Moskova 2015, s. 164-165.

²⁵ GÖZLER, **Anayasa Hukukunun Genel Teorisi**, s. 556; LİNZ, s. 41-49.

tek partili bir yapı olması ve bu partinin fiillerinin terör faaliyeti niteliği taşıması bakımlarından benzerlik taşımaktadırlar²⁶. Burada belirtmemiz gereken en önemli nokta, Kazakistan Cumhuriyeti'nin uzun zaman totaliter bir sistemle yönetilmiş olduğu gerçeğidir²⁷.

Yukarıda belirttiğimiz totaliter sistemin dört unsuru da Kazak SSC iktidarında yer almıştı. Kazak SSC de bir komünist partisi iktidardaydı. Bu partinin amacı komünizmi gerçekleştirmek; ulusun üretim araçlarına ortaklaşa sahip olduğu, sınıfsız, parasız ve en nihayetinde siyasal iktidarın da olmadığı bir toplumsal düzen kurmaktır. Sınıfsız toplum anlayışı tüm bireylerin eşit olduğu, burjuvazinin ortadan kalkmasını sağlayacak bir ideolojidir. 1991 yılına kadar Komünist Partisi tarafından yönetilen sisteme her türlü karşıt fikir engellenmiş; bu kimseler halk düşmanı iddiası ile tasfiye edilmişlerdir. Yaptırım olarak ölüm cezası, sürgün gibi rejim şiddeti olarak görülebilecek bir takım uygulamalar ile hak ve özgürlüklerin kısıtlanması dört unsurun bu sistemde yer aldığını göstermektedir²⁸.

Totaliter rejimin çok uzun süre bir yönetim sistemi olarak kalmayacağı noktasında Valentina Suhomlinova'ya göre; - *“totaliter rejimin – özellikle aşırı tezahürle yansımaları her seferinde kınanmıştır. Bu rejim uzun süre devlet iktidarında kalamamıştır”*²⁹. İnsanlık tarihi göstermiştir ki, totaliter rejimler ve diktatörlükler XX yüzyılında uzun ömürlü olmamıştır.

Günümüzde kendisinin demokratik olduğunu iddia eden bazı ülkelerde de diktatörlük rejimlerinin bazı özelliklerini görmek mümkündür. Ekonomik, kültürel ve bilimsel anlamda keskin bir sıçrayış gerçekleştirmek isteyen, siyasi bağımsızlığını yeni kazanmış her devlette güçlü bir yönetim ihtiyacı nedeniyle zaman zaman totaliter rejim unsurlarına rastlamak mümkündür. Bu devletlerde her ne kadar demokrasi bir

²⁶ TURHAN, s. 23.

²⁷ TEZİÇ, 130-134; GÖZLER, **Anayasa Hukukunun Genel Teorisi**, s. 556.

²⁸ Juldız ABILHOJİNA, Nurbolat MASANOV, Ediğe MASANOV, **Grajdantin, Semiya i Sudba Gosudarstva**, Ata-Mura, 2007, s. 13-42.

²⁹ Valentina SUHOMLİNOVA, **“Sistem Obşestvo i Priroda: Raznoobraziye, Ustoicivost, Razvitie”** № 4, 1994, s. 137, erişim: 06.01.2016. http://ecsocman.hse.ru/data/543/180/1217/014_suhomlinova_2variant.pdf.

hedef olsa da, bahsedilen hedeflere ulaşmak amacı esas olduğundan otoriter bir yönetim görülür. Başka bir ifadeyle, otoriter sistemler diktatörlük ve totaliter sistemlerin yumuşamış halidir. Juan Linz otoriter sistemleri şöyle ifade etmektedir: ³⁰

“Sınırlı, fakat sorumlu olmayan bir siyasal plüralizme yer veren; işlenmiş ve yol gösterici bir ideolojiye değil, kendine özgü zihniyetlere sahip olan; gelişmelerinin bazı aşamaları dışında, yaygın ve yoğun bir siyasal mobilizasyon yaratmayan; bir liderin veya bazen küçük bir grubun biçimsel yönden iyi belirlenmemiş, fakat fiiliyatta oldukça tahmin edilebilir sınırlar içinde iktidarı kullandıkları siyasal sistemler”.

Günümüzde demokratik olduğunu iddia eden az gelişmiş cumhuriyetlerin çoğu otoriter bir yönetim sistemine sahiptirler. Otoriter hükümet sistemleri, genelde totaliter rejimlerden ya da diktatörlüklerden geçiş sürecinde ortaya çıkar. Bu durumu Vladimir Lukiyarov: - *“Totaliter devletten demokrasiye geçiş sürecinde ortaya çıkan hükümet sistemi otoriterdir. Bu sistemin özü totaliter rejimlere özgü olan siyasi uygulamaların benimsenmesi ile demokratik rejimin ekonomi sisteminin uygulanmasıdır”³¹*. Yani devlet ülke yönetimini sert bir kontrol anlayışıyla sağlarken vatandaşlarına serbest ve özgür ekonomiyle birlikte özel mülkiyet sahibi olma hakkı tanımaktadır. Ekonomik ve sosyal refahın artmasıyla birlikte temel hak ve özgürlüklere ilişkin taleplerin artması karşısında iktidarını kaybetmek veya sınırlandırmak istemeyen siyasi güç ülke yönetiminde otoriter bir yönetim anlayışını benimser.

B. Kuvvetlerin Yasamada Birleşmesi – Meclis Hükümeti Sistemi

Yasama ile yürütme organlarının bir araya gelmesi ve birlikte çalışması meclis hükümeti sistemini meydana getirmektedir. Meclis hükümeti sistemi *“Konvansiyonel rejim”³²* olarak da ifade edilmektedir. *“Kuvvetlerin birleşmesi”* olarak adlandırılmasından da görüldüğü üzere, bu kavram (sistem) yasama ile yürütme organlarının birleşmesini ifade etmektedir. Daha doğrusu kanun çıkarma yetkisine

³⁰ Aktaran TURHAN, s. 23.

³¹ Maksim TIRSKİH, *“Pravo v Gosudarstvah s Avtoritarnım Politicheskim Rejimom”*, 2011, *Sibirskiyi Yuridicheskiyi Vestnik*, № 3(54) s. 110. <https://cyberleninka.ru/article/n/pravo-v-gosudarstvah-s-avtoritarnym-politicheskim-rezhimom>.

³² GÖREN, s. 157.

sahip olan güç ile bu kanunları uygulayacak olan gücün bir arada olmasıdır; yani iki ayrı gücün tek elde toplanmasıdır. Bu açıdan bakacak olursak, meclis hükümeti sistemine sahip olan herhangi bir ülkede anayasayla belirtilmiş ve aynı zamanda bağımsız bir güç olan yürütme organından bahsedilmemektedir. Kuvvetler ayrılığı teorisini ortaya koyan Montesquieu'nun devlet iktidarının yasama, yürütme ve yargı organları arasında paylaşılmasını öngören düşüncesinin meclis hükümeti sistemi ile zıt düştüğü söylenebilir. Bu sistemin ortaya konması ve devlet tarafından uygulanması Jean-Jacques Rousseau'nun fikirlerinden kaynaklanmıştır³³.

Batı Avrupa'da belli bir zamana kadar krallar iktidarlarını Tanrı'dan aldıkları iddiasında bulunmuşlar ve bu güce dayanarak hâkimiyet kurmuşlardır. Kralların ülkeyi tek başına yönetmeleri zaman zaman ortaya şiddet ve adaletsizliğin çıkmasına neden olmuştur. Bu durum, halk devrimlerini beraberinde getirmiştir. Bunun üzerine tanrısal egemenlik mantığının yıkılmasıyla birlikte Rousseau'nun teorisi, halk egemenliği anlayışını getirmiştir³⁴.

Rousseau, halkın, yani ulusun egemenliğinin bölünmezliğini ve o ülkede yaşayan kişilerin tamamı anlamına gelen ve manevi bir kişi olan “ulusun” egemenliğin tek kaynağı ve sahibi olduğunu belirtmektedir. Egemenlik mutlak, bölünemez, devredilemez, sınırsız tek olarak bir ulusa aittir. Egemenliğin bölünemez ve tek olmasından dolayı onun temsili de bölünemez. Ulusun böyle bir egemenlik ile ortaya çıkmasının temsilcisi yasama organıdır. Böylece yürütme kendi başına bağımsız bir organ heyet olarak değil yasama organının aracı olarak kabul edilmiştir. Ama meclis tarafından kabul edilmiş olan kanunlar ile alınan kararların uygulanması için ayrı bir organa da ihtiyaç vardır. Meclis hükümeti sistemine sahip olan devletlerde anayasal olarak yürütme organı yasama organından ayrı bir organ olarak belirtilmesine rağmen bütün yetkilerini yasama organından almaktadır ve onun adına kullanmaktadır. “Yürütme - meclisin emri, işareti ve kontrolü altındadır³⁵”.

³³ KARATEPE, s. 111.

³⁴ Muhammet Emin RUHİ, **1789 Fransız Devrimi'nden İki Portre: Sieyes ve Ropespierre**, Adalet Yayınevi, Ankara, 2014, s. 58; KARATEPE, s. 81.

³⁵ GÖZLER, **Anayasa Hukukunun Genel Teorisi**, s. 559; KUTLU, s. 33-34; KARATEPE, s. 113.

Heyet, meclisin sunmuş olduğu yönetim programı ile siyasetini yerine getirmelidir. Dolayısıyla bu sistemde heyet, meclis tarafından kabul edilmiş olan kanunlar ile kararlara ne etki edebilir de değiştirebilir.

Meclis hükümeti sisteminde parlamento tek kanatlı yani tek meclisli olmalıdır. Diğer bir ifadeyle meclis hükümeti sisteminde parlamento “üst” ve “alt”, “meclis” ve “senato” olarak ikiye bölünmemiştir. Meclisin ikiye ayrılması ulus iradesini engelleyebilir, çalışma ve karar alma süresini uzatabilir. Bu nedenle ikinci bir meclise ihtiyaç duyulmamıştır³⁶. Fakat meclis hükümeti sistemine sahip olan bir ülkenin özellikleri, diğer sistemlerle kıyaslanacak olursa yürütmeyi kendi eline geçirmesiyle, yasama ve yürütmenin kendi aralarında ortaklaşa bir heyet kurmasıyla bitmemektedir. Meclis hükümeti sistemini benimseyen bir devletin yönetim şeklinin özelliklerinden birisi, meclisin kendi kendisini toplantıya çağırabilmesidir³⁷.

Bütün devlet iktidarı ile faaliyetlerinin meclis elinde toplanmasından dolayı ve geniş bir yetkiye sahip olması nedeniyle meclisin kendi kendisini toplantıya çağırmasını doğal ve olması gereken bir unsur olarak belirtebiliriz. Fakat meclis hükümeti sisteminde ne yürütme organı (heyet) ne de başka bir güç (erk), meclisi toplantıya çağıramaz³⁸. Meclisin sürekliliği, devletle ilgili olan bütün işlemler ile kararları kendi elinde barındırmasını içerir. Hatta bu açıdan, meclis hükümeti sisteminde bir cumhurbaşkanının olmasına gerek dahi duyulmayabilir. Gerçi bu sisteme sahip olan ülkelerin birçoğunda cumhurbaşkanı sembolik bir statü kazanmıştır³⁹. Bu sistemde başbakanlık da bulunmamaktadır. Hükümetin görevleri her bir heyet üyesine ayrı ayrı parçalar halinde verildiğinden başlarında duracak bir “başbakan” ya da başbakanın görevini yapan ve heyet üyelerine karşı otoriter güç kullanan kimse yoktur⁴⁰.

Meclis hükümeti sisteminde, yürütme organının üyelerinin atanması, gerekirse görevlerinden uzaklaştırılması tamamıyla meclisin yetkisindedir. Meclis tarafından kurulmuş olan bu heyetin üyeleri meclise karşı tek tek sorumludurlar. Yani meclis

³⁶ GÖZLER, **Anayasa Hukukunun Genel Teorisi**, s. 557.

³⁷ TEZİÇ, s. 474; GÖZLER, **Anayasa Hukukunun Genel Teorisi**, s. 559; ÖZER, s. 122.

³⁸ GÖZLER, **Anayasa Hukukunun Genel Teorisi**, s. 558.

³⁹ TEZİÇ, s. 474; ÖZER, s. 122; KARATEPE, s. 116-117.

⁴⁰ GÖZLER, **Anayasa Hukukunun Genel Teorisi**, s. 560.

karşısında kolektif bir sorumluluğa sahip değildirler. Meclisin hükümet (Heyet) karşısındaki üstünlüğü, heyet tarafından alınmış olan kararların iptal edebilmesine ya da değiştirilmesine neden olmaktadır. Meclis devlet faaliyetleriyle görevlendirilmiş olan heyete emir ve talimat verebilir. Heyet üyelerinin meclis karşısında tek tek sorumluluk taşımamasından dolayı kendi aralarında sürekli bir yarış ve rekabet halinde çalışmaktadırlar. Meclis hükümeti sisteminde yürütmenin yasamaya karşı sorumluluğu tek yönlüdür⁴¹. Meclis, hükümet tarafından feshedilemez⁴². Ne hükümet ne de hükümet üyeleri daha önce belirtildiği üzere meclis karşısında hukuki bir güce sahiptir. Heyet, ne yasama organı tarafından kabul edilmiş olan kararları değiştirilebilir ne de meclisin başka işine engel olabilir⁴³.

Özet olarak şunu belirtmemiz gerekir ki, Jean-Jacques Rousseau'nun ulus iradesi ile egemenliği ve onun bölünmezliği ilkesine dayanan teorisi, kendi özelliklerine sahip olan bir meclis hükümeti sistemi olarak benimsenmiştir. Meclis hükümeti sisteminde meclis, yürütme fonksiyonunu yerine getiren heyete karşı hiç şüphesiz bir üstünlük ile egemenlik sağlamaktadır.

C. Kuvvetlerin İşbirliği – Parlamenter Hükümet Sistemi

Parlamenter rejimde yasama organı ile yürütme organı arasında iki değişik açıdan işbirliği vardır: Birincisi, bir hukuk devletinde idarenin işlem ve eylemlerinin dayanağı olan yasaları meclisin çıkarması, (fonksiyonel işbirliği); diğeri ise yürütmenin yasama organı içinden çıkmasıdır (organik işbirliği). Parlamenter rejimde, genelde yasalar yürütme organı tarafından hazırlanır ve yasama organı tarafından görüşülerek kabul edilir ya da reddedilir. Bu sistemde başbakan ve bakanlar, yasama yani parlamento çoğunluğundan çıktığı için, cumhuriyet yönetimlerinde yürütmenin sorumsuz tarafını oluşturan cumhurbaşkanları da yasama organından seçilmektedir⁴⁴.

Daha ayrıntılı bir şekilde ifade edecek olursak; *fonksiyonel* açıdan yasama organı ile yürütme organı arasındaki işbirliği, kanunları yapma ve kabul etme noktasında

⁴¹ TEZİÇ, s. 474; GÖZLER, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, s. 559; KARATEPE, s. 117.

⁴² TEZİÇ, s. 474; KARATEPE, s. 116.

⁴³ TURHAN, s. 27.

⁴⁴ TURHAN, s. 43; FENDOĞLU, s. 701.

ortaya çıkmaktadır. Genellikle ihtiyaç duyulan düzenlemelerin yapılabilmesi amacı ile kanuna dayanmak zorunda olan yürütme organı ihtiyaç duyduğu yasaları tasarı olarak hazırlar ve parlamentonun onayına sunar.

Organik açıdan yasama ile yürütme arasındaki işbirliği, hükümetin kurulması ile gerçekleşmektedir. Bu sistemde hükümet iki başlıdır. Bir yanda devlet başkanı diğer yanda ise bakanlar kurulu vardır⁴⁵. Kolektif bir organ olan bakanlar kurulu başbakan ve bakanlardan oluşmakta ve kabine ya da hükümet olarak adlandırılmaktadır⁴⁶. Bakanlar kurulunun esasında iki unsuru vardır; başbakan ve bakanlar. Başbakan hukuki olarak diğer bakanlarla aynı statüye sahiptir ama fiili olarak onlardan daha üstündür. Bundan dolayı başbakan ile bakanlar arasında eşitlik prensibine dayalı yatay bir ilişki değil aksine hiyerarşik bir yapı içerisinde dikey bir ilişki vardır. Bakanlar kendileriyle çalışmak isteyen başbakanın iradesi ile belirlendiğinden, seçilmeleri de görevlerine devam edebilmeleri de başbakanın takdirindedir. Bu sistemde genelde başbakan parlamento üyeleri arasından atanmaktadır. Atanma şekli ülkelere göre değişmektedir. Bazı ülkelerde çoğunluk partisinin lideri başbakan olarak atanırken, bazı ülkelerde birden fazla partinin temsil edildiği parlamentoda yapılan oylamalar sonucunda başbakan seçilir. Parlamenter sisteme sahip olan ülkelerde başbakan hangi seçim türü ile seçilirse seçilsin, kabine parlamentonun güvenoyuna tabidir. Öğretide yazarların haklı olarak belirttiği üzere devlet başkanının siyasi bakımdan sorumsuz olması ve sembolik niteliğiyle organlar arasında tarafsız hakem rolünde olması nedeniyle, bu sistemde gerçek lider başbakandır⁴⁷. Başbakanın bakanlar kurulunda rol dağıtan pozisyonda olmasının bir nedeni cumhurbaşkanının siyasi sorumsuzluğunu göğüslemesi; bir başka nedeni ise, başbakanın sorumluluk olarak oluşturduğu kabinenin parlamentoya karşı sorumlu olmasıdır. Bu sistemde hükümetin, daha doğrusu bakanlar kurulunun oluşması başbakanın inisiyatifindedir. Genelde usul şöyledir; başbakan devlet başkanı tarafından parlamento üyeleri arasından seçilmekte ve daha sonra onun tarafından seçilen bakanlar devlet başkanı tarafından

⁴⁵ TEZİÇ, s. 478; ASILBAY, s. 253; TURHAN, s. 51; KARATEPE, s. 142.

⁴⁶ TEZİÇ, s. 479; ÖZER, s. 127.

⁴⁷ TURHAN, s. 51-53; ASILBAY, s. 254; KARATEPE, s. 143.

atanmaktadırlar⁴⁸. Bu şekilde teşekkül eden bakanlar kurulu yasama organından güvenoyu istemektedir.

Parlamente sistemde devlet başkanının seçim usulüne gelirse devletten devlete değişkenlik gösterir. Bazen belli bir soydan gelen monark (kral, padişah), bazen de belli bir süre için halk ya da parlamento tarafından seçilen cumhurbaşkanı olabilir. Devlet başkanının iktidara gelmesi konusundaki çeşitlilik parlamente rejimin ortaya çıkma tarihçesinden kaynaklanmaktadır. Fakat devlet başkanı hangi biçime göre seçilirse seçilsin, yasama organı tarafından görevine son verilemez. Devlet başkanının yasama organına karşı siyasi sorumsuzluğu kuralı; hem yasama organı tarafından görevine son verilememesi, hem de hükümetin eylem ve işlemlerinden tamamıyla başbakan ve bakanların sorumlu olmalarının sonucudur⁴⁹.

Parlamente rejimlere sahip olan ülkelerde cumhurbaşkanı göreviyle ilgili olarak sadece vatan hainliği suçundan sorumlu olur. Devlet başkanının sorumsuzluğu gereği, idari ve siyasi açıdan ortaya çıkacak durumlarda sorumluluğu, karşı imza kuralı gereği başbakan veya ilgili bakan üstlenir. Devlet başkanının parlamentoya karşı sorumsuz olması parlamento ile hükümet arasında ortaya çıkabilecek olan uyuşmazlıklar bakımından tarafsız bir hakemlik yapabilmesini sağlama gayesi güder⁵⁰. Bu sistem daha açık bir ifadeyle devlet başkanı ile parlamento arasında ilişkileri değil başbakan tarafından seçilmiş ve kurulmuş olan kabine ile parlamento arasındaki ilişkileri merkeze alan bir sistemdir⁵¹. Devlet başkanının sorumsuz kalması, onun yetkisiz kalmasına da neden olmaktadır. Başbakan ve bakanlar arasında görüşülüp karara bağlanmış olan hususların hukuksal açıdan geçerlilik kazanıp yürürlüğe girmesi devlet başkanı açısından anayasal bir mecburiyettir⁵². Parlamento ile başbakan ve bakanların arasında doğabilecek uyuşmazlık durumunda, devlet başkanı devletin varlığını, ulusun

⁴⁸ TURHAN, s. 56; KARATEPE, s. 148.

⁴⁹ TEZİÇ, s. 481.

⁵⁰ TURHAN, s. 52; KARATEPE, s. 144.

⁵¹ TEZİÇ, s. 484.

⁵² TEZİÇ, s. 484; GÖREN, s. 161.

birliğini koruyan, tarafsız, eşit davranan devlet memuru rolünün gereğini ve görevini yerine getirmelidir.

Daha önce belirttiğimiz üzere parlamenter rejimde hükümetin yapısı iki başlıdır. Bir tarafta parlamentoya karşı sorumsuz olan devlet başkanı, diğer tarafta yürütme kuvvetini üstlenmiş, güvenoyu mekanizması ile parlamentoya karşı sorumlu olan bakanlar kurulu vardır⁵³. Yasama organına karşı sorumlu olan Bakanlar Kurulu ikili bir yapıya sahiptir. Bir tarafta “başbakan”, diğer tarafta ise “bakanlar” bulunmaktadır. Hükümete parlamento tarafından güvensizlik oyu verilmesi, hükümetin görevinin sona ermesi anlamına gelmektedir. Güvensizlik oyu ya bütün bakanlar kuruluna ya da tek bir bakana yöneltilir. Bu durum her bakanın parlamento önünde tek tek sorumlu olması anlamına gelmektedir⁵⁴.

Bireysel sorumluluk belli bir hizmetin ya da politikanın yürütülmesini üstlenen bakanın bu görevi yerine getirirken ortaya çıkacak olumsuz durumlar nedeniyle parlamento karşısında sorumlu olmasını ifade etmektedir. Eğer yürütme organının görevini yerine getirirken ortaya çıkan aksaklık münhasıran ilgili bakanın uygulamalarından değil de kolektif hareket eden bakanlar kurulunun eylem ve işlemlerinden kaynaklanıyorsa bu halde de bakanlar kurulunun *kolektif sorumluluğu* gündeme gelir⁵⁵. Hükümetin genel politikası bütün bakanların bir araya gelmesiyle teşekkül eden bakanlar kurulunun genel siyasetini belirttiğinden parlamento tarafından verilen güvensizlik oyunun muhatabı bütün olarak bakanlar kuruludur. Güven oylaması sırasında parlamentonun güvensizlik oyu vermesi hükümetin düşmesi anlamına gelmektedir.

Parlamenter sistemde yasama organı hükümeti düşürebilirken, yasama organı da hükümet tarafından feshedilebilmektedir⁵⁶. Bazı devlet anayasalarına göre fesih yetkisi devlet başkanına, bazı anayasalara göre ise hükümete aittir. Günümüzde, 1958

⁵³ HEKİMOĞLU, s. 120-121; YAZICI, s. 24; KARATEPE, s. 145.

⁵⁴ TEZİÇ, s. 479; GÖZLER, **Anayasa Hukukunun Genel Teorisi**, s. 590-594; FENDOĞLU, s. 705.

⁵⁵ Mustafa ERDOĞAN, **Anayasacılık Parlamentarizm Silahlı Kuvvetler**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1993, s. 32; GÖREN, s. 161-162; ASILBAY, s. 256; KARATEPE, s. 146.

⁵⁶ GÖZLER, **Anayasa Hukukunun Genel Teorisi**, s. 590; YAZICI, s. 24.

Fransız Anayasası fesih hakkını karşı imza koşuluna bağlı olmaksızın cumhurbaşkanına vermektedir. Feshin başta gelen etkisi; belli bir süre için seçilmiş olan parlamentonun süresi dolmadan görevine son vererek yeni bir meclisin göreve başlamasına yol açmasıdır. Fesih yetkisinin hükümet tarafından kullanılmasının üç özelliği vardır⁵⁷: İlk olarak parlamentonun hükümeti düşürme tehdidine karşılık, hükümetin de parlamentoyu feshetme tehdididir. Bu durum, sistemde bağımsız kuvvetlerin birbirleriyle eşit güçte olması anlamına gelmektedir. Ayrıca, bu durum temel bir devlet politikasında, parlamento ile hükümetin arasında ortaya çıkabilecek muhtemel uyuşmazlıklar bakımından kuvvetleri dengeli ve işbirliği içerisinde hareket etmeye zorlamaktadır.

İkinci olarak, çoğunluğu dağılmış bir parlamentoda seçimleri yenilemek suretiyle güçlü bir partiyi meclise sokarak parlamentoda istikrarı sağlamaktır. Esasen hükümet zaten parlamentoda çoğunluğu oluşturan partiden çıkmakla birlikte bu çoğunluk sonradan çeşitli gerekçelerle dağılmış olabilir. Bu durumda hükümet istikrarı sağlamak için, meclis içerisinde uyumlu bir çoğunluğu bulmak amacıyla parlamentoyu feshederek seçimlere gidebilir⁵⁸.

Üçüncüsü ise bazı durumlarda ülkenin tamamını ilgilendiren çok önemli bir sorunla ilgili karar vermek gerekebilir. Siyasi iktidarı elinde bulunduran güç kamuoyunun bu konuda desteğini alarak karar vermeyi yerinde bulabilir. Eğer mevzuat bu konuda halk oylamasına izin vermiyorsa, parlamentoyu feshederek seçimlere gitmek ve kamuoyunun fikrini bu şekilde parlamentoya yansıtmak daha yerinde olabilir⁵⁹.

Devlet başkanı, başbakanın onayını ve görüşünü almadan fesih hakkını kendisi kullanabiliyorsa bu durum doktrinde “*devlet başkanı tarafından fesih*” olarak adlandırılır. İngiltere’de parlamenter rejimin oluşumu aşamasında bu tür fesih görülmekteydi.

Devlet başkanınca fesih karşı imza ile mümkün ise burada bir ayırım yapmamız gerekir. Eğer devlet başkanı, fesih istemeyen hükümet yerine kendi iradesini

⁵⁷ TEZİÇ, s. 484.

⁵⁸ KARATEPE, s. 142.

⁵⁹ TEZİÇ, s. 495; ASILBAY, s. 257.

benimseyen bir azınlık hükümetini göreve getirebiliyorsa; devlet başkanınca yapılan fesih söz konusudur. Devlet başkanı bunu yapamıyorsa ve hükümet imzalamakta direnebiliyorsa bu durumda fesih yetkisi hükümete ait demektir. Keza, devlet başkanı fesih yetkisini başbakanın istemi üzerine kullanabiliyor ya da bu sistemi geri çeviremiyorsa yine hükümet tarafından fesih söz konusudur⁶⁰.

Parlamber hükümet sistemini diğer hükümet sistemlerinden ayırt etmemizi sağlayan özelliklerden biri de aynı kişinin hem yürütmede hem de yasamada görev alabilmesidir. Bir kişinin hem parlamento üyesi hem de bakan ya da başbakan olabilmesi mümkündür. Esasında kabinenin zorunlu olarak yasama organı içerisinde seçilecek üyesi sadece başbakandır. Bakanlar kurulunun diğer üyeleri parlamento içerisinde seçilebilecekleri gibi parlamento dışından da seçilebilir⁶¹. Bu olgu bize parlamber sistemde kuvvetler arasındaki ayrılığın sert değil aksine yumuşak olduğunu göstermektedir. Ayrıca, bu sistemde hükümet parlamentonun oturumlarına katılabilmektedir. Parlamento çalışmalarına katılan bakanlar, kanun teklif etme hakkına sahiptir. Belirtmemiz gereken bir başka özellik de bakanlar kurulunun ya da devlet başkanının parlamentoyu toplantıya çağırma yetkisinin olmasıdır⁶².

Böylece parlamber hükümet sistemini diğer sistemlerden ayırt edecek olan dört temel unsur vardır. Bunlar; yürütme organının iki başlı olması, devlet başkanının siyasi açıdan sorumsuz olması, bakanlar kurulu ile başbakanın parlamentoya karşı sorumlu olmaları ve yürütmenin parlamentoyu fesih yetkisine sahip olmasıdır. Bunlar, parlamber sistemin ayırıcı olan esas özellikleri olmakla birlikte sistem kendi içerisinde önemli ayrıntılar ve özellikler içermektedir. Aşağıda bu ayrıntılar ve ayrımlar üzerinde duracağız⁶³.

⁶⁰ TURHAN, s. 49-50.

⁶¹ GÖZLER, **Anayasa Hukukunun Genel Teorisi**, s. 595.

⁶² GÖZLER, **Anayasa Hukukunun Genel Teorisi**, s. 596.

⁶³ Mustafa ERDOĞAN, **Anayasa Hukuku**, 3. Baskı, Orion Yayınevi, 2005, s. 29; Şeref GÖZÜBÜYÜK, **Anayasa Hukuku**, Anayasa Metni ve 11 Protokole Göre Hazırlanmış Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, son değişiklikleri ile güncelleştirilmiş, 16. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2008, s. 31-32; Necmi YÜZBAŞIOĞLU, **Anayasa Hukuku El Kitabı**, 1. Baskı, İstanbul, 2007, s. 28-29.

Gözler'e göre; parlamenter hükümet sistemi iki çeşittir⁶⁴. Düalist (ikinci) parlamenter hükümet sistemi ve monist (tekçi) parlamenter hükümet sistemidir.

Düalist ya da ikinci parlamenter hükümet sisteminde; devlet başkanı (kral, monark) sadece sembolik olarak devletin simgesi rolünü taşımamaktadır. Bu tür parlamenter hükümet sisteminde ya devlet başkanı ya da kral aynı zamanda devleti yönetmektedir. Devlet başkanı devletin siyasal ve sosyal faaliyetlerinde aktif bir rol üstlenir. Düalist parlamenter rejimde hükümet sadece parlamentoya karşı değil aynı zamanda devlet başkanına karşı sorumlu olmaktadır. Kısaca hükümet, hem parlamento hem de devlet başkanının güvenine dayanmaktadır⁶⁵.

Monist ya da tekçi parlamenter hükümet sisteminde; devlet başkanı devletin siyasi işlemlerine karışamaz ve başbakanı görevinden uzaklaştırılmaz. Bu sistemde devlet başkanının sahip olduğu yetkiler sembolik niteliktedir. Devlet başkanının yetkilerini kullanılması, ancak başbakan, bakanlar kurulu ya da ilgili bakanın karşı imzasıyla mümkündür. Böylece aktif politika dışında kalan devlet başkanının kendi yetkilerini hükümete devrettiğini söyleyebiliriz. Bu durumda devlet başkanı, başbakanı görevinden azledemez ve hükümet bu durumda sadece parlamentoya karşı sorumlu kalmaktadır⁶⁶.

D. Kuvvetlerin Sert Ayrılığı – Başkanlık Hükümet Sistemi

Devlet yönetiminde organların iktidarı kendi aralarında sert bir şekilde ayrılmaları, hukuki açıdan eşitlik koşuluna bağlı kalıp, iktidarda bağımsız kalmaları başkanlık hükümet sistemi anlamına gelmektedir. Bu tür hükümet sistemi teorik olarak kuvvetlerin sert ayrılığına ve kuvvetlerin bağımsızlığına dayanmaktadır⁶⁷.

Yasama ve yürütme organının birbirinden sert bir şekilde ayrılmaları ise karşılıklı olarak hem kaynak hem varlıklarını sürdürmek konusunda birbirinden bağımsız olmaları anlamına gelir. Ayrı seçilmiş ve kurulmuş olan yasama organı ile

⁶⁴ GÖZLER, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, s. 603.

⁶⁵ GÖZLER, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, s. 603; FENDOĞLU, s. 707.

⁶⁶ TEZİÇ, s. 498; FENDOĞLU, s. 707.

⁶⁷ TURHAN, s. 32-33; Murat YANIK, *Başkanlık Sistemi ve Türkiye'de Uygulanabilirliği*, 2. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2013, s. 40; FENDOĞLU, s. 739; KARATEPE, s. 122.

hükümet kendi görevlerine fesih yetkisiyle son veremezler. Bu sistemde parlamenter hükümet sistemine göre hükümet yapısı ile yasama organının işleyişi farklıdır.

Parlamenter rejime sahip olan ülkede hükümet iki başlıdır. Siyasi açıdan sorumsuz olan devlet başkanı, sorumlu olan da bakanlar kuruludur. Bunun aksine, başkanlık hükümet sisteminde devlet başkanının iki temel görevi vardır. Bu sistemde devlet başkanı, hem devlet başkanı görevini hem de başbakanlık görevini yerine getirir. Başkanlık hükümet sisteminde “*kabine*”, “*bakanlar kurulu*”, “*kolektif*” gibi oluşumlar yürütme organında yer almadığından yürütme organı tek başlıdır. Bu durum, yürütme organının bütün yetkilerinin devlet başkanının elinde olmasına neden olur. Devlet başkanının ülkenin yönetimi konusundaki faaliyetleri tek başına başarması, fiziki olarak imkânsız olduğu için kendisine yardımcılar seçer. Başkanlık sisteminin prototipi olan Amerika Birleşik Devletleri’nde devlet başkanının yardımcılara sekreter (secretary of state) denilmektedir. Ama bu yardımcılar parlamenter rejimdeki gibi bakanlar statüsünde değildirler ve devlet başkanının vermiş olduğu emir ve direktiflerin dışına çıkamazlar⁶⁸. Sekreterler, devlet başkanı tarafından atanırlar ve aynı şekilde devlet başkanı tarafından görevlerinden alınırlar. Görev alanları ile ilgili eylem ve hareketlerinden dolayı devlet başkanına karşı sorumludurlar⁶⁹. Devlet yönetimi konusunda devlet başkanı ve onun yardımcıları (sekreterler) ortak görüşmeler ve toplantılar yapabilirler. Ama bu toplantı ve oturumlar sadece danışma niteliğindedir. Sekreterlerin görüşleri ne olursa olsun son kararı verme yetkisi devlet başkanına aittir⁷⁰.

Bu sistemde devlet başkanı halk tarafından seçilmektedir. Daha önce belirtildiği üzere saf başkanlık sistemini uygulayan ABD’de devlet başkanı seçimleri üç aşamada gerçekleşmektedir. Birinci aşamada her parti tarafından devlet başkanı ve yardımcısı aday olarak belirlenmektedir. İkinci aşamada, her federe devlet, başkanı seçecek olan komisyonu (electoral college/seçiciler kurulu) seçmektedirler. Seçmenler genelde bu delegeleri atamış olan partilere oy vermektedirler. Üçüncü aşama olarak belirlenmiş

⁶⁸ GÖZLER, **Anayasa Hukukunun Genel Teorisi**, s. 572; YANIK, s. 41; YAZICI, s. 20; ÖZER, s. 157; KARATEPE, s. 130-131.

⁶⁹ GÖZLER, **Anayasa Hukukunun Genel Teorisi**, s. 572; ÖZER, s. 163.

⁷⁰ TURHAN, s. 42; YANIK, s. 60.

olan delegeler ya da daha doğrusu kurulmuş olan komisyon devlet başkanını seçmektedir⁷¹. Fakat devlet başkanı ile birlikte seçilmiş olan “*başkan yardımcısı*” aynı zamanda Senato’nun da başkanıdır⁷².

Seçilmiş olan devlet başkanı, devletin yönetiminde yardımcı olacak sekreterleri atamaktadır. Burada belirtilmesi gereken durum, anayasayla belli bir süre için seçilmiş olan devlet başkanı ve onun kurduğu hükümet, yasama organına karşı siyasi açıdan sorumsuzdurlar⁷³. Yani hükümet yasama organı tarafından fesih edilemez; fakat anayasal olarak “*impeachment*⁷⁴” usulü kabul edilmiştir. Yasama organı devlet başkanı, cezai sorumluluk gerekçesi ile görevden uzaklaştırılmasını sağlayabilmektedir. Halk tarafından seçilmiş olan devlet başkanı ve onun atadığı sekreterleri görev süreleri doluncaya kadar görevlerinden alınamazlar. Halk tarafından seçilmiş olan devlet başkanı sadece kendi seçmenleri önünde sorumludur⁷⁵.

Başkanlık sistemindeki yasama ile yürütme arasındaki ilişkilere gelirsek, bu iki organ birbirinin etki alanına, faaliyetlerine karışmamaktadır. Yürütmede olan devlet başkanı yasama organının işine ne karışabilir ne de etki edebilir. Aynı şekilde yasama organı yürütmeye ne emir direktif verebilir ne de yönetimine engel olabilir⁷⁶.

Devletin bütçesini ayarlama, kanun çıkarma ve kanunları reddetme gibi devletin faaliyetleri iki organ arasında şu şekilde paylaşılmaktadır: Devletin yönetimini sağlamakla yükümlü olduğu savunma, ekonomi ve güvenlik gibi hizmetlerini gerçekleştirebilmesi için belli bir bütçeye ihtiyacı vardır. Hükümet ihtiyaç duyduğu miktarı kendisi belirlemektedir. Fakat yasama organı hükümetin belirlemiş olduğu bütçe miktarını onaylamayabilir⁷⁷. Bu duruma karşı hükümet, daha doğrusu devlet başkanı veto yetkisini kullanabilmektedir. Veto yetkisi, yasama organı tarafından kabul edilmiş olan kanunların devlet başkanınca geri çevrilmesidir. ABD’de geri

⁷¹ TURHAN, s. 34; YANIK, s. 44-45; YAZICI, s. 125; ÖZER, s. 162.

⁷² TEZİÇ, s. 505; YANIK, s. 57; ÖZER, s. 188; KARATEPE, s. 123.

⁷³ KARATEPE, s. 130.

⁷⁴ Ceza Soruşturması.

⁷⁵ ERDOĞAN, **Anayasacılık Parlamentarizm Silahlı Kuvvetler**, s. 33; YAZICI, s. 39-44; FENDOĞLU, s. 745; KARATEPE, s. 135.

⁷⁶ GÖZÜBÜYÜK, s. 37; ÖZER, s. 163; KARATEPE, s. 123.

⁷⁷ GÖZLER, **Anayasa Hukukunun Genel Teorisi**, s. 579; YANIK, s. 73.

çevrilmiş olan kanunun yeniden kabul edilmesi için, Temsilciler Meclisi ile Senato⁷⁸ tarafından her birisinin 2/3 oy çoğunluğu ile yeniden kabul edilmesi gerekmektedir⁷⁹. Devlet başkanı tarafından onaylanmamış olan kanunun yeniden yasama organında görüşülmesi ve yeterli oyu alabilmesi zordur. Bu nedenle, devlet başkanının kabul etmeyeceği herhangi bir kanunun yürürlüğe girmesi mümkün değildir. Aslında devlet başkanının elinde olan veto yetkisinin yasama organını bütçeyi onaylamaya zorlaması bu sistemde devlet faaliyetlerinin durdurulmasına (government shutdown) yol açabilmektedir⁸⁰.

Yürütme devlet faaliyetlerini sürdürme konusunda, doğal olarak kanun yapma sürecine ihtiyaç duymaktadır. Fakat başkanlık sistemi ile yönetilen cumhuriyetin devlet başkanı kanun teklif etme yetkisine sahip değildir. ABD’deki devlet başkanının kanun teklif edememesine karşın Kongre’ye yönelik mesaj hakkı bulunmaktadır. Bu mesajlardan en önemlisi Anayasa’nın 2’nci maddesinin 3’ncü bölümünde geçen *“Birliğin durumuna ilişkin olan mesajdır. Başkan bu mesajı her dönemin başında Ocak ayında Senato ve Temsilciler Meclisi’nin birleşik toplantısında okur. Başkan, bu ve başka mesajlarıyla kongreye istediği kanunları çıkarmasını teklif edebilir”*⁸¹ şeklinde madde ile vurgulanmaktadır.

Sonuç olarak başkanlık sisteminde devlet başkanı ve parlamento ayrı seçimlerle göreve gelmektedirler. Yasama yetkisi parlamentodadır, yürütme yetkisi ise hükümettedir. Kanunları parlamento yapar, hükümet bu kanunları uygular, mahkemeler ise, sadece yargılama yetkisine sahiptir. Kanunların yapılmasında ve uygulamasında etkili olan her bir organ birbirinin alanına karışmamaktadır. Organlardan hiçbiri diğerinin görev ve yetkilerine müdahale edemezler. Yürütme yasamayı feshedemediği gibi yasama da yürütme organını düşürememektedir. Organlar arasında bir uyuşmazlık çıkması durumunda, anayasal açıdan uygulanabilir bir çözüm yolu belirlenmemiştir. Böyle bir durum sonucunda ya devletin işleyişi durur

⁷⁸ Amerika Birleşik Devleti’nin yasama organı iki kamaradan oluşmaktadır. Alt kamara *“Temsilciler Meclisi”* üst kamara ise *“Senato”*dur.

⁷⁹ GÖZLER, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, s. 579; YAZICI, s. 27-28; FENDOĞLU, s. 743.

⁸⁰ TEZİÇ, s. 503, ÖZER, s. 164; KARATEPE, s. 134-134.

⁸¹ GÖZLER, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, s. 579; YANIK, s. 52;

ya da hükümet krizi ortaya çıkar⁸². Genelde ABD Anayasası'ndan etkilenen ve başkanlık sistemini kendi ülkelerinde hükümet sistemi olarak ön gören bazı Latin Amerika, Afrika ülkelerinde devletin işleyişinin durması gibi sorunların ortaya çıkmasıyla sık sık karşılaşılmaktadır.

Yukarıda açıkladığımız başkanlık hükümet sisteminin özünü belirtecek niteliklerin hepsi ABD' de uygulandığı şekliyle klasik başkanlık sistemi üzerinden verilmiştir. Başkanlık hükümet sistemi Montesquieu'nün belirlediği kuvvetler ayrılığı teorisine dayalı bir biçimde sadece ABD'de uygulanmaktadır⁸³. Latin Amerika ve bazı yeni gelişmiş olan ülkelerde uygulanmaya çalışılan başkanlık hükümet sistemi başarıya ulaşamamaktadır⁸⁴. Genel olarak bunun nedeni, Latin Amerika ülkelerindeki devlet başkanlarına, klasik başkanlık sisteminde öngörüldüğünden fazla yetkilerin verilmesindedir. Bu durum, ister istemez hükümetin hem de hukuki hem siyasi açıdan, yasama organından üstün olmasına neden olmaktadır. Afrika ülkelerinde devlet başkanlarına yasama organını feshetme, emir ve talimat verme hakkı, parlamentonun toplantılarına katılma hakkı tanınması; devletin tek bir parti tarafından yönetilmesi gibi özellikler nedeniyle iktidara müdahale etmeye çalışan muhalefet grupları ortaya çıkmakta; bu grupların faaliyet ve müdahaleleri devlette darbe olmasına neden olmaktadır⁸⁵.

Başkanlık hükümeti sistemini uygulamaya çalışan ülkelerin bir kısmı, devlet başkanına çok sayıda ek görev ve yetkiler vererek, başkanlık hükümeti sistemi yerine “*başkancı*” hükümet sistemini ortaya çıkarmaktadır⁸⁶.

E. Yarı Başkanlık Hükümet Sistemi

Yarı-başkanlık sisteminin tanımlanmasına gelirse: ...“*Cumhurbaşkanının halk tarafından seçildiği bir parlamenter sisteme yarı-başkanlık sistemi denir*”⁸⁷. Başka bir

⁸² TEZİÇ, s. 502; Yavuz ATAR, **Türk Anayasa Hukuku, Güncelleştirilmiş**, 3. Baskı, Konya, 2005, s. 144-146.

⁸³ KARATEPE, s. 122.

⁸⁴ Erdoğan GÜNAL, **Hükümet Sistemleri ve Türkiye’de Başkanlık Sistemi Arayışları**, 2. Baskı, Hükümdar, 2015, s. 47.

⁸⁵ TEZİÇ, s. 503; YAZICI, s. 22; ÖZER, s. 164.

⁸⁶ Fevzi DEMİR, “**Yarı Başkanlık Hükümet Sistemi ve Türkiye**”, *Journal Of Yaşar University*, C. 8, 2013, s. 838; TEZİÇ, s. 510-519.

⁸⁷ GÖZLER, **Anayasa Hukukunun Genel Teorisi**, s. 585.

deyişle “... Yarı-başkanlık hükümet sistemi, başkanlık sistemi ile parlamenter sistemin bazı unsurlarının birleştirilmesi ile oluşan melez bir hükümet sistemidir”⁸⁸.

Maurice Duverger, her hangi bir sistemin yarı-başkanlık sistemi olarak tanımlanması için; halk tarafından seçilmiş bir cumhurbaşkanının bulunmasıyla birlikte yine cumhurbaşkanının önemli yetkilere sahip olmasını ve yasama organının güvenine tabi olan başbakan ile bakanlar kurulunun bulunmasını şart koştur⁸⁹. Buna benzer şekilde Giovanni Sartori tarafından yapılan tespite göre de; belli bir sistemin yarı-başkanlık sistemi olarak adlandırılabilmesi için şu özellikleri taşıması gerekmektedir⁹⁰.

1. “Devlet başkanı (başbakan) doğrudan doğruya veya dolaylı olarak belli bir görev süresi için halk tarafından seçilir.

2. Devlet başkanı yürütme yetkisini bir başbakanla paylaşır; böylece ikili bir otorite yapısı oluşur; bunun üç belirleyici şartı da şunlardır:

a-) Başbakan, parlamentodan bağımsızdır; ancak tek başına veya doğrudan doğruya hükümet etmek yetkisi yoktur; dolayısıyla iradesinin, hükümet kanalıyla açıklanması ve işlem görmesi gerekir.

b-) Tersine, başbakan ve kabinesi, parlamentoya bağımlı olmaları bakımından, başkandan bağımsızdırlar; parlamentonun ya güvenoyuna veya güvensizlik oyuna (ya da her ikisine) tabidirler ve her iki durumda da bir parlamento çoğunluğunun desteğine muhtaçtırlar.

c-) Yarı başkanlık sisteminin ikili otorite yapısı, yürütme organının içinde farklı dengelere ve aynı zamanda değişen üstünlüklere cevap verir; şu kesin şartla ki, yürütmenin yapıcı birimlerinden her birinin ‘özerklik potansiyeli’ devam etsin”.

Böylece belli bir ülkede yarı-başkanlık hükümet sisteminin uygulandığını tespit etmemiz için devlet başkanının doğrudan halk tarafından seçilmesi, devlet başkanının güçlü ve önemli yetkilere sahip olması, başbakan ile bakanlar kurulunun siyasi açıdan

⁸⁸ Mustafa OKŞAR, “Yarı-Başkanlık Hükümet Sistemi Üzerine Karşılaştırılmalı Bir İnceleme: Fransa ve Litvanya Modelleri”, *TAAD*, 1. Cilt, 7. Sayı, 20 Ekim, 2001, s. 9.

⁸⁹ YAZICI, s. 93.

⁹⁰ YAZICI, s. 97-98.

parlamentoya karşı sorumlu olması gerekmektedir⁹¹. Bu özelliklerden ilk ikisi başkanlık sisteminin, üçüncü özellik ise parlamenter hükümet sistemlerinin unsurlarındandır: Birinci özellikte yer alan devlet başkanının halk tarafından seçilmesi zorunludur fakat meşruluğu için yeterli değildir. Bunun için devlet başkanına anayasal nitelikte geniş yetkiler verilmelidir ve bu yetkileri devlet yönetiminde ne ölçüde kullanabildiğine bakılmalıdır.

Yarı-Başkanlık sistemi pek çok demokratik ülkede uygulanan, başkanlık sistemi ve parlamenter sistemle benzerlikler göstermektedir. Fakat, her iki sisteme göre farklılıkları bulunmaktadır.

Parlamenter sistem ve başkanlık sistemine göre temel farklılık, kuvvetlerin ayrılması konusundadır. Yarı-başkanlık hükümet sistemindeki yasama organının faaliyetleri tamamıyla parlamenter hükümet sistemindeki yasama organının faaliyetleri ile birebir aynıdır. Yasama organı kanun yapmakta, hükümeti belirleme ve denetleme gibi yükümlükleri bulunmaktadır. Fakat yasama organı sınırlı egemenliğe sahiptir. Yarı-başkanlık sisteminde hükümetin başı devlet başkanıdır ve halk tarafından seçilmektedir. Ayrıca, bu sistemde devlet başkanına en geniş anayasal yetkiler tanınmaktadır⁹². Devlet başkanı, milli birlik ve beraberliğin simgesi konumundadır. Başbakan ise devlet başkanının bir bakanıdır. Başbakan başkanlık hükümet sistemindeki sekretere göre daha güçlü konumdadır⁹³.

Yarı-başkanlık sisteminde hükümet iki başlıdır. Hem devlet başkanı vardır hem de bakanlar kurulu. Hükümetin lideri yani devlet başkanı doğrudan doğruya halk tarafından seçilip demokratik yolla iktidara gelmektedir. ABD’de uygulanmakta olan başkanlık hükümet sisteminin aksine, yarı-başkanlık sisteminde devlet başkanı, yasama organını feshetme hakkına sahiptir⁹⁴. Aynı şekilde bu sistemdeki yürütme organı yasama organını feshetmekle tehdit edebilmektedir. Bu yetkiler her iki organ

⁹¹Murat SEZGİNER, **Günümüz Demokrasilerinde Kuvvetler İlişkisi ve 1982 Anayasası’nda Sorunlar**, Ankara, 2010, s. 59; ROSKİN, 127.

⁹²DEMİR, s. 832; FENDOĞLU, s. 748; KARATEPE, s. 136.

⁹³ERDOĞAN, **Anayasacılık Parlamentarizm Silahlı Kuvvetler**, s. 35-36; R. Cengiz DİRDİMAN, **Anayasa Hukuku**, 2. Baskı, Alfa Aktüel, 2011, s. 135-136; Nur ULUŞAHİN, **Saf Hükümet Sistemleri Karşısında İki-Başlı Yürütme Yapılanması**, Ankara, 2007, s. 36-49.

⁹⁴DEMİR, s. 832; FENDOĞLU, s. 748; KARATEPE, s. 137.

için anayasal olarak kesin bir şekilde belirtilmektedir. Bu sistemde en zayıf kalan lider, başbakandır. Çünkü hem yasama organı karşısında, hem devlet başkanına hem de halka karşı sorumludur. Bu nedenle başbakan devlet, başkanı ile ortak çalışmak, siyasi programını uygulamak zorundadır ve bundan dolayı parlamentoya karşı sorumludur⁹⁵.

Yarı-başkanlık sisteminde hükümetin kurulabilmesi, parlamentonun güvenoyuna bağlıdır. Devlet başkanı hükümeti kurarken parlamentodaki çoğunluğu dikkate almak zorundadır. Böylece devlet başkanı, hükümet ile parlamento arasında oluşabilecek tikanıklık ve krizlerin yaşanmasını önlemektedir. Bu durum başbakanı parlamentoya karşı sorumlu kılmaktadır⁹⁶. Sonuç olarak, yarı-başkanlık sisteminin bu özellikleriyle başkanlık sistemi ve parlamenter hükümet sistemi arasında gidip gelen esnek yapıya sahip bir sistem olduğu söylenebilir.

II. KAZAKİSTAN HÜKÜMET SİSTEMİNİN TEMEL ORGANLARI

A. Genel Olarak

Kuvvetler ayrılığının en önemli hareket noktası devlet iktidarının paylaşılması ve organlar arasındaki uyumlu çalışmadır. Bir devletin mevcut olan hükümet sistemini tespit ederken başvurduğumuz iki temel unsur; kuvvetler arasındaki uyum ve denetim mekanizmasıdır. Kazak ulusu Sovyetler Dönemi'nde 75 yıl boyunca Sovyet Sistemi'nin uyguladığı siyasetin etkisinde kalmıştır. Kazakistan'da Sovyet Sosyalist Rejim Dönemi'nin 1936, 1937 ve 1978 Anayasaları uygulanmış olup daha sonra Kazakistan'ın bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte cumhuriyet, devlet rejimi olmuş ve bu rejime uygun bir hükümet sistemine geçiş amacıyla 1993 ve şu an yürürlükte olan 1995 Anayasaları kabul edilmiştir.

⁹⁵ Rıza ARSLAN, *Siyasi Sistem Önerisi - Türkiye Tipi Başkanlık Sistem*, Bursa, 2001, S. 74; Vipaş, s. 143; KARATEPE, s. 137.

⁹⁶ K. Haluk YAVUZ, *Siyasal Sistem Arayışları ve Yürütmenin Güçlendirilmesi*, 1. Baskı, Ankara, 2000, s. 225-228.

B. Kazakistan'da Anayasacılık Hareketleri

Sovyet Sosyalist Rejimi'nin 1936, 1937, 1978 Anayasaları kuvvetler ayrılığı fikrini dışladığı için Kazakistan bağımsızlığını ilan edinceye kadar hükümet sistemi kuvvetler birliği çerçevesinde şekillenmiştir. Kazak SSC'de yasama, yürütme ve yargı yetkileri Yüksek Sovyet Konseyi'nin elindeydi. “*Yüksek Sovyet Konseyi*”, Sovyet Dönemi'nin hem kanun yapan meclisi hem de bu kanunları uygulayan yürütme organı idi.

Bu noktada Kazak SSC'nin Yüksek Sovyet Konseyi'nin birtakım önemli fonksiyonları üzerinde durulacaktır. Öncelikli olarak anayasacılık faaliyetleri açısından Konsey'in düzenleyici işlemlerinin niteliği üzerinde yoğunlaşılacaktır. Ayrıca, yine bu bölümde bir takım tarihsel veriler de konunun daha iyi kavranabilmesi açısından değerlendirilecek ve Kazakistan'daki mevcut hükümet sistemi ortaya konulacaktır. Süreç 1937'den 1978'e, 1978'den 1993'e, son olarak da 1993'ten 1995'e kadar ele alınarak üç aşamada değerlendirilecektir. Aşağıda ayrıntılı olarak açıklanacağı üzere; Kazak SSC'nin Yüksek Konseyi en üst temsil organı olarak 1937 Anayasası'na göre kurulmuştur⁹⁷. Yine Yüksek Sovyet Konsey'i, Kazak SSC'nin 1978'de kabul edilen yeni anayasasında da aynı yetkileri ile etkinliğini kaybetmemiştir. Sadece 1993 yılında Kazakistan Cumhuriyeti'nin kabul ettiği yeni anayasada etkinlikleri ve yetkileri önemli ölçüde değiştirilmiştir.

1. *Aşama*: 26 Mart 1937 yılındaki 10. Kazak Kurultayı'nda kabul edilen Kazak Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin Anayasası'na göre; “*Kazak SSC'nin devlet iktidarı Kazak SSC Yüksek Konseyi'dir*”⁹⁸. 1937 Anayasası'na göre, Kazak SSC'de tek yasama yetkisi olan organ Yüksek Sovyet Konseyi'dir. Kazak SSC Yüksek Sovyet Konseyi'ne ilk seçimler 24 Haziran 1938 yılında gerçekleştirilmiştir⁹⁹. Doğrudan, genel, eşit ve gizli oy prensiplerine göre yapılması öngörülmesine rağmen, Yüksek Sovyet Konseyi milletvekillerinin seçilmesi, plebisit yöntemiyle komünist partinin sıkı denetimi altındaydı. Milletvekili adayları sınıf, parti, ulusal köken, yaş, cinsiyet ve diğer

⁹⁷ Nuralı NUSEROĞLU, *Kazakstanın Dasturli Hukuk Tarihi*, 2010, Arıs, Almatı, s. 55.

⁹⁸ **1937 Kazak SSC Anayasası**, 41. madde s. 26.

⁹⁹ Abdeş TOLEUBAYEV, *Kazakstan Tarihi*, 2010, Ata-Mura, Almatı, s. 85.

kıstaslara göre seçilmişlerdi¹⁰⁰. Üst düzey devlet yetkilileri, parti başkanları, komsomol¹⁰¹ ve sendika organları pozisyonlarında çalışan kişiler milletvekilliğine aday olabiliyordu ve bu nedenle seçim prosedürü genellikle birtakım formalitelerden ibaretti.

1937 Anayasasına göre Kazak SSC Yüksek Sovyet Konseyi, Yüksek Sovyet Başkanlığı tarafından yılda iki kere oturuma çağırılıyordu¹⁰². Olağanüstü toplantılar Yüksek Sovyet Başkanlığı tarafından yapılan çağrı üzerine veya Kazak SSC Yüksek Sovyet Konseyi milletvekillerinin üçte birinin talebi üzerine yapılırdı. Yüksek Sovyet Başkanlığı dediğimiz oluşum, Yüksek Sovyet Konseyi'nin bir çalışma organıydı ve tüm faaliyetlerinde Kazak SSC Yüksek Sovyet Konseyi'ne karşı sorumluydu. Aynı zamanda Yüksek Sovyet Konseyi tarafından seçiliyordu. Kısaca Yüksek Sovyet Başkanlığı'nın faaliyetleri ile yetkilerini şu şekilde sıralayabiliriz:¹⁰³

- “Kazak SSC Yüksek Sovyet Konsey’ini toplantıya çağırır;
- Kazak SSC Anayasası’na uygun olarak kanunlar yapar; kararnameler çıkarır;
- Ulusal referandum yapar;
- Kazak SSC komiserleri ile bölge Sovyetleri tarafından kabul edilen kararnameler ile emirlerin kanuna uygun olup olmadığını denetler;
- Kazak SSC vatandaşlarının hapis cezalarını affeder”.

Kazak SSC Yüksek Sovyet Konseyi'nin görev ve yetkilerinin süresi dolunca Yüksek Sovyet Başkanlığı iki ay içerisinde yeni seçimlerin tarihini belirlerdi. Yüksek Sovyet'in görevi sona erse bile Yüksek Sovyet Başkanlığı yeni Yüksek Sovyet

¹⁰⁰ Aisulu ABDEZOVA, **Kazakstanın Tauelsizdik Jolu**, Yüksek Lisans Tezi, El-Farabi Atındağı Kazak Ulitik Universiteti, 2012, s. 25.

¹⁰¹ (Komsomol, “Doğu bloku ülkelerinde komünist-sosyalist gençlik örgütü”. (Ejder Yılmaz, **Hukuk Sözlüğü**, 5. Baskı, Yetkin, Ankara 1996, s. 477. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğin de en etkili politik gençlik örgütü idi. Rus Komünist Gençlik Birliği adıyla Kasım 1918 tarihinde kuruldu. Komünist öğretim vermek, geleceğin komünist partisi üyelerini yetiştirmek üzere oluşturulmuştur. 14-28 yaş aralığına hitap ederdi. H. Aliyar DEMİRCİ, “**Tek Parti Döneminde Siyaset-Gençlik İlişkilerine Bir Örnek**: Gençlik Teşkilatı Tasarıları”, *AÜSBFD*, C.58, S. 2, Mayıs -Haziran 2003, s. 60).

¹⁰² 1937 Kazak SSC Anayasası, 54. madde s. 31.

¹⁰³ 1937 Kazak SSC Anayasası, 56. madde s. 38.

Konseyi'nin kurulmasına ve güvenoyu almasına kadar faaliyetlerine devam ediyordu¹⁰⁴.

Kazak SSC'de yeni seçilen Yüksek Sovyet Konseyi seçimlerden itibaren en geç bir ay içerisinde Yüksek Sovyet Başkanlığı'nın çağrısı üzerine toplanırdı. Kazak SSC Yüksek Sovyet Başkanlığı - 1937 Anayasasında - kanun (yasa) çıkarmanın dışında başka birtakım yetkilere de sahipti. Devlet yönetiminde güçlü bir yetkiye sahip olan Yüksek Sovyet Başkanlığı devletle ilgili olan bütün faaliyetleri yürütmekteydi. Devlet başkanı o dönemin "*devlet sekreteri*" tanımıyla Yüksek Sovyet Konseyi'ne karşı sorumlu olup sembolik değeri olan bir organdı. Bakanlar Kurulu ise Anayasa'nın 78. maddesi uyarınca Yüksek Sovyet Konseyi tarafından seçiliyordu. Bakanlar yaptığı eylem ve etkinliklerden dolayı seçmene karşı sorumluydu¹⁰⁵.

2. *Aşama*. Bu aşama Kazakistan tarihinde iz bırakan önemli olayları içerir. Bunların içinde en dikkat çeken SSCB'nin dağılması ile birlikte demokrasinin gelişmesi ve Kazakistan Cumhuriyeti'nin bağımsızlığına kavuşmasıydı. Bu tarihi gelişmelerden dolayı Yüksek Sovyet Konseyi'nin gücü azalmıştır.

Kazak SSC'nin yeni Anayasası 20 Nisan 1978 yılında kabul edildi. Yeni Anayasa'da Kazakistan halkının temel hak ve özgürlükleri, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinden istediği zaman ayrılabilme hakkı ve kendi dış politikasını bağımsız bir biçimde tayin etme hakkı güvence altına alınmıştır¹⁰⁶. Burada belirtmemiz gereken önemli bir nokta da, ilk aşamada üzerinde durduğumuz üzere 1937 Anayasası'nda Kazak SSC kendi dış politikasını uygulayamıyordu. Dışa kapalı olup, bütün yabancı ülkeler ve sınır komşuları ile geçen bütün ticari vb. faaliyetleri Moskova emri ile gerçekleştiriliyordu. Yeni kabul edilen Anayasada bu yetki Kazak SSC'ye tanınmış, fakat Kazaklar SSCB'nin eğemenliği altındayken yine bu haktan faydalanamamıştır.

1978 Anayasası'nın 73. maddesinde belirttiği gibi Kazakistan Yüksek Sovyet Konseyi, Devlet'in temel hakları ile üstün statüsünün korunmasının teminatıdır. 1978

¹⁰⁴ Nikolay TURESKİ, **Zakonodatelnaya Vetr Vlasti Kazahstana**, 2. Baskı, 2015, s. 6, erişim: 25.12.2016, https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=32630511#pos=0;0.

¹⁰⁵ TURESKİ, s. 31.

¹⁰⁶ TURESKİ, s. 11.

Anayasası'nın 97. maddesinde Kazakistan Yüksek Sovyet Konseyi'ne yeni kabul edilen Anayasa'nın uygulanması ve Anayasa ile ilişkili tüm sorunlarla ilgilenme yetkileri verilmiştir. Kazak SSC'nin anayasa değişiklikleri, kanunların uygulanması, devlet bütçesinin onaylanması ve hesaplama raporları, sosyal-ekonomik planlamalarıyla birlikte devletin siyasi planlarıyla, projelerinin düzenlenmesi Yüksek Sovyet Konseyi'nin elindeydi. Yeni kanunlar Yüksek Sovyet Konseyi tarafından kabul ediliyor ve uygulanıyordu. Yahut Yüksek Sovyet Konseyi'nin belirlediği ulusal referandumda kabul ediliyordu¹⁰⁷.

Devlet iktidarı ayrı organlar arasında paylaşılmasa da, benzer bir devlet üst organları yapılanması benimsenmişti. Mesela devletin idari ve yürütme organları bağımsız değillerdi. Yüksek Sovyet Konseyi tarafından atanıyor ve görevlerinden alınıyorlardı. Ama bu hak sadece kanunda yazılıydı. Yüksek Sovyet Konseyi'nin kendisi de, kendisine tanınmış olan haklarını kullanamıyordu. Bu haklar tamamıyla Komünist Parti'ye ve onun üst düzey yöneticilerine aitti¹⁰⁸.

Yasal olarak, Yüksek Sovyet Konseyi, yürütme organının faaliyetlerini yönlendirdiği söylenebilir ve böylece hükümeti de yönlendiriyordu. Kazak SSC Bakanlar Kurulu, Yüksek Sovyet Konseyi'ne karşı sorumluydu. Bu durum 1978 Kazak SSC'nin 117. maddesinde yer almaktadır.

Yüksek Sovyetler Konseyi, Anayasa'nın kendisine verdiği yetki ile devletin yönetiminden başlamak üzere bütün sorunlarının çözülmesinde tek güç sıfatıyla hareket etmiştir. Bu da otokrasinin oluşmasına yol açmıştı. Kuvvetler ayrılığı sağlanmadığı ve sürekli temsili organ olarak çalışmadığı için Kazak Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin Yüksek Sovyet Konseyi'ni çağdaş anlamda "*meclis*" "*parlamento*" olarak nitelendirmek mümkün değildir.

1980'lerin sonu Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin çöküşünün başlangıcı sayılmaktadır. 1990 yılının başlarında Kazak SSC'de ve sonra bağımsız Kazakistan Cumhuriyeti'nde 1978 Anayasası'nda değişiklikler sağlayan önemli kanunlar kabul edilmiştir. 12. Dönem Yüksek Sovyet Konseyi, Bağımsız Kazakistan

¹⁰⁷ 1978 Kazak SSC Anayasası, 105. madde, s. 121, erişim: 30.12.2016, http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1027292#pos=0;0.

¹⁰⁸ Ainur İSSAGALİYEVA, **Kazakistan Tarihi**, Almatı, 2012, s. 215.

Cumhuriyeti'nin kuruluşunda en önemli rolü alan kurumdur. Bu Konsey'in seçimi 1990 yılının Mart ayında gerçekleşmiştir¹⁰⁹.

12. dönem Yüksek Konseyi, ülkede parlamentarizmin gelişmesinde, Kazakistan'ın bağımsızlığının temelini oluşturmada, siyasi ve hukuki uygulamaları gerçekleştirme noktasında rol oynayarak 1990'lı yıllarda devletin birtakım çok önemli reformları yapmasını sağlamıştır. Bu düzenlemelerden bazılarına değinmek gerekirse:

1) Kazak SSC'nin 24 Nisan 1990 yılında kabul edilen Kazak SSC Anayasası'nda önemli bazı değişiklikler ve eklemeler yapması ile (Temel Kanun) Kazak Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti cumhurbaşkanının statüsü ve görevlerinin belirlenmesini sağlamıştır¹¹⁰. Böylelikle daha önceleri tamamen SSCB'ye tabi sembolik bir makam olan devlet başkanlığı makamı siyaset biliminde olağan olan yetkilerine kavuşturulmuştur.

2) 25 Ekim 1990 yılında kabul edilen “Kazak Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinin Devlet Egemenliği Üzerine” başlıklı bildirgesi genel olarak; ülkenin bölünmezliği, uluslararası hukukun bir öznesi olarak tanımlanması, vatandaşlık ve mülkiyet hakkı, eşitlik prensiplerine yer vermekle birlikte ayrıca ilk kez yasama, yürütme ve yargı organları ekseninde kuvvetler ayrılığı ilkesinin kabulünü ilan etmiştir¹¹¹. Aynı zamanda Yüksek Konsey'in sadece yasama yetkisine sahip olduğu yani kanun çıkarma organı olduğu kabul edilmiştir.

3) Kazakistan Cumhuriyeti'nin 16 Aralık 1991 yılında “*Kazakistan Cumhuriyetinin Bağımsızlığı*” üzerine kabul edilen Anayasal kanununda devlet organlarının yasama yürütme ve yargı kuvvetlerinden oluştuğu kabul edilmiştir¹¹².

20 Haziran 1991 yılında 687-XII sayılı Anayasa değişikliklerindeki 105. maddeye göre Yüksek Konsey Başkanlığı'nın görevleri ise şu şekilde değiştirilmiştir:

- “*Kazakistan Yüksek Konseyi oturumlarını hazırlar;*

¹⁰⁹ TURESKİ, s. 23.

¹¹⁰ Baurjan MUHAMEDJANOV, “*İnstitut Prezidenstva i Mehanizm Razdeleniya Vlastey: vo Vlasti*”, *Jurnal Prava i Politiki*, Almatı, № 2 (3), 2007, s. 43.

¹¹¹ MUHAMEDJANOV s. 45.

¹¹² MUHAMEDJANOV s. 46.

- *Kanun tasarılarının Yüksek Konsey tarafından hazırlanması için çalışma programını düzenler ve Yüksek Konsey tarafından değerlendirilmek üzere önerilerini sunar;*
- *Yüksek Konsey Komitelerinin çalışmalarını koordine eder Meclis ve diğer komisyonları kurar;*
- *Kazakistan yasalarına uygun olarak kamu yaşamının diğer önemli sorunlarını çözer, kamuoyunun fikirlerini alır ve bunlara çözüm bulur”.*

2 Temmuz 1992 tarihinde 1978 Anayasası'na kanun teklifinde bulunma hakkı eklenmiştir. Böylece 1491-XII sayılı değişikliğe göre Yüksek Konsey'e kanun çıkarma teklifinde; milletvekilleri, Yüksek Konsey Başkanı, Yüksek Konsey Komiteleri, Cumhurbaşkanı, Yüksek Mahkeme, Bakanlar Kurulu, Kazakistan Cumhuriyet Başsavcısı ve Yüksek Tahkim Mahkemesi'ne tanınmıştı. Görüldüğü gibi bu hak sekiz tane kuruma verilmişti¹¹³.

Bu değişiklikler yeni bir mevzuatın oluşmasını ve 1993 Anayasası'nın hazırlanmasını sağlamıştır.

12. Dönem Yüksek Konseyi'nin üyesi olan Serikbolsın Abdildin'in belirttiği üzere, *“Yeni Anayasayı hazırlama, tartışma ve görüşme sırasındaki yürürlükte olan mevzuat mecazi anlamda tamamıyla yarım-yamalaktı. Başka bir ifadeyle bu zamana kadar hiç bir Yüksek Sovyet Konseyi'nin oturumlarında milletvekilleri anayasa değişiklikleri yapmak zorunda kalmamışlardı ve bu durum yeni mevzuatın kabul edilmesi ile söz konusu farklı içeriğe, yapı ve yeterliğe sahip olan anayasa hazırlanmasının tartışmalarına sebep olmuştu”*¹¹⁴.

1978 Anayasası ilk kabul edildiği döneme nazaran birçok değişikliğe uğramıştır. İçeriği yine de Sovyet hukukunun izlerini taşıdığı için Kazakistan Cumhuriyeti'nin demokrasiye geçişini zorlaştırmıştır. Bu kısımda belirtilmek gerekir ki otoriter bir rejimi oluşturan 1978 Anayasasını demokratik bir anayasa haline getirmek özellikle de kuvvetler ayrılığı prensibini yerleştirmek için Kazakistan Yüksek Konseyi tarafından birtakım düzenlemeler ve anayasal değişiklikler yapılmaya çalışılmıştır.

¹¹³ Salık ZİMANOV, **Pravo i Status Parlamenta**, Astana, 2007, s. 128.

¹¹⁴ Serikbolsın ABİLDİNOV, **Razvitiye Parlamentarizma v Kazahstane**, Astana, 2004, s. 37.

Fakat Yüksek Konsey'in tüm bu çabalarına rağmen ne yürütme organı ne de devlet başkanı, modern kuvvetler ayrılığı ilkesi gereğince sahip olmaları gereken yetki ve görevlere sahip olamamışlardır.

3. *Aşama*: Bu aşamada, 28 Ocak 1993 yılında bağımsızlığını kazanan Kazakistan Cumhuriyeti'nin ilk anayasası kabul edilmiştir. Biçimsel olarak değerlendirildiğinde, yeni Anayasa eski mevzuata göre daha çağdaş bir şekilde kurgulandığı görülmektedir. Anayasa bölümleri vatandaşların hak ve özgürlüklerini, toplum, kamu kurum ve kuruluşlarının örgütlenmesini ve anayasaya uymasını garanti altına almıştır.

Kazakistan, kendisinin demokratik, laik ve üniter olduğunu ilan etmiştir. Egemenliğin kaynağı halktır¹¹⁵.

Hiçbir ideolojinin devlet ideolojisi olarak kabul edilemeyeceği belirtilmiştir. Kuvvetler ayrılığı ilkesi devlet iktidarının yasama, yürütme, yargı organları arasında paylaşıldığını ve bu paylaşımın “denge” ve “fren” mekanizmasına göre yürütüleceğini öngörmüştür.

Anayasa'nın 10. kısmının 56. maddesi, kamu kuruluşlarına ayrılmıştır. Bu maddede siyasi partilerin kurulması, faaliyetleri ve faaliyetlerin sona erme şartlarının ayrı kanunda belirtileceği öngörülmüştür.

1993 Anayasası'nın 62. maddesinde Yüksek Konsey en üst yasa çıkarma yetkisine sahip organ olarak ilan edilmiştir. 67. maddede ise milletvekillerinin halkın temsilcisi olduğu ve görevlerinin beş sene olduğu belirtilmiştir¹¹⁶. Anayasayla Yüksek Konsey'e ve bakanlar kuruluna verilmiş olan görevler ile yetkiler, parlamenter hükümet sisteminin bazı unsurlarına sahipti. Yüksek Konsey'in hükümete karşı bir üstünlük sağladığı görülmektedir.

1993 Anayasası'nın 75. maddesine göre cumhurbaşkanı, hem devletin başı hem de hükümetin yürütücüsüdür. Anayasanın 76. maddesinde cumhurbaşkanının “*görev süresi beş senedir ve iki defadan fazla cumhurbaşkanlığına atanamaz*” hükmü yer almaktadır. 1993 Anayasası'nın 77. maddesinde cumhurbaşkanına geciktirici veto yetkisi tanınmıştır. Veto yetkisi ise, Yüksek Konsey tarafından kabul edilen kanunların

¹¹⁵ **1993 Kazakistan Cumhuriyetinin Anayasası**, 1. madde, fıkra 1.

¹¹⁶ 1993 K.C. Anayasası, 62 - 67. madde.

cumhurbaşkanınca iki hafta içinde meclise görüşülmek üzere gönderilmesi anlamına gelmektedir. Ayrıca, 1993 Anayasası cumhurbaşkanı yardımcılığını da öngörmüştür. Anayasa'nın 81. maddesine göre cumhurbaşkanı yardımcısı, cumhurbaşkanı ile aynı gün seçime gidiyor ve Cumhurbaşkanı'nın bazı faaliyetlerini yerine getiriyordu.

77. maddeye göre cumhurbaşkanı, yasama organında ve devletin üst makamlarında görev yapamaz ve dokunulmazdır. Aynı şartlar cumhurbaşkanı yardımcısı için de geçerlidir. Cumhurbaşkanının istifa ya da hastalık nedeni ile görevine devam edemediği durumlarda cumhurbaşkanı yardımcısı onun görevini üstlenir. Cumhurbaşkanının ölümü ve istifası durumlarında cumhurbaşkanının görevini cumhurbaşkanı yardımcısı, o üstlenemediği durumda Yüksek Konsey Başkanı üstlenir ve bu durumda olağanüstü seçimler iki ay içerisinde gerçekleştirilir¹¹⁷.

Bakanlar Kurulu, Anayasa'nın 85. maddesine göre cumhurbaşkanına ve 88. maddeye göre Yüksek Konsey'e karşı sorumludur. Bakanlar Kurulu'nun görevi yeni cumhurbaşkanı seçimlerinden sonra sona ermektedir.

Diğer taraftan Yüksek Konsey'i ele alacak olursak 1993 Anayasası'nın 64. maddesine göre Yüksek Konsey'in önemli yetkileri şunlardır:

- *“Kazakistan Anayasası'nı kabul eder ve anayasal değişiklikler yapar;*
- *Kanun ve kararnameleri kabul eder ve uygulanmasını denetler;*
- *Yasaların resmi yorumunu yapar;*
- *Kazakistan Cumhuriyeti'nin sınırlarını belirtir ve değiştirmeye karar verir; Cumhuriyetin idari-bölge yapısının sorunlarının çözülmesi için soru prosedürünü kurar;*
- *Devlet bütçesini onaylar ve uygulanmasını denetler, bütçe değişikliğini yapar, vergi ve ücretleri belirler;*
- *Kazakistan Cumhuriyeti para sistemini belirler;*
- *Referandum yapmaya karar verir;*

¹¹⁷ 1993 K.C. Anayasası, 83. madde.

- *Kazakistan Cumhuriyeti'nin Başbakan ve Yardımcılarını, Dışişleri, Maliye, İçişleri Bakanlarını, Genel Kurmay Başkanının, Milli Güvenlik Komitesinin ve Kazakistan Cumhuriyeti'nin diplomatik temsilcilerinin atamasını onaylar;*
- *Anayasa Mahkemesinin üyelerini seçer;*
- *Kazakistan Cumhuriyetinin Yüksek Mahkeme ve Yargıtay üyelerini seçer;*
- *Alt mahkemelerin oluşumuna karar verir;*
- *Kazakistan Cumhuriyetinin Başsavcısını seçer;*
- *Ulusal Bankanın Başkanını atar;*
- *Kazakistan Cumhuriyetinin uluslararası antlaşmalarını onaylar;*
- *Kazakistan Cumhuriyeti Başbakanını ve yardımcılarını, Dışişleri Maliye, İçişleri Bakanlarını, Komutanı, Milli Güvenlik Komitesi ve Kazakistan Cumhuriyeti'nin diplomatik temsilcileri ile Anayasa Mahkemesinin üyelerini görevden alır;*
- *Af çıkarır;*
- *Savaş ve barışa karar verir”.*

Görüldüğü üzere Kazakistan Cumhuriyeti 1993 Anayasası, Yüksek Konseyi çok geniş yetkilerle donatmıştı. Sultan Sartayeva'ya göre: “*Demokratik Bağımsız Kazakistan Cumhuriyetinin 28 Ocak 1993 yılında kabul ettiği anayasasında ciddi bir dezavantajı vardı, - biz oldukça net bir şekilde devlet iktidarının yasama, yürütme ve yargı arasındaki gücünü paylaşamamışız ve açıkça Cumhurbaşkanımızın haklarını tanımamışız*”¹¹⁸ diyerek kuvvetler ayrılığının yeterince yapılmadığına vurgu yapmaktadır.

Salık Zimanov'a göre 1993 Anayasasıyla Yüksek Konsey Cumhuriyet'in yasama ve yürütme gücüne sahip olduğunu ilan etmişti. Yüksek Konsey geniş bir yetkiye sahipti ve bununla kuvvetler ayrılığı ilkesi hemen hemen anlamını yitiriyordu¹¹⁹.

¹¹⁸ TURESKİ, s. 8.

¹¹⁹ TURESKİ, s. 11.

Buna ek olarak, “fren” ve “denge” mekanizması tam anlamıyla oluşturulmamıştı. Böylece, 1993 Anayasası hükümetin yasal çerçevesini çelişkili olarak belirlemişti.

Yüksek Konsey kendine verilen yetkileri kullanamamış; görevleri yerine getirememişti. Ancak bu Yüksek Konsey'nin hiç çalışmadığı anlamına gelmemektedir. 12. dönem Yüksek Konsey'i'nin bu zamana kadar kabul ettiği kanunlar, devletin yeni bir hükümet sistemine geçmesini sağlamıştır. Buna rağmen Yüksek Konsey bir parlamento olamamıştır. Avrupa ya da diğer gelişmiş ülkelerde olduğu gibi bir kanun koyucu organ Kazakistan Cumhuriyeti'nde kurulamamıştı. Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in düşüncelerine göre; parlamenter hükümet sistemi Kazakistan Cumhuriyetine uygun değildi. Çünkü “...parlamenter bir düşünceye, kültüre, gelişmiş partiler çoğunluğuna ve en önemlisi halkın bu düşünceye sahip ve hazır olması gerekiyordu”¹²⁰.

Devlet reformlarının devam etmesi nedeniyle, hükümetin ve onun bazı organlarının zamanında bunları uygulayamaması ve zamanında yerine getirememesi durumu ortaya çıkmıştır. Kuvvetler ayrılığı mekanizması çalışmadığı için Yüksek Konsey sürekli yürütme organının işine karışmış ya da fonksiyonlarının durdurulmasına sebep olmuştur. Bu durum, Yüksek Konsey'in görev süresinin dolmadan dağılmasına neden olmuştur.

O dönemdeki kuvvetler ayrılığı prensibi sorununu S.S. Sartayev şöyle karakterize etmişti: “*Ekonomik krizin yükselmesinden dolayı ve bu krizden devleti kurtarma amacıyla hükümet Yüksek Konseye kendisinin hazırlamış olduğu krize karşı programı onaya sunuyor. Bu program zamana uygun olmayan ve başarısız bir program olarak kabul edilince hükümet ve onun yaptığı faaliyetler Yüksek Konsey tarafından birçok eleştirilere uğramıştır. Sonuç olarak hükümet ile Yüksek Konsey arasındaki tıkanmış bu durum, ikisinin beraber çalışamayacağı anlamına gelmişti*”¹²¹.

¹²⁰ Nursultan NAZARBAYEV, **Kazakistan Yolu**, Ankara, 2012, s. 19.

¹²¹ TURESKİ, s. 23.

30 Kasım 1993 tarihinde, Yüksek Konsey Başkanlığı'nın oturumundaki uzun tartışmalardan sonra 12. dönem Yüksek Konsey kendisini feshetti¹²². 12. Dönem'in 9-12 Aralık 1993 yılında gerçekleşmiş olan son oturumunda acil şekilde yeni bir kanun kabul edildi. Kabul edilen kanunda cumhurbaşkanına kararname çıkarma yetkisi tanınmıştır. Kararnamelerin kanunla aynı güce sahip olacağı ve Yüksek Konsey'in bazı yetkilerinin cumhurbaşkanına geçeceği belirlenmişti. Ardından 13 Aralık 1993 tarihinde 12. Dönem Yüksek Konsey kendisini feshetmiş ve yeni meclis seçimlerinin 7 Mart 1994 yılında gerçekleşeceği ilan edilmişti¹²³.

1994 yılı Mart ayında 13. Yüksek Konsey'in seçimleri yapılmıştır. Bu seçim meclisin aritmetiğini değiştirmişti. Toplam milletvekili sayısının % 52'si kendiliğinden gelen adaylar (Samovıdvejensı) diğer %48'i ise partili ve kamu kurumları üyelerinden oluşuyordu¹²⁴. İlk defa Kazakistan'da siyasi partiler ve kurumlar devlet iktidarına ulaşma ve hükümeti kurma olanağına erişmişlerdi. Mart ayında gerçekleşen seçimler Kazakistan'da siyasi partilerin çoğalmasına neden olmuştu. Anayasa Mahkemesi tarafından bazı seçim normlarının anayasaya uygun olmadığına tespiti üzerine yeni meclisin meşru olmadığı savı ortaya atıldı¹²⁵. Böylece 13. Dönem Yüksek Konseyi'nin faaliyeti bir sene sonra sona erdi.

Hukukçulara göre, 1993 Anayasası birçok çelişkiyle doluydu. Batı Avrupa'da yıllarca gelişen anayasa modeli ile demokrasi ilkelerini taşıyan siyasi rejim, Kazak Anayasası'nda geçmişin etkisiyle Sovyet Rejimi'ne benzetilmiştir. Bu durum Kazakistan'da elitler, hukukçular ve hükümet ile yasama organı arasında çatışmalara ve tartışmalara sebep olmuştur.

Daha önce belirtildiği gibi, 1993 Anayasası'nda Yüksek Konsey devletin bütün faaliyetini kendi elinde toplamıştı ve anayasayla tanınması gereken yetkiden daha

¹²² Gayrat SAPARGALIYEV, **Polnamoçiya Parlamenta v Respublike Kazahstan: Monografiya**, Astana, 2009, s. 90.

¹²³ Aidar BEKJANOV, **Parlamentarizm v Kazahstane: Nimeşneye Polojenie i Buduşee Razvitiye**, PhD - Dissertasiya, Astana, 2010, s. 19.

¹²⁴ Aleksandr KOTOV, **"Konstitusionalizm v Kazahstane: Formirovaniye Vlasti i Osuşestvleniye Kontrolya"**, Kazahskaya Akademiya Prava, Almatı, 2000, s. 90-96.

¹²⁵ KOTOV, s. 112.

fazlasına sahipti. Böylece kuvvetler ayrılığı prensibine aykırı bir hükümet sistemi kurulmuştu.

Bahsi geçen sebepler ve 1995 ekonomik krizi neticesinde Kazakistan'da 1995 yılında yeni bir anayasa hazırlanmasına karar verilmişti.

C. Kazakistan Cumhuriyeti'nin Hükümet Sistemi ve 1995 Anayasası

1. Yürütme

a. Cumhurbaşkanı

Kazakistan'ın mevcut anayasası daha önceki anayasalarının büyük çoğunluğunun aksine açıkça bir hükümet biçimi modeli içerir. Cumhuriyetin yürürlükte olan Anayasasının 2. maddesinin 1. fıkrasına göre Kazakistan hükümet sistemi başkanlık hükümet sistemidir¹²⁶. Ancak, Anayasa'nın içeriğini inceleyecek olursak, özellikle devlet organlarının işleyişi dikkate alındığında, kuvvetler ayrılığı teorisi bağlamında hükümet sisteminin, başkanlık hükümet sistemi değil, devlet başkanının üstünlüğüne dayanan yarı-başkanlık sistemi olduğu iddia edilebilir. Bilindiği üzere, klasik başkanlık sistemlerinde hükümetin parlamento önünde siyasi sorumluluğu yoktur. Bunun yanında, devlet başkanı parlamentoyu feshetme yetkisine sahip değildir. Kazakistan Anayasası'nın 63. maddesinin 1. fıkrası ve 61. maddesinin 7. fıkrasında ise, hükümetin parlamentonun güvenoyuna tabi olmasını ve parlamentonun devlet başkanı tarafından feshedilmesi durumunun düzenlendiğini görürüz.

Cumhurbaşkanının görev ve yetkilerini düzenleyen Anayasanın 44. ve 45. maddesinin içeriği cumhurbaşkanının faaliyetlerini sınırlayacak yeterli bir denge mekanizması bulundurmuyor. Bu yüzden Kazakistan Cumhuriyeti'nde klasik başkanlık sistemi hatta Fransa Cumhuriyeti'ndeki gibi yarı-başkanlık sisteminin var olduğunu söylemenin mümkün olmadığı iddia edilebilir. Zira demokrasi geleneğine sahip olmayan bir toplumun totaliter bir sistemden demokratik bir rejime geçiş sürecinde bir müddet, otoriter rejim ya da süper başkanlık hükümet sistemi ile

¹²⁶1995 Kazakistan Cumhuriyeti'nin Anayasası, 2. madde, 1. fıkra “Kazakistan Cumhuriyeti, başkanlık yönetim şekliyle üniter bir devlettir”.

yönetilmesi, siyasette çok rastlanan bir örnektir. Yeni anayasa ile birlikte cumhurbaşkanının güçlendirilmesi gerektiği düşüncesi doğmuştur. 9-12 Aralık 1993 yılında Anayasa Mahkemesi'nin tespiti üzerine kendini fesheden Yüksek Konsey, yönetim boşluğu olmaması nedeniyle cumhurbaşkanına kararname çıkarma yetkisi tanımıştır. Kararnamelerin anayasayla aynı güce sahip olacağı ve Yüksek Konsey'in bazı yetkilerinin cumhurbaşkanına geçeceği belirlenmiştir. Bu durumdan faydalanan hükümet yeni bir anayasa tasarısı hazırlamış olup, eski anayasa döneminde Yüksek Konsey'e ait olan birçok yetkinin cumhurbaşkanına geçmesini öngörmüştür.

Kabul edilen 1995 Anayasası'nın 1. maddesinde Kazakistan Cumhuriyeti demokratik, laik, sosyal, hukuk devleti olarak tanımlanmış; devletin en yüksek değerinin birey, onun yaşamı ile doğal hak ve özgürlükleri olduğu yönünde düzenlemeler yapılmıştır. Anayasa'nın 3. maddesinin 1. fıkrasına göre Kazakistan Cumhuriyeti'nin egemenliğinin tek kaynağının halk olduğu belirtilmektedir. Aynı maddenin 2. fıkrasına göre; halk kendi egemenliğini ulusal referandum ve serbest seçimler aracılığı ile doğrudan veya devlet organlarına aktararak kullanabilir. Yine aynı maddenin 4. fıkrasına göre, devlet iktidarı bir bütündür. Bu iktidar, yasama, yürütme ve yargı şeklinde tezahür eden üç kuvvet arasındaki denge ve fren sistemine uygun olarak anayasa ve kanun temelinde kullanılır¹²⁷.

1995 Anayasası'nın 40. maddesinin 1. fıkrasında Kazakistan cumhurbaşkanı ülkenin başı; bireysel özgürlükler ve hukuk sisteminin teminatı olarak tanımlanmıştır. Cumhurbaşkanı, Kazakistan'da anayasal sistemin yürütülmesi, ülkenin güvenliği ile toprak bütünlüğünün korunması, vatandaşların barış ve huzur içinde adil bir ortamda hukukun üstünlüğünün sağlandığı bir sistemde yaşamlarını sürdürmelerini sağlayacak en üst makamdır. Anayasaya göre cumhurbaşkanı, devletin temel organlarının uyumlu bir şekilde çalışmasını ve halka hesap vermesini sağlamakla yükümlüdür¹²⁸.

1995 Kazakistan Cumhuriyeti Anayasası'nın 40. maddesinin 2. fıkrasında “*Cumhurbaşkanı halkın birliğinin, devlet iktidarının, anayasanın, vatandaşların hak ve özgürlüklerinin dokunulmazlığının güvencesidir*” şeklinde tabir edilmiştir.

¹²⁷ 1995 K.C. Anayasası, 3. madde,1-2- 4. fıkralar.

¹²⁸ DEMİR, 838.

Anayasada kullanılan “birlik” kelimesinden neyin anlaşılması gerektiğini ortaya koymak önemlidir.

Kazakistan, bağımsızlığını ilan ettiği anda Kazakların toplam nüfusa oranı %44, Ruslar ise %38 civarındaydı. Kazakistan nüfusunun %18’i ise Ahıska Türkleri, Azeri, Uygur, Kore ve Çeçen gibi uluslardan oluşmakta idi¹²⁹. Bundan dolayı Kazakistan bağımsızlığına kavuştuğu andan itibaren devlet yönetimi açısından bu topraklarda yaşayan ulusların arasında birlik ile beraberliğin sağlanması devletin en önemli amaçlarından birisiydi. Cumhurbaşkanı bu birliğin sağlanmasının garantisi olarak Anayasa’da yerini almıştır.

Bu güvenceye hukuki bir dayanak sağlamak amacıyla, 2007 yılında anayasal değişiklikler yapılırken Kazakistan Halkları Birliği kurulmuş ve bu birlik, anayasa değişiklikleriyle birlikte birinci maddede öngörülen demokratik bir devlet prensibini gerçekleştirmek amacıyla anayasal bir organ haline gelmiştir. Kazakistan Halkları Birliği, Anayasa’nın kendisine verdiği yetki ile doğrudan parlamentonun ikinci kanadını oluşturan meclise dokuz milletvekili atama imkânına kavuşmuştur¹³⁰. Kazakistan Halkları Birliği ülkedeki azınlık grupların temsilinin sağlanması bakımından önemli bir adımdır.

Daha önce belirtildiği gibi ülkede başkanlık sistemi anayasa ile düzenlenmiştir. 2. maddenin 1. fıkrasına göre: “*Kazakistan Cumhuriyeti, yönetim sistemi başkanlık olan üniter bir devlet*” olarak tanımlanmıştır¹³¹. Klasik başkanlık sisteminden ayrılan özelliği; anayasa ile cumhurbaşkanına parlamentoyu feshetme yetkisinin tanınması ve 53. maddenin 3. fıkrası ile yasama yetkisinin, yasama organının üçte iki oy çoğunluğuyla azami bir yıl süre ile cumhurbaşkanına devredilmesiydi. Ancak 2017 anayasa değişiklikleri sonucunda yasama yetkisinin bir yıl süre ile cumhurbaşkanına devredilmesi hükmü kaldırılmıştır¹³².

¹²⁹ M. MUHAMEDJANOV., B. SATAREŞİNOV., B. SERİMBETOĞLU., **Siyasi Hukuk İlmüder Tarihi**, Almatı, 2003, s. 281.

¹³⁰ 1995 K.C. Anayasası, 51. madde, fıkra 1.

¹³¹ Zhenis KEMBAYEV, **Constitutional Law of The Republic of Kazakhstan**, Academpres, Almaty-Astana, 2014, s. 46.

¹³² Azattık, “*Reforma Nazarbayeva – Balansı i Protivovesi*”, erişim: 25.01.2017, <http://rus.azattyq.org/a/kazakhstan-nazarbaev-peredacha-polnomochii/28259280.html>.

Cumhurbaşkanının yetki ve görevlerine geçmeden önce Kazakistan Cumhuriyetinde cumhurbaşkanı olma şartlarına bakılacaktır. Daha sonra Kazakistan hükümet sisteminde cumhurbaşkanına verilmiş olan görev ve yetkiler çerçevesinde cumhurbaşkanının rolü ve statüsü incelenecektir.

aa Cumhurbaşkanının Göreve Gelmesi ve Görevinin Sona Ermesi

1993 Anayasası'nda, ölüm, hastalık ve istifa durumunda cumhurbaşkanının bütün yetki ve görevleri 1995 Anayasası'nın aksine cumhurbaşkanı yardımcısına devrediliyordu. Cumhurbaşkanı yardımcısı hakkından feragat ederse bu yetki ve görevler Yüksek Konsey Başkanı'na geçerdi. Başkanlık görevinin cumhurbaşkanı yardımcısına geçtiği hallerde başkanlık seçimlerinin iki ay içinde yapılacağı düzenlenmişti¹³³. 1995 Anayasası bu istisna hal dışında olağan cumhurbaşkanlığı seçiminin Aralık ayının ilk pazar günü yapılmasını öngörmüştür. 1993 Anayasası'nın aksine 1995 Anayasası'na göre; ölüm, istifa ve buna benzer durumlardan biri ortaya çıkması üzerine seçimlerin üç ay içinde yapılması zorunludur. Bu tür olağanüstü durumlarda cumhurbaşkanının görev ve yetkileri Senato başkanına, Senato başkanının üstlenememesi durumunda Meclis başkanına, son olarak Meclis başkanının da üstlenememesi durumunda başbakana verilmektedir. Her birine yetki ve görev devredilirken aynı yol takip edilmelidir. Yetkinin bu kişilerden birine geçmesiyle cumhurbaşkanının görevi son bulmuş olur ve 3 ay içinde seçimlerin yenilenmesi gerekir¹³⁴.

1995 Anayasası aynı kişinin üst üste iki dönemden fazla cumhurbaşkanı seçilemeyeceğini öngörmüştür. Ancak, 21 Mayıs 2007 yılında yapılan anayasa değişiklikleri sonucunda, cumhurbaşkanlığı süresi 7 yıldan 5 yıla indirilmiş ve kurucu cumhurbaşkanı Nazarbayev'e ilk cumhurbaşkanı olarak sınırsız seçilme hakkı

¹³³ 1993 K.C. Anayasası, 83. madde.

¹³⁴ 1995 K.C. Anayasası, 41- 48. maddeler.

verilmiştir¹³⁵. Kazakistan'ın bağımsızlığını kazandığı 1991 yılından itibaren cumhurbaşkanı Nazarbayev'dir¹³⁶.

Cumhurbaşkanlığı seçimlerine katılmış olan adaylar cumhurbaşkanı olabilmek için, oyların salt çoğunluğunu yani geçerli oyların en az %50'sini almak zorundadır. İlk turda adaylar salt çoğunluğu sağlayamazlarsa seçim tekrar yapılacaktır. Bu seçim ilk seçimde en fazla oy alan iki aday arasında yapılır. İkinci seçimde iki adaydan en fazla oyu alan aday cumhurbaşkanı seçilir¹³⁷. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin parlamento seçimleriyle aynı gün yapılamayacağı öngörülmüştür. 1995 yılında kabul edilen *Seçimler Hakkında 2464 Sayılı Anayasal Kanun'un* 51-1 maddesine göre, olağanüstü seçimler cumhurbaşkanının kabul ettiği kararname ile ilan ettiği tarihten itibaren iki ay içinde yapılacaktır. Bu kanuna göre, erken seçimlerin veya zamanında olması gereken seçimlerin ilan edilmesi cumhurbaşkanının görev ve yetkisi içindedir.

Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde aday olabilmek için; vatandaşlık, yaş, dil ve ikamet olmak üzere dört şartın altı çizilmiştir. 2017 yılında yapılan anayasa değişiklikleri sonucunda bu dört şarta yüksek eğitim şartı eklenmiştir. Anayasa'nın 41. maddesine göre; cumhurbaşkanı adayı olabilmek için ilk şart, doğuştan Kazakistan vatandaşı olmaktır. Sonradan Kazakistan vatandaşlığına kabul edilenler cumhurbaşkanlığı seçimlerinde aday olamazlar. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde aday olabilmenin ikinci şartı, 40 yaşını doldurmuş olmaktır. Üçüncü şart, Kazakistan Cumhuriyeti'nde son 15 yıl boyunca ikamet etmiş olmaktır. Dördüncü şart ise Kazak dilini üst düzeyde bilmek ve son olarak üst düzey eğitim sahibi olmak gerekmektedir. Bu şartların dışında cumhurbaşkanı adayı olabilmek için, Anayasa'nın 33. maddesinin 3. fıkrasına göre kasıtlı bir suçtan hapis cezası almamış olmak ve akıl hastalığı nedeni

¹³⁵ 1995 K.C. Anayasası, 42. madde, 5. fıkra; 21.05.2007 tarihli 254-III sayılı "**Kazakistan Cumhuriyeti Anayasasına Yapılacak Değişiklikler ve Eklemeler**" Hakkında Kanun, 1. madde, 7-8 fıkralar, erişim: 07.01.2018, http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30103613#pos=0;0; Vladislav VOROBİYOV, "**Ebedi Hak, Kazakistan Parlamentosu, Nursultan Nazarbayev'e Sınırsız Sayıda Seçilmesine İzin Verdi**", *Rusya no-RG.RU*, №4368 (0), 19 Mayıs 2007, erişim: 07.01.2018, <https://rg.ru/2007/05/19/nazarbaev.html>; **28.09.1995 Tarihli 2464 Sayılı "Kazakistan Cumhuriyetindeki Seçimlere İlişkin Anayasal Kanun"** 2. Kısım, 10. Bölüm, "**Cumhurbaşkanı Seçimleri**", 53. madde, 3. fıkra, erişim: 07.01.2018, https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1004029#pos=961;-101.

¹³⁶ KEMBAYEV, s. 90.

¹³⁷ 1995 K.C. Anayasası, 41. madde, 5. fıkra.

ile kısıtlı olmamak gerekmektedir. Cumhurbaşkanlığı için kamu kurumları tarafından aday gösterilebileceği gibi bireysel başvuru yapılması da mümkündür¹³⁸. Başvuru tarihinin son gününe kadar sadece iki aday tarafından başvuru yapılması durumunda, Merkezi Seçim Komisyonu tarafından cumhurbaşkanlığı seçimlerine aday başvuru süresi yirmi gün uzatılacaktır¹³⁹.

Kazakistan Cumhuriyeti'nin ilk anayasası olan 1993 Anayasası'nda cumhurbaşkanını görevden uzaklaştırma ve cumhurbaşkanının cezai sorumluluğuna ilişkin herhangi bir düzenleme bulunmamaktaydı. 1995 Anayasası ise, bu durumu düzenlemiştir.

Birçok ülkede cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu olarak “*Impeachment*” usulü uygulanmaktadır. Kazakistan cumhurbaşkanı “*vatana ihanet*” suçlamasıyla ya da görevini yapmasına engel olabilecek bir sağlık sorunu nedeni ile görevden uzaklaştırılabilmektedir. Vatana ihanet suçlaması parlamentonun alt kamarası olan Meclis'in¹⁴⁰, parlamentonun üst kamarasını oluşturan Senato'ya başvuru yapılmasıyla gündeme gelir. Vatana ihanet suçlamasıyla görevden uzaklaştırılan bir cumhurbaşkanına görevden uzaklaştırma dışında, vatana ihanet suçundan dolayı herhangi bir müeyyide uygulanmamaktadır. Anayasa'nın 47. maddesinin 2. fıkrasına göre: “*Cumhurbaşkanı görevlerini yerine getirirken işlemiş olduğu eylemlerden sadece vatana ihanet dolayısıyla sorumlu tutulabilir ve görevinden uzaklaştırılabilir*” şeklinde düzenlenmiştir.

Kazakistan Ceza Kanunu'na göre vatana ihanet suçu tanımlanmıştır. Bu tanıma göre¹⁴¹:

“Cumhuriyeti'nin ulusal çıkarlarına karşı savaş veya silahlı çatışma durumlarında Kazakistan vatandaşlarının kasıtlı düşman safına geçmesi ile birlikte casusluk yapması, yabancı bir devlete ya da kuruluşlara ve

¹³⁸ 2464 sayılı 28 Eylül 1995 tarihli, **Kazakistan Cumhuriyetindeki Seçimler Hakkında Anayasal Kanun**, Almatı, 2016, 2. Kısım, 10. Bölüm, 55. madde, s. 96.

¹³⁹ 2464 sayılı 28 Eylül 1995 tarihli, **Kazakistan Cumhuriyetindeki Seçimler Hakkında Anayasal Kanun**, Almatı, 2016, 2. Kısım, 10. Bölüm, 55. madde, 5. fıkra, s. 96.

¹⁴⁰ 1995 Anayasasının 50. maddesi 1. fıkrasına göre: Kazakistan Parlamentosu Meclis ve Senato şeklinde iki kamaradan oluşmaktadır.

¹⁴¹ 226-V sayılı **Kazakistan Cumhuriyetinin Ceza Kanunu**, 175. madde, 1. fıkra http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575252#pos=1;-307, erişim tarihi: 18.09.2016.

onların temsilcilerine devlet sırlarını aktarması, faaliyetlerinin yürütülmesinde yardımcı olması” şeklinde belirlenmektedir.

Kazakistan Parlamentosu tarafından uygulanan cumhurbaşkanını görevden uzaklaştırılması prosedürü aşağıda görüleceği gibi birçok zorluğa sahiptir¹⁴².

Suçlama kararı Alt Kamara’ya (Meclis) aittir ve milletvekillerinin en az üçte birinin teklifi ve üye tamsayısının salt çoğunluğu ile bu karar yürürlüğe girebilmektedir. Sonraki aşamada Meclisin başvurusu üzerine Senato tarafından soruşturma yapmak üzere özel bir komisyon oluşturulur. Bu komisyon cumhurbaşkanının vatana ihanet suçlamasına ilişkin iddialar hakkında soruşturmayı yürütür. Çalışmanın sonuçları da komisyon tarafından Senatoya aktarılır. Bu aşamadan sonra, Senato komisyon çalışmalarının sonuçlarını göz önünde bulundurarak esasa ilişkin karar verir. Eğer Senato üyelerinin toplam sayısının çoğunluğu suçlama kararına varırsa; Senato suçun sabit olup olmadığını tespit etmek üzere Yüksek Mahkeme’ye başvurur. Yüksek Mahkeme suçun oluştuğuna dair karar verirse Senato bu kararı Anayasa Konseyi’ne sunar. Anayasa Konseyi’nin yapacağı inceleme, sürecin anayasal kurallara uygun bir şekilde işletilip işletilmediğini belirlemekle sınırlıdır. Anayasa Konseyi sürecin anayasaya uygun olduğunu karara bağlarsa; Senato, Yüksek Mahkeme ve Anayasa Konseyinin vermiş olduğu kararları Alt Kamara’yla yani Meclis ile gerçekleştireceği ortak oturumda gündeme alır ve suçlama hakkında nihai oylama açılır. Her iki kamaranın üye tamsayılarının 3/4 çoğunluğu suçlamayı yerinde görürse cumhurbaşkanı görevinden uzaklaştırılmış olur. Aksi takdirde, Alt Kamara’nın kendisini feshetmesi gerektiği öngörülmüştür¹⁴³.

bb. Cumhurbaşkanın Görev ve Yetkileri

aaa. Genel Olarak

Cumhurbaşkanı devlet organlarının kendi aralarında birlik ve beraberlik içinde çalışmalarını gerçekleştirmeleri ve bu organların işlemlerinden dolayı halk önünde sorumlu olmaları bakımından “*hakem*” rolündedir¹⁴⁴. Cumhurbaşkanına tanınan olan

¹⁴² KEMBAYEV, s. 99.

¹⁴³ 1995 K.C. Anayasası, 47. madde, 2. fıkra; KEMBAYEV, s. 109.

¹⁴⁴ 1995 K.C. Anayasası, 40. madde, 3. fıkra.

bu anayasal yetki ile birlikte onun diğer tüm organlar karşısında üstün konumda olduğu görülmektedir. Yani cumhurbaşkanı, diğer devlet organları arasında işbirliği ve dengeyi sağlayan bir merkezi güç olup devlet organları arasındaki hiyerarşinin en tepesinde bulunmaktadır¹⁴⁵. Aynı zamanda, Anayasa'nın 44. maddesinin 1. fıkrasından anlaşılacağı üzere cumhurbaşkanı milletin lideridir. Maddeye göre; cumhurbaşkanı devletin iç ve dış siyasetine ilişkin halka yıllık mesajlar verir¹⁴⁶. 46. maddede belirtildiği üzere cumhurbaşkanlığı şeref ve onuru ile dokunulmaz bir makamdır. Cumhurbaşkanı ve ailesinin geçimi, güvenliği devlet tarafından sağlanmaktadır. Aynı şartlar, Anayasaya göre; eski cumhurbaşkanları için de geçerlidir.

1995 yılında cumhurbaşkanının teklifi¹⁴⁷ doğrultusunda kabul edilen 2733 sayılı “Kazakistan Cumhuriyetinin Cumhurbaşkanı ile ilgili Kanunu’na” göre; cumhurbaşkanının yetkileri dış siyaset, güvenlik, savunma, yasama, yürütme, anayasa konseyi, yüksek mahkeme, hâkim ve savcılar, merkezi seçim komisyonu, ulusal referandum, ulusal banka, ulusal bütçenin kontrolüne ilişkin komisyon, valiler ve başka diğer devlet makamlarına ilişkin yetkileri içermektedir.

bbb. Cumhurbaşkanın Yasama Organına İlişkin Yetkileri

Anayasa'nın 44. maddesine göre cumhurbaşkanının önemli yetkileri; parlamento ve hükümet ile paylaşılan yetkiler olarak iki başlık altında incelenebilir. Ayrıca cumhurbaşkanının; atama, kararname çıkarma, anayasa değişikliğine ve ulusal referanduma gitme konusundaki yetkilerine değinilecektir.

Cumhurbaşkanı yasama organıyla ilgili birçok yetkiye sahiptir. Yetkilerden anlaşılacağı üzere cumhurbaşkanına yasama organı karşısında bir üstünlük sağlanmaktadır. Bunlardan en göze çarpanı cumhurbaşkanının senatoya doğrudan on beş üye atayabilme yetkisidir. Yasama organının üst kamarasını oluşturan 47

¹⁴⁵ 1995 K.C. Anayasası, 40. madde, 1. fıkra.

¹⁴⁶ KEMBAYEV, s. 103.

¹⁴⁷ Kazakistan Cumhuriyetinin 1995 Anayasasının **64. maddesinin 1. fıkrası**: “Kanun teklifinde cumhurbaşkanı, parlamento milletvekilleri, hükümet bulunabilir ve münhasıran (sadece) Mecliste gerçekleştirilir”.

senatörden 15'ini 6 sene için doğrudan atayabilmektedir¹⁴⁸. 2011 yılındaki anayasa değişiklikleri yapılmadan önce cumhurbaşkanı 7¹⁴⁹ üye atayabiliyordu. Bu senatörlerin herhangi bir sebeple görevlerinden el çekmeleri halinde cumhurbaşkanınca yeni üyeler seçilmektedir. Olağan koşullarda Senato üç yılda bir yenilenmektedir.

Cumhurbaşkanı parlamentoyu oluşturan parlamento kamaralarının olağan ve olağanüstü seçimlerini belirler¹⁵⁰. Bazı durumlarda parlamentoyu dağıtabilmekte ve yeniden seçim yapılmasına karar verebilmektedir. Cumhurbaşkanı, parlamentoyu ilk dönem toplantısına çağırır ve milletvekillerinin Kazakistan halkı karşısında ettikleri yemini kabul eder. Başkanlık sisteminde belirtilen özelliklere aykırı olarak, Anayasa'da cumhurbaşkanının parlamento feshetme yetkisi ile yasama yetkisinin bir yıllık süreyle devri düzenlenmekteydi. Anayasa'nın 53. maddesine göre, parlamentonun üye tam sayısının üçte iki oy çoğunluğu ile yasama yetkisi bir yıl süreyle cumhurbaşkanına devredilebilmekteydi. Yasama yetkisinin devredilmesi cumhurbaşkanının istemi üzerine gerçekleşmekteydi. Bu durumda kanun koyma yetkisi Cumhurbaşkanı'na geçebiliyordu. Ancak Anayasada parlamentonun kanun çıkarma yetkisinin tamamen mi yoksa kısmen mi devredileceği hususu açıkça belirlenmemiştir. Fakat teorik açıdan bakarsak, cumhurbaşkanının zaten kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi bulunmaktadır¹⁵¹. Bu nedenle, parlamentodan kanun çıkarma yetkisinin kısmen devrini istemesinin anlamı kalmamaktadır. İlk devir 1993 Anayasası döneminde olmuştur. 12. dönem Yüksek Konseyi'nin feshi ile birlikte yeni parlamento seçimlerine kadar geçen sürede yasama yetkisi cumhurbaşkanına devredilmişti. O dönem gerçekleşen devir bir kararname ile olmuştur; 1995 Anayasasıyla birlikte bu kurum anayasal bir kural niteliğini kazanmıştır. 2017 yılına

¹⁴⁸ 1995 K.C. Anayasası, 50. madde, 2. fıkra; KEMBAYEV, s. 98.

¹⁴⁹ Aimen KURMANGALÍ, *Evalusiya İnstitutov Vlasti v Suverennom Kazahstane*, Ata-Mura, Almatı, 2011, s. 169.

¹⁵⁰ 1995 K.C. Anayasası, 44. madde, 2. fıkra.

¹⁵¹ KEMBAYEV, s. 104.

kadar bu hak Kazakistan cumhurbaşkanına tanınmaktaydı. Ancak 2017 yılında yapılan son anayasa değişiklikleri sonucunda bu yetki kaldırılmıştır¹⁵².

Anayasa'ya göre; Cumhurbaşkanı kanunlaştırma sürecine de katılmaktadır. Senatonun¹⁵³ sunduğu kanunu bir ay içinde imzalar ve ilan eder ya da tekrar görüşülmek ve onaylanmak üzere tamamını veya belli maddelerini geri gönderir. Bir aylık süre, kanunun cumhurbaşkanının eline geçtiği günden itibaren başlamaktadır. Bir ay süre içinde geri çevrilmeyen kanun kabul edilmiş sayılmaktadır¹⁵⁴. Cumhurbaşkanı'nın kanunu ya da kanunun belli maddelerini reddettiği hallerde, metin parlamentonun alt kamarasını oluşturan meclisin üçte iki çoğunluğunun oyuyla parlamentonun üst kamarası senatonun önüne gelir. Kanunun kabul edilmesi için aynı şekilde Senato'nun üçte iki çoğunluğunun oyu gereklidir¹⁵⁵. Cumhurbaşkanı, bu şekilde kabul edilen kanunu yedi gün içerisinde imzalamak zorundadır¹⁵⁶.

Cumhurbaşkanı tarafından kabul edilen kararnameler bütün cumhuriyet topraklarında geçerli sayılıp yasal güce sahip olmaktadır¹⁵⁷. Cumhurbaşkanı tarafından parlamentoya sunulmuş kanunun önceliğini belirleme yetkisi bulunmaktadır. 2017 değişiklikleri öncesinde, kanun parlamento tarafından bir ay içerisinde kabul edilmediği takdirde cumhurbaşkanı geçici kanun hükmünde kararname çıkarır, bu kararname, parlamento kanunu kabul edinceye kadar yürürlükte kalırdı¹⁵⁸.

¹⁵² Ekskluyuziv, “A Vi Obsujdali Konstitusiyonnuyu Reformu?”, 06.03.2017. http://exclusive.kz/a_vy_obsuzhdali_reformu_konstitucii, erişim: 29.03.2017.

¹⁵³ Parlamento tarafından kabul edilen herhangi bir kanun on gün içerisinde cumhurbaşkanının onayına sunulmaktadır. Senato tarafından sunulan kanuna meclis başkanının karşı imzası gerekmektedir. Eğer yasa tasarısı başbakan tarafından parlamentoya sunulmuş ise yasaya hem iki kamara başkanlarının hem de başbakanın imzası gerekmektedir.

¹⁵⁴ 2529 sayılı **Kazakistan Parlamentosu ve Milletvekillerinin Statüsü ile Yetkileri Üzerine Anayasal Kanun**, Almatı, 2016, 19. madde, 3. fıkra, s. 23.

¹⁵⁵ 2529 sayılı Kazakistan Parlamentosu ve Milletvekillerinin Statüsü ile Yetkileri Üzerine Anayasal Kanun, Almatı, 2016, 19. madde, 5. fıkra, s. 23.

¹⁵⁶ Bahtiyar TAGAYEV, **Kazakistan'da Yasama ve Yürütme Erki**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2004, s.62.

¹⁵⁷ 1995 K.C. Anayasası, 45. madde, 1. fıkra; DEMİR, s. 839.

¹⁵⁸ 2733 sayılı **Kazakistan Cumhurbaşkanı Üzerine Anayasal Kanunu**, 9. madde, 1. fıkra, s. 5.

Yapılan anayasa değişiklikleri sonucunda cumhurbaşkanının kararname çıkarma yetkisine bazı değişiklikler getirilmiştir. Değişiklikten önceki anayasa maddesine göre cumhurbaşkanı: “*Anayasanın 53. maddesinin 4. bendinde öngörülen durumlarda, cumhurbaşkanı kanunlar çıkarır, 61. maddenin 2. fıkrasında öngörülen durumdaysa, cumhuriyet kanunlarının uygulanmasına yönelik kanun hükmünde kararname çıkarır*”¹⁵⁹. Bu madde uyarınca, cumhurbaşkanı, parlamento kararını ve görüşünü almadan doğrudan kanun hükmünde kararname çıkartabilirdi. Yeni düzenleme ile parlamentonun kanunu 2 ay içerisinde gündeme alınması zorunluluğu getirilmiş olup böylece cumhurbaşkanının kanun kabul edilinceye kadar geçici olarak çıkarmış olduğu kanun hükmünde kararname yetkisi kaldırılmıştır.

Cumhurbaşkanının kararnamesi ile kabul edilen kanunların bazıları: 28 Eylül 1995 tarihinde “*Kazakistan Cumhuriyetindeki seçimlere ilişkin, 25 Mart 1995 tarihinde Kazakistan Cumhuriyetinin ulusal referandumuna ilişkin, 19 Haziran 1995 Kazakistan Cumhuriyetindeki yabancıların hakları ile statülerine ilişkin kanunlardır*. Bu kanunlar cumhurbaşkanı kararnamesi sonucunda kabul edilmiştir ve hepsi anayasal güce sahiptir¹⁶⁰. Cumhurbaşkanının anayasal güce sahip olan kanunlar üzerinde değişiklik yapma yetkisi de bulunmaktadır. Cumhurbaşkanınca doğrudan ya da hükümetin istemine göre çıkarılan kararnamelerin, yürürlüğe girmeden önce parlamentonun her iki kamarasının başkanları ile başbakan tarafından imzalanması gerekmektedir¹⁶¹.

Bununla birlikte, cumhurbaşkanının yasamaya yönelik görevlerine ilişkin yapılan değişikliklerden birisi de parlamentonun hükümete güvenoyu vermesi konusundadır. Değişiklikler öncesinde parlamentonun hükümet üyesini düşürebilmesi

¹⁵⁹Kazakistan Cumhuriyetinin 1995 Anayasasının **53. maddesinin 4. fıkrası**: *cumhurbaşkanınca savaş ile barışa kara vermesi, 61. maddesinin 2. fıkrasına* göre de, “*Cumhurbaşkanı, kanun tasarılarının görüşülme önceliğini belirlemesi, kanun tasarısının sunulmasını takip eden bir ay içinde Parlamento tarafından görüşülmesini sağlamak üzere, kanun tasarısının ivedilikle görüşülmesi gerektiğini ilan etme hakkına sahiptir. Söz konusu talebin Parlamento tarafından yerine getirilmediği durumda, Cumhurbaşkanı kanun hükmünde Kararname çıkarabilir ve bu kararname, Anayasada öngörülen şekilde Parlamento tarafından yeni kanun kabul edilmesine kadar yürürlükte kalır*”.

¹⁶⁰ Kazakistan’da Anayasal nitelikte olan kanunlar bulunmaktadır. Bu kanunlar normlar hiyerarşisinde diğer kanunların üstünde, ama anayasanın altındadırlar.

¹⁶¹ 1995 K.C. Anayasası, 45. madde, 3. fıkra.

zordu. Parlamentoda yer alan milletvekillerinin üçte iki oy çoğunluğu ile, hükümet üyesinin düşmesine yönelik gündeme getirdikleri müracaatlarını cumhurbaşkanı geri çevirme yetkisine sahipti. Dolayısıyla cumhurbaşkanı hükümet üyesinin görevde kalmasını sağlayabilirdi. Böyle bir durumu aşmak için parlamentonun altı ay sonra aynı konuyu, aynı yolu takip ederek gündeme getirmesi gerekiyordu. İkinci defa parlamentonun müracaatıyla karşılaşan cumhurbaşkanı, hükümet üyesinin görevine son vermek zorunda kalmaktaydı¹⁶². 2017 değişiklikleri sonrasında, bu prosedür kolaylaştırılarak parlamentonun ilk müracaatından sonra cumhurbaşkanının hükümet üyesinin görevine devam etmesine yönelik yetkisi kaldırılmıştır. Dolayısıyla parlamentonun ilk müracaatından sonra hükümet üyesinin görevinden uzaklaştırılması gerektiği yönünde düzenleme yapılmıştır¹⁶³.

Anayasa'nın 44. maddesinin 3. fıkrasına göre; Cumhurbaşkanı mecliste temsil edilen siyasi parti grupları ile yapılan istişareler sonrasında, başbakan adayını onaylanmak üzere meclise sunmakta ve meclisin onayından sonra, hükümetin başbakanını atamaktadır. Daha önce belirtildiği üzere cumhurbaşkanı meclisin başbakan adayını kabul etmemesi durumunda, aynı adayı ikinci defa gösterebilir. Bu durumda meclis bu adayı onaylamak zorundadır ya da feshedilmeyi göze almalıdır.

Cumhurbaşkanının kamara başkanları ve başbakanla görüştüğten sonra parlamentoyu veya onun alt kamarası meclisi:

- Hükümete güvensizlik oyu vermesi;
- Cumhurbaşkanıca önerilen başbakanın atanmasını iki kez üst üste reddetmesi;
- Meclisin, hükümet ya da diğer devlet organlarıyla ilişkilerinde ortaya çıkan çatışmalar veya siyasi kriz durumunda feshetme hakkı bulunmaktadır¹⁶⁴.

¹⁶² 1995 K.C. Anayasası, 57. madde, 6. fıkra.

¹⁶³ 51-VI3PK sayılı 10 Mart 2017 tarihli, **Kazakistan Cumhuriyetinin Anayasa Değişikliğine İlişkin Kanunu**, madde 15.

¹⁶⁴ 1995 K.C. Anayasası, 63. madde, 1-2. fıkra; TAGAYEV, s. 79.

Parlamento ile arasında oluşan görüş aykırılıkları nedeniyle parlamentoyu veya onun alt kamarası meclisi dağıtabilmesi cumhurbaşkanına verilen önemli yetkilerden biridir. Bu durumda devletin başkanlık sistemi ile yönetildiğine itirazlar olmakta ve cumhurbaşkanı ile parlamento arasında bir dengenin sağlandığından söz etmenin olanaklı olmadığı belirtilmektedir.

Anayasanın 44. maddesinin 4. fıkrasına göre; cumhurbaşkanı başbakan ve bakanları atama dışında, Senatonun onayı ile Merkez Bankası Başkanını, Başsavcıyı ve Milli Güvenlik Komitesi Başkanını atama ve görevlerine son verme yetkisine sahiptir.

ccc. Cumhurbaşkanının Hükümete İlişkin Yetkileri

Cumhurbaşkanının, başbakan ve bakanlar kuruluna ilişkin yetkileri, meclisin onayı ile başbakanı ve bakanları atamasıyla başlamaktadır. Başbakanın atamasını meclisin onayını almadan gerçekleştiremiyorsa da, başbakanın görevine son vermesi konusu tamamıyla kendi takdirine bağlı kılınmıştır¹⁶⁵. Cumhurbaşkanının, başbakanın önerisi üzerine bakanlar kurulu üyelerini seçme ve atama yetkisi bulunmaktaydı. 2017 yılında yapılan anayasa değişiklikleri bu duruma bazı farklılıklar getirmiştir. Daha önce cumhurbaşkanı doğrudan başbakanın önerisine dayanarak bakanları atama yetkisine sahipti. Bu değişikliklerle başbakanın, bakanlar kurulunu oluşturma aşamasında, önce meclisin görüşünü sonra da cumhurbaşkanının onayını alması şartı getirilmiştir. Cumhurbaşkanı hükümetin kalan üyelerini meclisin görüşü üzerine atamaktadır. Bununla birlikte, hükümet üyeleri cumhurbaşkanınca görevden uzaklaştırılabilir. 2017’de yapılan bu değişikliklere rağmen, cumhurbaşkanı, milli güvenlik savunma bakanı, içişleri bakanı ve dışişleri bakanlarını meclisin onayını almadan direkt atayabilmektedir¹⁶⁶.

¹⁶⁵ 1995 K.C. Anayasası, 44. madde, 3. fıkra; KEMBAYEV, s. 100.

¹⁶⁶ 51-VI3PK sayılı 10 Mart 2017 tarihli, **Kazakistan Cumhuriyetinin Anayasa Değişikliğine İlişkin Kanunu**, 11. madde.

Cumhurbaşkanı ayrıca çok önemli konularda bakanlar kurulunun oturumlarına başkanlık eder. Kanun tasarısı hazırlanması ve mecliste yeni kanun teklifinde bulunulması konusunda hükümetten istekte bulunabilmektedir.

Cumhurbaşkanı, hükümetin ve vilayetlerin, büyük şehirlerin ve başkent in valilerinin düzenlemelerini tamamen veya kısmen iptal etme veya askıya alma yetkisine sahiptir. Dolayısıyla hükümetin tüm faaliyetleri cumhurbaşkanının kontrolü altında kalmaktadır¹⁶⁷.

Bundan başka cumhurbaşkanı yürürlükte olan kararnameleri kısmen ya da tamamen iptal edebilir veya askıya alabilir.

Devletin iç ve dış siyaseti ve yönetim programı da cumhurbaşkanınca onaylanmaktadır¹⁶⁸.

Daha önce belirttiğimiz üzere cumhurbaşkanı, başbakanı ve kabinenin tamamını ya da bir üyesini görevden alabilmektedir. Başbakanın görevinin sona ermesi bütün kabinenin görevinin sona ermesi anlamına gelmektedir¹⁶⁹. Anayasa'nın 70. maddesinin 7. fıkrasına göre cumhurbaşkanının hükümeti dağıtmasına hiçbir neden göstermesi gerekmemektedir. Dolayısıyla cumhurbaşkanı en üst makam olarak bütün hükümet faaliyetlerini kendi yönetiminde toplamakta ve kendisine bağımlı bir noktada tutmaktadır.

Başbakanın önerisi ve meclisin görüşü üzerine hükümetin diğer üyelerini atamak, hükümet dışındaki merkezi yürütme organlarını kurmak, feshetmek veya yeniden yapılandırmaya ilişkin yetki ve sorumluluk tamamıyla cumhurbaşkanının elindedir. Kazakistan cumhurbaşkanına üst düzey kamu makamlarına atama yapma ve görevden alma konusunda aşırı derecede yetki verilmiştir¹⁷⁰. Cumhurbaşkanının parlamentonun onayına tabi olmadan yapacağı atamalardan önemlileri: Silahlı

¹⁶⁷ 1995 K.C. Anayasası, 44. madde, 3. fıkra.

¹⁶⁸ KEMBAYEV, s. 96.

¹⁶⁹ 1995 K.C. Anayasası, 70. madde, 7. fıkra.

¹⁷⁰ KEMBAYEV, s. 100.

kuvvetlerin üst düzey komutanlarını atama ve görevden uzaklaştırması. Cumhurbaşkanı aynı zamanda silahlı kuvvetlerin başkomutanıdır¹⁷¹.

Merkez Seçim Komisyonu başkanını ve adı geçen komisyonun iki üyesini, devlet bütçesinin denetimiyle görevli Denetim Komitesi Başkanı ve iki üyesini beş yıllık süre ile göreve atama yetkisi cumhurbaşkanına aittir¹⁷². Bunlarla birlikte, devlet sekreterliğini oluşturma, devlet sekreterini atama, statüsünü ve yetkisini belirleme¹⁷³ görevi de cumhurbaşkanındır. Son olarak, Anayasa Konseyi başkanını ve iki üyesini¹⁷⁴ göreve atama ve görevden alma, yurt dışındaki devlet temsilcilerini, elçileri atama ve geri çağırma yetkisi cumhurbaşkanına aittir¹⁷⁵.

Bunların dışında cumhurbaşkanı ülkeyi referanduma götürme, devletin bütünlüğüne ve bağımsızlığına yönelik iç ve dış tehditlere karşı, her iki kamara başkanları ve başbakanla görüşerek, devletin tamamında ve ya belli bir kısmında olağanüstü hal ilan etme hakkına sahiptir. Anayasa değişikliği yapma teklifinde bulunabilir ve parlamento tarafından kabul edilen kanunların anayasaya uygunluğu iddiasıyla (aykırılığı) Anayasa Konseyi'ne başvurabilmektedir¹⁷⁶.

20 Temmuz 2000 tarihinde Kazakistan Parlamentosu, Kazakistan'ın ilk cumhurbaşkanıyla ilgili 83-II sayılı kanunu kabul etmiştir. 2006 yılında Nazarbayev'e hayatının sonuna kadar aşağıdaki haklar tanınmıştır:

- Kazak toplumunun gelişimine yönelik, Kazak halkı ile devlet makamlarına hitaben mesaj verme hakkı,

¹⁷¹ KEMBAYEV, s. 85.

¹⁷² 1955 K.C. Anayasası, 44. madde, 7. fıkra; KEMBAYEV, s. 153.

¹⁷³ 1955 K.C. Anayasası, 44. madde, 19. fıkra.

¹⁷⁴ 2733 sayılı **Kazakistan Cumhurbaşkanı Üzerine Anayasal Kanunu**, Almatı, 2016, 11. madde, 1. fıkra, s. 7; KEMBAYEV, s. 101.

¹⁷⁵ 1995 K.C. Anayasası, 44. madde, 6. fıkra.

¹⁷⁶ 1995 K.C. Anayasası, 44. madde, 10-1. fıkra.

- Parlamento ve hükümet oturumlarında konuşma, Kazakistan Halklar Asamblesinde başkanlık etme, Emniyet Konseyi ile Anayasa Konseyi üyesi olma hakkı¹⁷⁷.

b. Hükümet

aa. Hükümetin Yapısı, İktidara Gelmesi ve Görevinin Sona Ermesi

Kazakistan hükümet sisteminin özelliklerinden birisi güçlü bir yürütme organına sahip olmasıdır. Klasik başkanlık rejiminde görülen hükümet sistemi ile Kazakistan'da uygulanan hükümet sistemi karşılaştırıldığında bazı farklar görülecektir. Farklardan ilki yürütmenin iki başlı oluşudur. Dolayısıyla yürütme kuvveti cumhurbaşkanı ile bakanlar kurulu arasında paylaşılmaktadır.

Hükümet üyesi olma konusunda yaş, eğitim, vatandaşlık, dil ve buna benzer şartlar Anayasa'da düzenlenmemektedir. Hükümetin oluşumu ve yapısı konusundaki teklifler, başbakanın atanmasını takip eden on gün¹⁷⁸ içerisinde başbakan tarafından önce meclisin görüşüne daha sonra cumhurbaşkanının onayına sunulmaktadır. Cumhurbaşkanınca aday olarak ismi meclise sunulan başbakan ise parlamentonun onayı ile atanmaktadır. Başbakanın parlamento içinden veya dışından olması konusunda Anayasa'da doğrudan bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak Anayasa'nın 68. maddesinde hükümet üyelerinin, bakanlıkları sırasında milletvekili faaliyetlerini yürütemeyeceği ifade edilmektedir¹⁷⁹.

Her bakan kendi yetki alanında yürüttüğü faaliyetinden dolayı başbakana karşı sorumludur¹⁸⁰. 2007 yılında yapılan anayasa değişiklikleri öncesinde hükümet sadece cumhurbaşkanına karşı sorumluydu. Bu değişiklikler parlamentonun önemini arttırmak amacı ile gerçekleştirilmiştir. Yapılan bu düzenlemeler neticesinde hükümet üyeleri, yürüttükleri işlem ve faaliyetlerinden dolayı cumhurbaşkanına ve parlamento

¹⁷⁷ 83-II sayılı, 20.07.2000 tarihli, **Kazakistan'ın İlk Cumhurbaşkanı İlişkin Anayasal Kanun**, 1. madde, erişim: 20.09.2016.

http://www.akorda.kz/ru/official_documents/constitutional_laws/page_konstitutsionnyi-zakon-o-pervom-prezidente-respubliki-kazakhstan_1344310872

¹⁷⁸ 1995 K.C. Anayasası, 65. madde, 2. fıkra.

¹⁷⁹ BÜLBÜL, s. 84; 1995 K.C. Anayasası, 68. madde, 2. fıkra; KEMBAYEV, s. 140.

¹⁸⁰ 1995 K.C. Anayasası, 68. madde, 1. fıkra.

üye tam sayısının en az üçte birinin isteği üzerine parlamentoya karşı sorumlu olması getirilmişti. Başbakan ise milletvekillerinin istemi olmadan sadece cumhurbaşkanına karşı sorumluydu¹⁸¹. 2017 anayasa değişiklikleri sonucunda hükümetin hem cumhurbaşkanı hem de parlamentoya karşı sorumlu olması getirilmiştir. Ayrıca Anayasa'nın 67. maddesi gereğince bakanlara, tüm önemli kararlar ile başlıca faaliyetlerinden dolayı parlamento ile cumhurbaşkanına rapor sunması zorunluluğu getirilmiştir¹⁸².

Bunun yanında hükümet üyeleri, Anayasa'nın 57. maddesinin 6. fıkrasında öngörülen durumlarda parlamentonun kamaralarına hesap verir. Kamara milletvekilleri üye tam sayısının en az üçte birinin imzası ile hükümet üyelerinden faaliyetlerine ilişkin rapor isteyebilirdi. Bu raporun incelenmesi sonucunda, kamara milletvekilleri üye tam sayısının üçte ikisinin oyu ile hükümet üyesinin kanunları ihlal ettiği gerekçesiyle görevden alınmasına ilişkin cumhurbaşkanına müracaatta bulunabilirdi. Eğer cumhurbaşkanı bu müracaatı geri çevirirse, milletvekilleri ilk müracaat tarihinden altı ay sonra kamara milletvekili üye tam sayısının en az üçte ikisinin oyu ile hükümet üyesinin görevden alınmasına ilişkin konuyu tekrar cumhurbaşkanının gündemine getirebilirdi. Bu durumda cumhurbaşkanı hükümet üyesini görevden almak zorunda kalırdı¹⁸³.

2017 yılında yapılan anayasa değişikliği paketi bu prosedürü kolaylaştırmıştır. Değişiklikler öncesinde parlamentonun hükümet üyesini düşürebilmesi cumhurbaşkanının görüşüne bağlıydı. Parlamentonun üçte iki oy çoğunluğu ile hükümet üyesinin düşmesine ilişkin gündeme getirilen müracaatını cumhurbaşkanı geri çevirme yetkisine sahipti. Bu yetkiyle hükümet üyesinin görevde kalmasını sağlayabiliyordu. 2017 değişiklikleri ile, bu prosedür kolaylaştırılarak parlamentonun ilk müracaatından sonra artık cumhurbaşkanı hükümet üyesinin görevine son vermek zorundadır¹⁸⁴.

¹⁸¹ 1995 K.C. Anayasası, 64. madde, 2. fıkra.

¹⁸² 51-VI3PK sayılı 10 Mart 2017 tarihli, **Kazakistan Cumhuriyetinin Anayasa Değişikliğine İlişkin Kanunu**, madde 15; 1995 K.C. Anayasası, 67. madde, 4. fıkra.

¹⁸³ 1995 K.C. Anayasası, 57. madde, 6. fıkra; KEMBAYEV, s. 139.

¹⁸⁴ 51-VI3PK sayılı 10 Mart 2017 tarihli, **Kazakistan Cumhuriyetinin Anayasa Değişikliğine İlişkin Kanunu**, 11. madde.

Parlamento veya meclis, hükümete güvensizlik oyu verirse, hükümet cumhurbaşkanına istifasını sunar. Cumhurbaşkanı da bu durumda istifanın kabul edilmesine ya da geri çevrilmesine on gün içerisinde karar verir. Cumhurbaşkanının istifayı kabul etmesi, hükümetin yetkilerinin sona ermesi anlamına gelmektedir¹⁸⁵. Cumhurbaşkanı kendi isteği ile hükümetin yetkilerinin sona erdiğine dair karar verebilir.

Başbakanın istifası ve görevden uzaklaşması bütün hükümetin görevinin sona ermesi anlamına gelmektedir. 2017 anayasa değişikliklerinden önce yeni cumhurbaşkanının seçilmesi durumunda hükümet düşüyordu. Yeni düzenleme ile hükümet yeni meclis'in seçilmesi durumunda istifasını sunmak zorundadır. Bu şekilde siyasi alanda parlamento ile hükümet arasında dayanışma ve istikrarlı bir çalışma ortamı oluşturmak hedeflenmiştir¹⁸⁶.

Devletin yürüttüğü siyasete veya hükümet politikasına uygun bir şekilde yükümlü olduğu faaliyetleri veya genel olarak bakanlık görevini yerine getiremeyeceğini ifade eden her bir bakana ya da toplu olarak hükümete istifa etme hakkı tanınmıştır¹⁸⁷.

bb. Hükümetin Görevi ve Yetkisi

Devletin sosyal ve ekonomik düzenini, savunma gücünü ve güvenliği yönetmekle hükümet yükümlüdür. Hükümetin görev ve yetkileri ile ilgili olarak genel düzenleme Anayasa'nın 66. maddesinde yer almaktadır. Genel olarak hükümet devlet bütçesinin uygulanmasını sağlar, devlet bütçesinin harcamalarına ilişkin raporu meclise sunar. Hükümetin meclise kanun tasarılarını sunma yetkisi vardır ve kabul edilen kanunları uygulamakla yükümlüdür. Hükümet, yetkileri çerçevesindeki konularda bağlayıcı kararlar alabilmektedir. Hükümetin yetkileri çerçevesinde ülke genelinde geçerli olacak yönetmelik hazırlama yetkisi vardır. Bu yönetmelikler kanunlarla uyumlu olmalıdır.

¹⁸⁵ 1995 K.C. Anayasası, 70. madde, 5. fıkra.

¹⁸⁶ 51-VI3PK sayılı 10 Mart 2017 tarihli, **Kazakistan Cumhuriyetinin Anayasa Değişikliğine İlişkin Kanunu**, 16. madde.

¹⁸⁷ 2688 sayılı Kazakistan Hükümeti Üzerine Anayasal Kanunu, 1. Kısım, 5. madde, s. 35.

Kazakistan hükümetinde başbakan ve diğer bakanlar arasında hiyerarşik bir düzen ve üstünlük sağlanmıştır. Bu durum başbakanın önerisi üzerine bakanların atanması ile her bakanın başbakana karşı sorumlu olmasından ve başbakanın talimatları imzalamasından kaynaklanmaktadır.

Başbakanın yetki ve görevlerine gelince Anayasa'nın 67. maddesinde belirtildiği üzere, başbakan hükümet işlerini yerine getirir, organize eder, yönetir, talimatları imzalar, Cumhurbaşkanı'na bilgi verir ve bundan dolayı sorumlu olur. Yükümlü olduğu bütün faaliyetleri ile ilgili olarak cumhurbaşkanını bilgilendirir. Cumhurbaşkanının önerisi üzerine kanun tasarılarını meclise sunar. Devlet programlarını hazırlar ve cumhurbaşkanının onayına sunar. Daha önce kabul edilen ve yürürlükte olan cumhurbaşkanlığı ya da hükümet kararnamelerinin belli bir süre için ya da tamamen kaldırılması cumhurbaşkanı tarafından karara bağlanır¹⁸⁸. Anayasa'da, bakanlara kendi görev alanları çerçevesinde karar alma hakkı tanınmıştır¹⁸⁹. Bakan almış olduğu kararlardan dolayı başbakana karşı sorumludur.

Hükümetin yasama organına ilişkin görevlerine gelirse; yasama organı tarafından kabul edilen kanunların uygulanmasından sorumludur, parlamentoya devlet bütçesi ve onun harcanması konusunda rapor hazırlar¹⁹⁰. Hükümete karşı sorumlu olan yerel yönetimin siyasetini, bütçesini, programını, kadrosunu denetlemektedir. Yerel yöneticileri ve onların yardımcılarını atama ve görevlerinden alma yetkisine sahiptir.

Bakanlar kurulu cumhurbaşkanı ya da başbakan tarafından toplantıya çağrılır. Bakanlar kurulunun çalışma usulüne ilişkin düzenlemeye göre; bu toplantıların en az ayda bir kez gerçekleştirilmesi gerekir. Bu oturumlarda başkanlık başbakan tarafından, onun bulunmadığı durumlarda ise başbakan yardımcısı tarafından yerine getirilir. Önemli ve acil oturumlarda cumhurbaşkanı bakanlar kuruluna başkanlık eder¹⁹¹.

¹⁸⁸ 2688 sayılı Kazakistan Hükümeti Üzerine Anayasal Kanunu, 1. Kısım, 12. madde, 3. fıkra, s. 37.

¹⁸⁹ KEMBAYEV, s. 142.

¹⁹⁰ 2688 sayılı Kazakistan Hükümeti Üzerine Anayasal Kanunu, 3. Kısım, 13. madde, 1,2,3. fıkra, s. 38.

¹⁹¹ 2688 sayılı Kazakistan Hükümeti Üzerine Anayasal Kanunu, 4. Kısım, 18. madde, 2,3,4,5. fıkraları, s. 39.

Bakanlar kurulunun oturumları kitle iletişim araçlarına açıktır; cumhurbaşkanının veya başbakanın talebi doğrultusunda oturumlar kapalı şekilde gerçekleştirilir¹⁹².

Başbakan, hükümeti; cumhurbaşkanı, parlamento, yüksek mahkeme, anayasa konseyi ve diğer devlet organları önünde temsil eder. Başbakanın hastalık veya başka herhangi bir sebeple izinli olduğu durumlarda görev ve sorumluluklarını başbakan yardımcısı yerine getirir¹⁹³.

2. Yasama

Parlamentonun, Kazakistan Cumhuriyeti'nde en üst temsili yasama organı olduğu Kazakistan Anayasası'nın 49. maddesinde belirlenmiştir¹⁹⁴. Anayasa'nın 50. maddesine göre; Kazakistan Cumhuriyeti'nin parlamentosu iki kamaradan; *Meclis* ve *Senato'dan* oluşmaktadır. Parlamentonun görev süresi seçim sonuçlarının açıklanmasından itibaren en geç bir ay içinde cumhurbaşkanının çağrısı üzerine her iki kamaranın ortak oturumu ile başlamaktadır. Çalışma süresi, yine cumhurbaşkanının katılımıyla sona ermektedir. Bunun dışında iki kamara ayrı oturumlarda çalışmalarını sürdürmektedir. Fakat olağanüstü durumlarda parlamentonun iki kamarası birleşik oturumlar gerçekleştirebilmektedir¹⁹⁵.

a. Yasama Organının Yapısı, İktidara Gelmesi ve Görevinin Sona Ermesi

Kazakistan parlamentosu; 107 milletvekilli Meclis ve 47 senatöre sahip Senato olmak üzere toplam 154 üyeden oluşmaktadır¹⁹⁶. Meclisteki 98 milletvekili eşit, genel, nispi temsil seçim sistemine göre beş yıllığına seçilirler¹⁹⁷. Kalan dokuz milletvekili ise Kazakistan Halklar Birliği tarafından doğrudan atanmaktadır. Meclisin olağanüstü seçimleri, mevcut parlamentonun yetkilerinin sona ermesinden en az iki ay önce

¹⁹² 2688 sayılı Kazakistan Hükümeti Üzerine Anayasal Kanunu, 4. Kısım, 18. madde, 5. fıkra, s. 39.

¹⁹³ 2688 sayılı Kazakistan Hükümeti Üzerine Anayasal Kanunu, 4. Kısım, 19. madde, 9. fıkra, s. 39.

¹⁹⁴ 1995 K C. Anayasası, 49. madde.

¹⁹⁵ 2529 sayılı **Kazakistan Parlamentosu ve Milletvekillerinin Statüsü ile Yetkileri Üzerine Anayasal Kanun**, Almatı, 2016, 2. Bölüm, 6. madde, s. 17.

¹⁹⁶ KEMBAYEV, s. 116-118.

¹⁹⁷ KEMBAYEV, s. 120.

yapılır¹⁹⁸. Kazakistan parlamentosunun ikinci kamarasını oluşturan meclis üyesi olmak içinde yirmi beş yaşını doldurmuş olmak gerekir. Aynı anda iki kamara üyesi olmak parlamentoya ilişkin anayasal kanunun 1. maddesinin 5. fıkrasına göre mümkün değildir. Her iki kamara üyeleri başka bir temsil organına üye olamazlar, eğitim, bilim ve diğer yaratıcı etkinlikler haricinde herhangi bir ücretli görevde bulunamaz, girişimcilik faaliyetleri içerisinde görev alamazlar. Üyeler ticari kurumların yöneticisi olamazlar; yönetim ve denetim organlarında görev yapamazlar. Bu kuralların dışına çıkılırsa, milletvekilliği sona erer¹⁹⁹.

Senato üyeleri ise, dolaylı yoldan ve gizli oylamayla yapılan seçimlerle belirlenir. Senatörlüğe yerel temsil organları (maslihatlar) tarafından aday gösterilebileceği gibi, vatandaşlar da bireysel başvuru yapabilmektedir. Bireysel başvuru koşulu, adayın ilgili bölge veya şehrin tüm temsil organlarının üyelerinden en az 10 kişi tarafından desteklenmesi gerekmektedir²⁰⁰. Seçimler iki aşamalı olarak yapılır. Kazakistan Cumhuriyeti'nin on dört bölgesinden ikişer, Almatı ve Astana şehirlerinden ikişer senatör seçilmektedir. Seçilen bu otuz iki senatörün dışında cumhurbaşkanı tarafından on beş senatör doğrudan atanmaktadır²⁰¹. Senato toplam kırk yedi üyeden oluşmaktadır. Üyelerin görev süresi altı yıldır ve yarısı her üç yılda bir yenilenmektedir²⁰².

Kazakistan Cumhuriyeti'nde senatör olma şartları şunlardır: Kazakistan vatandaşı olma, son on yıldır ülkede sürekli ikamet etmiş olma, otuz yaşından gün almış olma, lisansını tamamlamış, en az beş yıl iş deneyimine sahip ve seçileceği bölgede en az 3 yıl ikamet etmiş olma²⁰³. Parlamento üyesi suçüstü yakalanma ve ağır suç işleme durumları haricinde, görev süresi içerisinde kamaranın izni olmadan, gözaltına alınamaz, tutuklanamaz, yargı kararıyla idari para cezasına çarptırılmaz ve hakkında herhangi bir suçlama nedeniyle dava açılmaz²⁰⁴. Parlamento üyeleri,

¹⁹⁸ TAGAYEV, s. 74.

¹⁹⁹ 1995 K.C. Anayasası, 52. madde, 3. fıkra; KEMBAYEV, s. 120.

²⁰⁰ TAGAYEV, s. 72.

²⁰¹ 1995 K.C. Anayasası, 50. madde, 2. fıkra.

²⁰² KEMBAYEV, s. 120.

²⁰³ 1995 K.C. Anayasası, 51. madde, 4. fıkra.

²⁰⁴ 1995 K.C. Anayasası, 52. madde, 4. fıkra.

kamara çalışmalarına katılmak zorundadır. Bu çalışmalarda en çok üç kez devamsızlık yapabilirler. Üç defadan fazla devamsızlık yapılması veya oy hakkının devredilmesi Anayasa'nın vermiş olduğu yetki çerçevesinde kanunla cezalandırmaktadır.

Yasama organı üyelerinin görevlerinin sona erme durumları Kazakistan Anayasası'nın 52. maddesinde düzenlenmiştir. Söz konusu düzenlemeye göre, Kazakistan vatandaşlığının kaybedilmesi, mahkeme tarafından verilen mahkûmiyet kararının yürürlüğe girmesi, seçildiği siyasi partiden istifa etmesi ya da ihraç edilmesi gibi durumlarda parlamento üyeliği görevinin düşmesi söz konusu olacaktır.

Yukarıda belirtilmiş durumların dışında parlamento üyeliğinin düşmesi cumhurbaşkanının parlamentoyu feshi ile olabilir. Kazakistan cumhurbaşkanı, parlamento kamaralarının başkanları ve başbakanla görüşükten sonra, parlamento ya da parlamentonun alt kamarasını oluşturan meclisi feshedebilir. Cumhurbaşkanının parlamento feshetmesi durumunda, olağanüstü seçime gidilir. Yeni parlamento seçimlerinin iki ay içerisinde yapılması gerekir. Görev süresi dolmadan feshedilen meclisin tüm görev ve yetkileri senatoya geçmektedir. Parlamento ya da onun alt kamarası olan meclis; cumhurbaşkanının görev süresinin sona ermesine altı ay kalmışsa, olağanüstü hâl ve sıkıyönetim durumu var ise veya daha önce feshedilen bir parlamento var ise bu feshi izleyen bir yıl içinde ikinci kez feshedilemez²⁰⁵.

b. Senatonun Tek Başına Kullanabileceği Görev ve Yetkileri

Kazakistan Cumhuriyetinin yasama organının üst kamarasını oluşturan Senato'nun yetkileri anayasa'nın 55. maddesinde düzenlenmektedir. Maddeye göre Senato'nun önemli yetkilerinin atamalara ilişkin olduğunu görebiliriz. Senato, cumhurbaşkanının çeşitli devlet kademelerine yapılan önerisi üzerine Cumhuriyet Yüksek Mahkemesi, Merkez Bankası ve Milli Güvenlik Komitesinin Başkanlarının, İnsan Hakları Denetçisini²⁰⁶, Başsavcının ve hâkimlerin seçilmeleri ile görevden alınmalarına onay vermekle yetkilidir. Atanan kişilerin yemininin kabul edilmesi ve

²⁰⁵ 1995 K.C. Anayasası, 63. madde, 2. fıkra.

²⁰⁶ 51-VI3PK sayılı 10 Mart 2017 tarihli, **Kazakistan Cumhuriyetinin Anayasa Değişikliğine İlişkin Kanunu**, 10. madde.

dokunulmazlıklarının kaldırılması da Senato'nun onayını gerektirmektedir²⁰⁷. Senato tek başına Anayasa Konseyi'nin iki üyesini, Merkezi Seçim Komisyonu'nun iki üyesini ve devlet bütçesinin uygulanması hakkında denetimden sorumlu Denetim Komitesi'nin üç üyesini beş yıllık süre için atama yetkisine sahiptir.

Senato, parlamentonun alt kamarası olan meclisin görev süresinin zamanından önce sona ermesi durumunda, yeni meclisin oluşturulmasına kadar meclisin görevini yerine getirmeyle yükümlüdür.

c. Meclisin Tek Başına Kullanabileceği Görev ve Yetkileri

Meclis kanun tasarı ve tekliflerini kabul etme, cumhurbaşkanı tarafından tekrar görüşülmek üzere iade edilen kanunları görüşme, parlamentoda değerlendirilmek üzere anayasal kanun taslaklarını hazırlama, atama, cumhurbaşkanı olağan seçimlerini ilan etme, hükümete güvensizlik oyu verme ve cumhurbaşkanını devlete ihanetle suçlama gibi görev ve yetkileri bulunmaktadır.

Cumhurbaşkanı'nın yetkileri kısmında belirtildiği gibi, cumhurbaşkanı kanun tasarısı ile önerilerinin parlamentoya sunulma sırasını değiştirebilmekte ve acilen görüşülmesini isteyebilmektedir. Bu şekilde gelen kanun tasarısının parlamentoda iki ay içerisinde görüşülmesi gerekir. Bu süreç her iki kamarayı ilgilendirmektedir. Ama herhangi bir kanuna ilişkin süreç öncelikle mecliste başlamaktadır. Meclis'ten oy çoğunluğu ile geçen herhangi bir kanun tasarısı Senato'ya gönderilir. Senato da kanun tasarısını kabul ederse, on gün içerisinde cumhurbaşkanının imzasına sunulur²⁰⁸. Eğer Meclis'in Senato'ya gönderdiği kanun tasarısı geri gönderilirse; Meclis'e ikinci görüşmede üçte iki oy çoğunluğu ile tekrar Senato'ya sunma yetkisi tanınmaktadır. Fakat Senato'nun ikinci kere reddettiği herhangi bir kanun tasarısı aynı yasama yılında tekrar gündeme getirilemez²⁰⁹. Böylece Parlamentonun iki kamarası arasında kanun tasarısının dolaşması engellenmiştir.

²⁰⁷ 1995 K.C. Anayasası, 55. madde, 1-2-3. fıkralar.

²⁰⁸ TAGAYEV, s. 75.

²⁰⁹ 2529 sayılı Kazakistan Parlamentosu ve Milletvekillerinin Statüsü ile Yetkileri Üzerine Anayasal Kanun, 3. Bölüm, 18. madde, s. 22.

Meclisin atamaya ilişkin en önemli yetkileri, cumhurbaşkanının önerdiği başbakanı atama, hükümeti düşürme, üst düzey kamu görevlilerini atama yetkilerine sahiptir. Meclis Senato gibi Anayasa Konseyi'ne, Merkezi Seçim Komisyonu'na ikişer üye ile Bütçe Denetim Komitesi'nin üç üyesini beş yıllık süre için atayabilmektedir²¹⁰. Bunun dışında cumhurbaşkanının, başbakan adayı olarak önerdiği kişiyi atamasına onay verir veya reddedebilir. Fakat üst üste iki kere reddetmesi durumunda cumhurbaşkanı tarafından dağıtılabilmektedir.

Başbakan meclisin güvenoyuna tabidir. Dolayısıyla fesih tehdidinden etkilenen meclis, atanmış başbakana güvenoyu vermeyebilir. Bu durumda hükümet cumhurbaşkanına istifasını sunar ve son olarak cumhurbaşkanı hükümetin göreve devam edip etmeyeceğine karar verir. Aslında meclis, cumhurbaşkanı ile hükümete karşı güçsüz ve zayıf bir durumda işlevini sürdürmektedir. Hükümetin hazırladığı program ile yürüttüğü siyaseti kabul etmeyen meclis, ikinci kez güvenoyu vermeyebilir. Bu kez cumhurbaşkanı meclis ya da hükümetten birinin devlet idaresinden çekilmesine karar vermek zorunda kalacaktır²¹¹.

Meclis, cumhurbaşkanı seçimlerini ilan etme ve cumhurbaşkanını vatana ihanetle suçlama yetkisini elinde bulundurmaktadır. Cumhurbaşkanının görev süresinden önce görevine son verilmesini gerektiren suçlama kararı meclis tarafından alınmalıdır²¹².

d. Her İki Kamaranın Ortak Görev ve Yetkileri

Her iki kamaradan oluşan Parlamento Kazakistan Cumhurbaşkanı'nın teklifi üzerine Anayasa'da değişiklik yapar, devlet bütçesini, bütçe denetiminden sorumlu Denetim Komitesinin bütçesinin uygulamasına ilişkin raporlarını onaylar²¹³.

Anayasa'nın 54. maddesi uyarınca anayasal kanunlar ve normlar dâhil, önce Meclis'te sonra Senato'da görüşülecek meseleler şunlardır:

- *Ulusal bütçede değişiklik yapmak ve onaylamak;*

²¹⁰ 1995 K.C. Anayasası, 57. madde, 1. fıkra.

²¹¹ 1995 K.C. Anayasası, 70. madde.

²¹² 2529 sayılı **Kazakistan Parlamentosu ve Milletvekillerinin Statüsü ile Yetkileri Üzerine Anayasal Kanun**, 5. Bölüm, 26. madde, s. 28.

²¹³ 1995 K.C. Anayasası, 53. madde, 1-2. fıkralar.

- *Devletin vergi ve harçlarını belirlemek ve iptal etmek;*
- *Kazakistan Cumhuriyeti'nin idari-mülki yapısı ile ilgili sorunların çözüm yollarını belirlemek;*
- *Devlet ödülleri, onursal, askeri ve diğer unvanları, payeleri ve rütbeleri, diplomatik paye ve dereceleri, Cumhuriyetin devlet simgelerini belirlemek;*
- *Devletin borçlanması ve devlet tarafından ekonomik ve başka yardım yapılması konularını görüşmek;*
- *Vatandaşlar için genel af çıkarmak;*
- *Cumhuriyetin uluslararası antlaşmalarını onaylamak ve iptal etmek.*

Böylece her iki kamara yukarıda belirtilen durumlarda birbirlerini etkilemeden görüşürler²¹⁴. Anayasal (temel) kanunların parlamento tarafından kabul edilen hükümlerine cumhurbaşkanının itirazı, bu bentte öngörüldüğü şekli ile ele alınır. Cumhurbaşkanının anayasal kanunlara itirazı, parlamentonun her kamarasının üye sayısının en az dörtte üç çoğunluğu ile aşılar.

Cumhurbaşkanının düzenlemeye ilişkin itirazları kamaralardan herhangi biri tarafından bahsedilen oylama nisaplarıyla aşılamıyorsa, kanun cumhurbaşkanının önerdiği şekliyle kabul edilmiş sayılır. Kazakistan Cumhuriyet Başsavcısının önerisi üzerine kamaralar milletvekillerinin dokunulmazlığının kaldırılması konusunda karar alabilmektedir. Her iki kamara birbirinden ayrı olarak üye tam sayısının en az üçte birinin talebi üzerine hükümet üyelerinden faaliyetlerine ilişkin rapor isteyebilir. Alınan bu raporun sonucunda yine ilgili kamara milletvekilleri üye tam sayısının üçte iki oyuyla, hükümet üyesinin kanunları ihlal ettiği gerekçesiyle görevden alınması istemiyle cumhurbaşkanına müracaatta bulunabilirler. Bu durumda cumhurbaşkanı hükümet üyesini görevden alır²¹⁵.

²¹⁴ KEMBAYEV, s. 127.

²¹⁵ 1995 K.C. Anayasası, 57. madde, fıkra 1-4-6; 2017 Anayasa değişiklikleri öncesinde cumhurbaşkanının bu müracaatı geri çevirmesi durumunda milletvekilleri ilk müracaat tarihinden itibaren altı ay sonra ilgili kamara milletvekili üye tam sayısının en az üçte iki çoğunluğuyla hükümet üyesinin görevden alınmasına ilişkin konuyu tekrar cumhurbaşkanının gündemine getirebilmekte, ilgili kamaranın ikinci müracaatından sonra hükümet üyesinin görevine son verebilmekteydi.

Anayasa'nın 61. maddesinin 7. fıkrasına göre; hükümetin sunmuş olduğu kanun tasarısının Parlamento tarafından kabul edilmemesi halinde, başbakan Parlamento kamaralarının birleşik oturumunda hükümete güvenoyu konusunu gündeme getirebilir. Bu konu 48 saat sonra kamaraların gündemine alınır. Her bir kamaranın üye tamsayısının salt çoğunluğu hükümete güvenoyu verirse, kanun tasarısı oylama yapılmaksızın kabul edilmiş sayılır. Ancak, hükümet bu hakkını yılda bir kereden fazla kullanamaz.

Kamaraların birleşik ve ayrı oturumları açıktır. İçtüzüklerle öngörülen durumlarda kapalı oturumlar yapılabilir ve bu oturumlara cumhurbaşkanı, başbakan, hükümet üyeleri ile merkez bankası başkanı, başsavcı ve milli güvenlik komitesi başkanı katılabilirler²¹⁶.

Sonuç olarak, Kazakistan Cumhuriyeti'nin 1995 Anayasasında yürütmenin dengesiz bir şekilde güçlendirilmesi bir takım noktalarda sisteme olumlu kazanımlar sağlamasına karşın olumsuz yönleri sebebiyle, otoriter anlayışı da beraberinde getirmiştir. Ancak 2007 ve 2017 yıllarında yapılan anayasa değişiklikleri ile yasama organı yürütme organı karşısında daha bağımsız bir organ olarak düzenlemiştir. Cumhurbaşkanının iradesi belirleyici olsa da – bir denge mekanizması kurmaya çalışması sebebiyle nispeten daha demokratik bir sisteme geçiş izlenimi verdiğini söyleyebiliriz. Tüm bu bilgilerden hareketle Kazakistan hükümet sistemi ne başkanlık sistemi ne de parlamenter sistem olarak adlandırılmamaktadır. Ancak son anayasa değişikliğiyle Kazakistan yönetim sistemi parlamenter sisteme doğru kaymaktadır.

Anayasa'nın ilk halinde cumhurbaşkanının görevi sona erince, hükümetinde görevi sona ermekteydi. Son düzenlemelerle bu durum değiştirilmiş, meclisin görevinin tamamlanmasıyla hükümetin de görevi sona ermektedir. Bununla birlikte eskiden hükümet sadece cumhurbaşkanı karşısında sorumluyken son düzenlemeyle hükümetin hem parlamentoya hem de cumhurbaşkanına karşı sorumluluğu bulunmaktadır. Kazakistan'da kendine özgü dinamikleri olan “*sui generis*” hükümet

²¹⁶ 1995 K.C. Anayasası, 59. madde, 6. fıkra; KEMBAYEV, s. 126.

sisteminin oluşmasına rağmen, zamanın değişmesiyle birlikte, bu ülkede demokrasiye doğru geçişlerin yapıldığı görülmektedir.

Kazakistan'ın 75 yıl totaliter bir rejimin baskısı altında yaşaması, genç neslin apolitik olması, seçimlerde oy kullanan kitlenin Sovyet Dönemi'nin baskıcı rejiminin alışkanlıklarını üzerinden atamamış olması ve henüz 26 yıllık yeni bir devlet olan Kazakistan'da hâlâ güç dengelerinin ve demokrasi bilincinin oturmamış olması gibi birçok sosyo-ekonomik ve siyasi durumun bu tip bir hükümet sistemini ortaya çıkardığı düşünülmektedir.

Anayasal düzeyde başkanlık sistemini benimseyen Kazakistan Cumhuriyeti'nin parlamenter sisteme geçiş yapmayı hedeflediğini belirtebiliriz. Günümüzde uygulamada dikkate alındığında Kazakistan Hükümet biçiminin yarı-başkanlık sisteminin unsurlarına sahip olduğu ileri sürülebilir²¹⁷. Bir ülkede yapılacak olan değişikliklerin ekonomi, eğitim ve bilimsel açıdan hazır olmayan halk için olumsuz koşullar getirmemesi için bu değişikliklerin toplumsal dinamikler dikkate alınarak adım adım yapılması gerektiğini düşünmekteyiz.

²¹⁷ DEMİR, s. 838.

İKİNCİ BÖLÜM

KAZAKİSTAN HÜKÜMET MODELİNİN YARIBAŞKANLIK HÜKÜMET MODELİ ÖRNEKLERİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI

I. RUSYA FEDERASYONU'NUN TEMEL ORGANLARI

A. Genel Olarak

Rusya Federasyonu'nun hâlâ yürürlükte olan Anayasası 1993 yılında SSCB'nin dağılması ile kabul edilmiştir. Kabul edilen Anayasa iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısım 9 bölüm, 137 maddeden oluşmaktadır. Anayasa'nın birinci kısmı insan ve vatandaş hak ve özgürlükleri ile devletin temel organlarını kapsamaktadır. 2. kısımda ise nihai ve geçici hükümler bulunmaktadır. Anayasa'nın 1. maddesine göre “*Rusya Federasyonu – Rusya hükümet şekli cumhuriyet olan demokratik federatif hukuk devletidir*”.

Rusya Federasyonu çok ulusludur. 31 Mart 1992 yılında Rusya Federasyonu üzerine yapılan anlaşma SSCB'nin dağılmasından sonra Federasyon'un dağılması ve parçalanmasına neden olmuştur. SSCB'nin dağılması ile birlikte 15 özerk cumhuriyet bağımsızlıklarını ilan etmişti²¹⁸. 1992 yılında kabul edilen anlaşma, federasyonu oluşturan çok sayıdaki “unsurların²¹⁹” kendi aralarındaki ve federal hükümet ile aralarındaki ilişkileri ve yetkilerini kullanma ve paylaşmalarını düzenlemektedir²²⁰.

²¹⁸ İlker Gökhan ŞEN, “**Rusya Federasyonu Siyasal Sistemi**”, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2003, s. 88.

²¹⁹ Rusya Federasyonunun federe düzeni belirttiğimiz anlaşma ile birlikte 1993 Anayasasının üçüncü bölümünde düzenlenmektedir. Bu düzenlemeye göre Rusya Federasyonu 89 unsurdan oluşmaktadır. Anayasanın üçüncü bölümünün 65. maddesine göre: Rusya Federasyonu unsurlarını 21 Cumhuriyet, 6 Bölge (Kray), 49 Vilayet - Bölge (Oblast), 1 özerk Vilayet-Bölge, 2 Federal şehir ve 10 Özerk Alan oluşturmaktadır. Rusya Federasyonu unsurları arasında sınır veya gümrük gibi ulaşım ile federasyonun sınırlarında ticari ve ekonomik işlemleri engelleyecek bir hukuki düzenleme yapılması öngörülmemiştir. Tüm Rusya Federasyonu sınırında ortak para birimi, tek tür vergi, tek gümrük vardır.

²²⁰ **1993 Rusya Federasyonu Anayasası**, Moskova, İNFRA – M, 2016, 1. Kısım, 3. Bölüm, 65. madde, 1. fıkra; ROSKİN, 350; V. V. NİKULİN, “**Rusya Federasyonu Anayasa Hukuku**”, Tombov Devlet Teknik Üniversitesi, Tombov, 2012, s. 8.

Sözleşme'den hareketle yapılan Anayasa'ya göre; federal organlar ile unsurların kendilerine ait yetkileri; tarihi eserler, yerinden yönetim, sosyal güvenlik, doğal kaynakların kullanılması ile yönetilmesi gibi alanlardadır. Federal unsurların Anayasaları'nın Rusya Federasyonu Anayasası'na uygun bir şekilde hazırlanması, eğitim ile sağlık gibi alanlardaki faaliyetler ise federal hükümet ile unsurların arasındaki ortak çalışma alanı olarak belirtilmektedir. Adı geçen alanlarda ortak çalışma hükümlerinin; cumhuriyet, topraklar, vilayetler, federal şehirler, özerk vilayet ve özerk alanlarda eşit bir şekilde uygulanacağı belirtilmektedir.

Rusya Federasyonu organlarının tek başına yetki alanları ise; Rusya Federasyonunun yapısı, ekonomik, siyasi ve federal programların temel ilkelerinin belirtilmesi, federal bütçe, vergi ile harçlardır. Savaş ve barışa karar verilmesi, dış politika ile uluslararası anlaşmaların imzalanması, ulaşım ile savunma ve güvenliğin sağlanması; mahkemeler, ceza yargılama usulü, kanunların yürürlüğe girmesi alanlarında tek başına faaliyetlerini sürdürmeye yetkilidir²²¹.

1993 tarihli Rusya Federasyonu Anayasası'nın dört, beş, altı, yedi ve sekizinci kısımları devletin temel organlarını düzenlemiştir. Aşağıda bu düzenlemelerden hareketle hükümet biçimi modeli ortaya konulmaya çalışılacaktır.

B. Yürütme

1. Cumhurbaşkanı

Rusya Federasyonun'da Cumhurbaşkanlığı, Anayasa'nın 80. ve 93. maddeleri arasında düzenlenmektedir. Anayasa'ya göre, Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanı devletin başıdır. Anayasada düzenlendiği şekilde Rusya Federasyonu'nun egemenliği ve bağımsızlığı ile toprak bütünlüğünün korunması için önlemler alır. Cumhurbaşkanı, Anayasa'nın, insan ve vatandaşların hak ve özgürlüklerinin korunmasının güvencesidir²²². Devlet organları arasındaki uyumlu işleyiş ile karşılıklı işbirliğini sağlar, Anayasa ile federal kanunlara uygun bir şekilde devletin iç ve dış siyasetini

²²¹ 1993 R.F. Anayasası, 71-72, 74-75. maddeler; NİKULİN, s. 30.

²²² 1993 R.F. Anayasası, 80. madde, 2. fıkra; DEMİR, s. 839.

belirler. Bununla birlikte, devletin başı olarak Rusya Federasyonu'nu ülke içinde ve dışında temsil eder²²³.

a. Cumhurbaşkanının Göreve Gelmesi ve Görevinin Sona Ermesi

Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanlığına aday olabilmek için; 35 yaşını doldurmuş ve Rusya Federasyonu'nda en az 10 yıl ikamet etmiş olmak gerekmektedir. Anayasa'da adayın eğitim ve iş tecrübesi ile alakalı şartlar belirtilmemektedir. Aynı kişinin üst üste iki dönemden fazla Rusya Federasyonun Cumhurbaşkanlığı görevini üstlenemeyeceği belirtilmektedir²²⁴. Demek ki üçüncü ve dördüncü döneme seçilme hakkı ara vermek suretiyle sonrasında mümkündür. Ayrıca, Cumhurbaşkanlığı seçimine ilişkin Federal Kanun'a göre, Adalet Bakanlığına başvurmuş her parti kendi cumhurbaşkanı adayını belirleyebileceği gibi, yurttaşların da cumhurbaşkanı adaylığına başvuru yapma hakkı tanınmıştır²²⁵. Cumhurbaşkanlık seçimleri, genel, gizli, eşit oyla ve doğrudan altı²²⁶ yıllık süre için yapılır²²⁷.

19 sayılı Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanının Seçimlerine İlişkin Federe Kanun'un 4. maddesine göre; cumhurbaşkanlığı seçimleri sırasında tüm Rusya Federasyonu topraklarındaki unsurların tek bir seçim bölgesi olarak kabul edileceği belirtilmektedir. Seçimlerde, on sekiz yaşını doldurmuş her vatandaş oy verme hakkına sahiptir.

Cumhurbaşkanlığı seçimlerini ilan etme yetkisi Federasyon Konseyine aittir. Cumhurbaşkanı seçimleri, önceki seçimlerin yapıldığı tarihinin ikinci Pazar günü yapılmak üzere planlanır. Federasyon Konseyi'nin seçim tarihini yapılacak olan

²²³ 1993 R.F. Anayasası, 80. madde.

²²⁴ 1993 R.F. Anayasası, 81. madde.

²²⁵ 19 sayılı 10.01.2003 tarihli, **Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanın Seçimlerine İlişkin, Federe Kanun**, 6. madde, erişim: 20.01.2017.

<http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=LAW&n=183690&fld=134&dst=100033,0&rnd=0.1714084873441175#0>

²²⁶ 30 Aralık 2008 yılında No 6 sayılı Federal Anayasal Kanuna göre "*Rusya Federasyonu Devlet Başkanı ve Devlet Duma'sının görev süresinin değiştirilmesine ilişkin*" yapılan anayasal değişiklikler. Kanun Resmi Gazete'de 31 Aralık 2008 yılında yayımlanarak yürürlüğe girdi, erişim: 20.01.2017.

<https://rg.ru/2008/12/31/konstitucia-popravki-dok.html>

²²⁷ 1993 R.F. Anayasası, 81. madde; NİKULİN, s. 19.

seçimlerden en erken 100 en geç 90 gün içerisinde ilan etmesi gerekmektedir. Seçim tarihleri karara bağlanınca en geç 5 gün içerisinde resmi gazetede yayınlanmasıyla birlikte gerekleřtirilmektedir²²⁸. Seçim ilanının Federasyon Konseyi'nce resmi gazetede 5 gün içerisinde ilan edilmediği takdirde bu görev, Merkez Seçim Komisyonu tarafından yedi gün içerisinde ilan edilecektir²²⁹. Aynı Şekilde, Merkez Seçim Komisyonu tarafından seçim tarihleri ilan edilmezse, seçimler daha önceki cumhurbaşkanı seçimlerinin yapıldığı ayın ikinci veya nc Pazar günü yapılacaktır.

Cumhurbaşkanının istifası, sağlık nedeni, ölüm ve ya “*impeachment*” yoluyla görevinden uzaklaştırılması gibi durumlarda, Federasyon Konseyi tarafından en geç 14 gün içerisinde Cumhurbaşkanı seçimleri ilan edilerek, seçimlerin üç ay içerisinde yapılması gerekmektedir. Daha önce belirttiğimiz üzere bu görevi Federasyon Konseyi yerine getirmedeğinde, erken cumhurbaşkanlığı seçimi ilanını Merkez Seçim Komisyonu yerine getirmektedir²³⁰.

Belirttiğimiz zere, Rusya Federasyonu cumhurbaşkanlığı seçimlerine hem yurttaşlar hem de yasal partiler aday gösterebilmektedir. Fakat, seçimler hakkında düzenlenmiş olan Federal Kanunun 34. maddesine göre; bir kişinin doğrudan aday gösterilebilmesi için en az 500 kişinin imzalı desteğine sahip olması gerekmektedir. Seçim Merkez Komisyonuna aday olarak başvuru yapılması sırasında kendisini desteklemiş olan 500 kişinin imzaları ile bütün bilgilerini teslim etmesi Şarttır. Partiler için sıkı bir Şart belirtilmemektedir. Her bir partinin başka parti üyesini, ya da parti yesi olmayan her hangi birisini aday olarak göstermesi federal kanunla

²²⁸ 19 sayılı 10.01.2003 tarihli, Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanının Seçimlerine İlişkin, Federe Kanun, 5. madde, 2. fıkra.

²²⁹ 19 sayılı 10.01.2003 tarihli, Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanının Seçimlerine İlişkin, Federe Kanun, 5. madde, 3. fıkra.

²³⁰ 1993 R.F. Anayasası, 92-93. maddeler; 19 sayılı 10.01.2003 tarihli, Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanının Seçimlerine İlişkin, Federe Kanun, 5. madde, fıkra 35.

yasaklanmıştır. Bunun dışında partilerin aday gösterebilmeleri için sıkı koşullar belirtilmemektedir²³¹.

Seçimler genel ve eşit oyla tek dereceli olarak yapılmaktadır. Bir adayın cumhurbaşkanı olarak seçilebilmesi için en çok oyu alması gerekmektedir. Seçimlerin geçerli sayılması için de bütün seçmenlerin en az yarısının seçimlere katılmış ve oylarını kullanmış olması gerekmektedir²³². Seçim sonucunda adayların hiçbirisi salt çoğunluğa ulaşamadıysa ikinci seçime gidilir. İkinci tur seçimlerde diğer adaylara göre en çok oy alan adaylar arasında seçim yapılacaktır. Federal Kanun'un 74. maddesine göre ikinci tur seçimlerin birinci tur seçimlerin sonucundan sonraki üç gün içerisinde Resmi Gazete'de ilan edilmesi gerekmektedir ve ikinci tur seçimleri en geç dört ay içerisinde yapılmalıdır.

Rusya Federasyonu Anayasası'nın 91. maddesine göre cumhurbaşkanı dokunulmazdır. Bu maddeye göre; cumhurbaşkanının dokunulmazlığının mutlak olduğunu söyleyebiliriz. Bunun yanında Rusya Cumhurbaşkanı'nın Federal Meclise karşı siyasi sorumluluğu yoktur²³³. Cumhurbaşkanı görev süresi dolmadan:

- Cumhurbaşkanı'nın istemesi üzerine – istifa etmesi;
- Sağlık nedenleri gerekçesiyle;
- Federal Konsey'in istemesi üzerine görevinden uzaklaştırılabilir.

Cumhurbaşkanının istifa etmesi ya da sağlık nedenlerinden dolayı görevini üstlenememesi durumunda işleyecek mekanizma ne Anayasa'da ne de Federal Kanun'da düzenlenmemiştir. Federal Meclis tarafından ağır suç ve vatana ihanet etme gibi unsurlara dayanarak cumhurbaşkanı görevinden uzaklaştırılabilir²³⁴.

²³¹ 19 sayılı 10.01.2003 tarihli, Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanın Seçimlerine İlişkin, Federe Kanun, 5. madde, 35. fıkra.

²³² ŞEN, s.137.

²³³ D.B. KRATKOV, E.V, KORÇİGO, **Konstitusiyonnoe Pravo Rosiyskoi Federasiyi**, Institut Prezidenta F.R., Moskova 1999, s. 1-7, erişim: 24.01.2017. <http://bibliotekar.ru/konstitucionnoe-pravo-5/66.htm>.

Tüm kitap, <http://www.spbk-spo.com/Professional/yurisprudenciya/0074.2.pdf>

²³⁴ KRATKOV, KORÇİGO, s. 27.

Anayasa'nın 92. maddesinde cumhurbaşkanının görev süresi yeni seçilen cumhurbaşkanı yemin ettiği andan itibaren bitmiş sayılır. Cumhurbaşkanı zamanından önce görevinden ayrıldığı takdirde bu görevi Hükümet Başkanı²³⁵ yerine getirir. Bu durumda yeni seçimler üç ay içerisinde yapılır. Bu üç ay içerisinde cumhurbaşkanı görevini üstlenmiş olan Hükümet Başkanının Devlet Duma'sını feshetme, referandum belirleme, anayasa değişiklikleri ile ek yapılmasını teklif etme hakkına sahip olmadığı belirtilmektedir.

b. Cumhurbaşkanının Görev ve Yetkileri

Rusya Cumhurbaşkanı devlet sahnesinde yer alan bütün organlar arasında geniş yetkiye sahiptir. Bazı durumlarda tek başına kullanabileceği yetkileri olmakla birlikte, diğer yetkilerini kuvvetler ayrılığı prensibine dayanarak devlet organları ile işbirliği ve paylaşım içinde kullanmaktadır.

aa. Cumhurbaşkanı ve Federal Meclis İlişkisi

Anayasal düzenlemeye göre Federal Meclisin ayrı yasama organı görevi ile yetkisinin belirlenmiş olmasına rağmen bazı yetkilerini cumhurbaşkanı ile paylaşmaktadır. Böylece cumhurbaşkanı Devlet Duma'sı²³⁶ seçimlerini belirleme yetkisine sahip iken, Federasyon Konseyi²³⁷ ise cumhurbaşkanı seçimlerini ilan etme hakkına sahiptir. Burada belirtmemiz gereken önemli bir unsur olan Federasyon Konseyi, cumhurbaşkanı ile Devlet Duma'sının katılımı olmadan Anayasa ile federe kanuna dayanarak oluşur²³⁸. Cumhurbaşkanı kanun tasarısının Devlet Duma'sında görüşülmesine ilişkin teklifte bulunabilir²³⁹.

Anayasa'da cumhurbaşkanının Federal Meclis tarafından kabul edilen kanunları veto etme yetkisi düzenlenmiştir. Geri gönderilen kanun tasarısını Federal Meclis'in

²³⁵ Rusya Federasyonun'da "Başbakan" "Hükümet Başkanı" olarak belirtilmektedir.

²³⁶ Federal Meclisin alt kamarası "Devlet Duma'sı".

²³⁷ Federal Meclisin üst kamarası "Federasyon Konsey'i".

²³⁸ Marat BAGLIY, *Konstitusiyonnoe Pravo Rosiyiskoy Federasiyi*, 22. Baskı, Norma-İnfra, 2002, Moskova, s. 47.

²³⁹ 1993 R.F. Anayasası, 84. madde.

her bir kamarasının ayrı oturumunda üçte iki çoğunluk oyu ile kabul etmesi durumunda cumhurbaşkanı kanun tasarısını yedi gün içerisinde imzalamak zorundadır. Federal Meclis tarafından cumhurbaşkanına imzalaması için sunulan her kanun için on dört gün süre tanınmıştır. Cumhurbaşkanına imza için sunulan kanun, on dört gün içinde ya kabul edilir ya da tekrar görüşülmesi için Federal Meclise gönderilir²⁴⁰.

Cumhurbaşkanı ülkenin iç ve dış politikasının temel yönlerine ilişkin Federal Meclise yıllık mesaj sunar. Cumhurbaşkanı referandum belirleme yetkisine sahiptir. Federe Kanun'a göre; cumhurbaşkanının, Federal Meclis'in görev süresinin uzatılması veya görev süresi dolmadan uzaklaştırılması, zamanından önce seçimlere gidilmesi gibi konulara ilişkin referandum yapması yasaklanmaktadır²⁴¹. Cumhurbaşkanı yasama organı ile arasında çıkan bazı uyuşmazlıkları referandum yolu ile çözebilmektedir. Cumhurbaşkanı yanında halk da referanduma gitme teklifinde bulunabilmektedir. Bir konunun referandum yolu ile çözülmesi için en az iki milyon kişinin imzalı isteği gerekmektedir²⁴². Cumhurbaşkanının Federal Meclis'e ilişkin önemli yetkilerinden birisi de Devlet Duma'sını fesih yetkisidir. Bununla birlikte, Federal Meclis'in üst kamarasını oluşturan Federasyon Konseyi'ni feshetme hakkı yoktur.

Cumhurbaşkanının Devlet Duma'sına karşı fesih yetkisini kullanma hakkı Anayasa'da şu şekilde belirtilmektedir:

- Cumhurbaşkanının sunduğu hükümet başkanı (başbakan) adayının üç defa üst üste Devlet Duma'sı tarafından onaylanmaması²⁴³;

²⁴⁰ 1993 R.F. Anayasası, 107. madde.

²⁴¹ 5 sayılı 28.06.2004, **Rusya Federasyonu Referanduma İlişkin Federal Kanun**, (06.04.2015 yılı değişiklikleri ile eklemeleri), 6. madde, fıkra 5, erişim: 27.01.2017. http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_48221/1bc4cc511304799d3613c0477ff931fb2850d9b8/

²⁴² 5 sayılı 28.06.2004, **Rusya Federasyonu Referanduma İlişkin Federal Kanun**, 14. madde, 1. fıkra; Elena VOROBYOVA, "İnstitut Referanduma V Rossiye: Problemy Realizatsiyi", Kuban Devlet Üniversitesi, *Hukuk Fakültesi Dergisi*, No 6, s. 98, 2017, erişim: 25.01.2018, <https://cyberleninka.ru/article/n/institut-referanduma-v-rossii-problemy-realizatsii>; DEMİR, s. 839.

²⁴³ 1993 R.F. Anayasası, 111. madde, 4. fıkra.

- Üç ay içinde Devlet Duma'sının hükümete iki kere güvensizlik oyu vermesi;
- Hükümetin güvenoyu isteminin Devlet Duma'sı tarafından reddedilmesi durumunda²⁴⁴.

Devlet Duma'sının feshedilmesi durumunda cumhurbaşkanı yeni seçimlere karar verir ve yeni Devlet Duma'sı en az dört ay içerisinde oluşur²⁴⁵. Anayasa'daki düzenlemelere göre cumhurbaşkanı fesih yetkisini aşağıdaki durumlarda kullanma yetkisine sahip değildir:

- Devlet Duma'sı seçildiği tarihten itibaren bir yıl dolmadan;
- Ağır suç işlenmesi ile ilgili olarak cumhurbaşkanına suçlama yetkisinin kullanıldığı durumda;
- Bütün Rusya Federasyonu'nda sıkıyönetim veya olağanüstü halin ilan edilmesi durumunda;
- Görev süresinin son altı ayında.

Cumhurbaşkanının yasamaya ilişkin bir başka yetkisi kararname çıkarmaktır. Cumhurbaşkanı kararname ile emirler vermeye yetkilidir. Bu hak anayasal olarak düzenlenmektedir. Kararname çıkarması için Federal Meclis'in onayına veya yetki devrine ihtiyaç duyulmamaktadır. Sadece Rusya Federasyonu topraklarında olağanüstü hal veya sıkıyönetim uygulamalarına ilişkin kararname çıkarabilmesi için Federal Meclisin onayı gerekmektedir. Cumhurbaşkanının kararname çıkarmasında herhangi bir yasaklama bulunmamaktadır. Kararname çıkarmasına getirilen tek sınırlama Anayasa ile Federal Kanun'a aykırı olmamasıdır. Cumhurbaşkanının çıkardığı kararname yasalarla eş değerdedir ve bütün ülkede geçerlidir. Devlet siyasetini yürütürken Rusya Cumhurbaşkanı kararname yanına idari emir

²⁴⁴ 1993 R.F. Anayasası, 117. madde, 3-4. fıkra.

²⁴⁵ BAGLIY, s. 31.

çıkarma yetkisine de sahiptir. Kanunlar ve kararnameler kanun ile aynı değerdeyken idari emirler kanunların altında statüye sahiptir²⁴⁶.

bb. Cumhurbaşkanını ve Hükümet İlişki

Cumhurbaşkanı ve hükümet arasındaki yetki ve görev paylaşımında ise, cumhurbaşkanının hükümete nazaran önemli yetkilere sahip bulunduğu belirtilebilir. Anayasanın 83. maddesinde cumhurbaşkanının hükümetle işbirliği ile yetkisi ve üstünlüğü düzenlenmektedir. Cumhurbaşkanı hükümet başkanını (başbakanı) atama yetkisine sahiptir. Hükümet başkanını ataması için Devlet Duma'sının onayını alması gerekmektedir. Cumhurbaşkanı Devlet Duma'sına karşı çok güçlü bir yetkiye sahiptir. Yukarıda açıkladığımız gibi Duma tarafından hükümet başkanını adayının üç kez arka arkaya reddedilmesi durumunda cumhurbaşkanı Duma'yı feshederek istediği hükümet başkanını atayabilir. Atama tarihinden itibaren bir hafta içerisinde hükümet başkanının cumhurbaşkanına başkan vekilleri ile federal bakan adaylarını teklif etmesi gerekmektedir.

Cumhurbaşkanı kendi isteği ve hükümet başkanının teklifine göre hükümet başkanını yardımcılarını ve federal bakanları görevlerinden uzaklaştırma yetkisine sahiptir. Cumhurbaşkanının hükümet başkanının görevine son verip veremeyeceğine ilişkin Anayasa'da düzenleme bulunmamaktadır. Fakat cumhurbaşkanının hükümet başkanının istifası üzerine karar alacağı belirtilmektedir²⁴⁷. Cumhurbaşkanı hükümetin programını belirler ve belirlenmiş programı çıkarmış olduğu kararnameler ve idari emirler ile yürütür.

Kararnameler ve idari emirler yoluyla hükümetin cumhurbaşkanının siyasetini yerine getirmesi, kanımızca hükümeti cumhurbaşkanı karşısında sorumlu ve ona bağlı kılmaktadır. Bunun yanında hükümetin oturumlarında başkanlık yapmaktadır. Yukarıdaki atama yetkilerinin yanında cumhurbaşkanının üst düzey kamu görevlilerini atama yetkisi bulunmaktadır. Bunların en önemlileri; yurt dışında Rusya Federasyonu'nu temsil eden elçileri atama ve geri çağırma, silahlı kuvvetlerin yüksek

²⁴⁶ ŞEN, s. 160.

²⁴⁷ 1993 R.F. Anayasası, 83. madde.

komuta heyetini atama ve görevden alma gibi kararlardır. Cumhurbaşkanı Güvenlik Konseyini kurar ve yönetir, askeri stratejisini onaylar. Cumhurbaşkanı Rusya Federasyonu başkomutanıdır ve bu görevle alakalı olan bütün işlemleri üstlenmektedir. Bunun yanında sıkıyönetim ve olağanüstü hal durumunu ilan etme yine cumhurbaşkanının elindedir. Anayasa'nın 87. ve 88. maddelerine göre, Rusya Federasyonu saldırıya uğradığında ya da doğrudan tehdit altında bulunduğunda cumhurbaşkanınca bütün Rusya sınırlarının içinde Federal Meclisin onayı ile sıkıyönetim ve olağanüstü hal ilan edebileceği düzenlenmiştir. Bütün bu yetkilerin yanında cumhurbaşkanının Rusya dış siyasetini gözetmesi, uluslararası anlaşmaları imzalaması, Rusya vatandaşlığına ilişkin konuları çözmesi veya sığınma hakkı vermesi, yüksek askeri rütbeleri ve özel unvanları vermesi gibi yetkiler anayasal çerçevede düzenlenmektedir²⁴⁸.

1999 yılında kabul edilen “*Rusya Federasyonu Unsurlarının Yasama ve Yürütme Organlarının Düzenlenmesine İlişkin 184 Sayılı Kanun*”²⁴⁹ değişikliği ile Cumhurbaşkanının unsur liderlerini görevden alma yetkileri düzenlenmiş ve yapılan düzenlemeyle dolaylı olarak cumhurbaşkanının yasama organlarını feshetme yetkisi tanımlamıştır²⁵⁰. Ayrıca 2004 yılında yapılan bir düzenlemeyle Federe unsur valilerinin halk tarafından seçilmesine son verilmiş ve böylece cumhurbaşkanına dolaylı da olsa Federe Unsur valilerini atama yetkisi tanınmıştır²⁵¹.

ccc. Cumhurbaşkanı ve Yargı İlişkisi

Yargıyla ilgili atama yetkisi Federasyon Konseyi'ne aittir. Fakat, Cumhurbaşkanının Anayasa Mahkemesi ve Yüksek Mahkemeye aday gösterebileceği Anayasa'nın 83. maddesinde belirlenmiştir. Cumhurbaşkanının yargıçları doğrudan atama yetkisi sadece federal mahkemelerin hâkimleri için vardır²⁵².

²⁴⁸ 1993 R.F. Anayasası, 89. madde.

²⁴⁹ E.T. 16.05.2018., <http://base.garant.ru/12117177/>

²⁵⁰ ŞEN, s. 173.

²⁵¹ Türkiye Büyük Millet Meclisi, Araştırma Hizmetleri Başkanlığı, “**Karşılaştırılmalı Hükümet Sistemleri: Yarı-Başkanlık Sistemi/ Fransa, Polonya ve Rusya Örnekleri**”, *TBMM Basımevi*, Ankara, 2014, s. 186.

²⁵² 1993 R.F. Anayasası, 128. madde, 2. fıkra.

2. Hükümet

Rusya Federasyonu Hükümeti ile ilgili düzenlemeler Anayasanın 110. ve 117. maddelerinde yer almaktadır. Rusya Hükümeti'ne ilişkin düzenlenen anayasal kanuna göre: “*Rusya Federasyonu hükümet organı yürütme gücüne sahip olan tek kolektif organdır*”²⁵³.

a. Hükümetin Yapısı, İktidara Gelmesi ve Görevinin Sona Ermesi

Rusya hükümeti, hükümet başkanının yardımcıları ve federal bakanlardan oluşmaktadır. Bunun dışında hükümeti devlet komiteleri, federal komisyonlar ile hizmetler gibi daireler de bulunmaktadır²⁵⁴. Hükümet başkanı Devlet Duma'sının onayı ile doğrudan cumhurbaşkanı tarafından belirlenmektedir. Başbakan atandığı tarihten itibaren yedi gün içerisinde cumhurbaşkanına kendi yardımcılarını ve federal bakan adaylarını sunar. Federal Kanun'un 6. maddesine göre hükümet başkanı aday ve onun yardımcılarını (bakanlar) Rusya Federasyonunda ikamet etmeleri ve Rus vatandaşı olmaları şartı ile seçilmektedirler. Hükümet başkanının görevi şu hallerde sona erer:

- 1) Hükümet başkanının istifa etmesi durumunda;
- 2) Hükümet başkanının görevini yerine getiremediği durumda.

Devlet Duma'sı hükümete güvensizlik oyu verebilir. Bunun üzerine cumhurbaşkanı hükümetin istifasına karar verebileceği gibi, Duma'nın güvensizlik oyunu reddedebilir. Ancak, Devlet Duma'sı üç ay içerisinde tekrar güvensizlik oyu verdiği takdirde cumhurbaşkanı hükümetin düşmesine ya da Devlet Duma'sının feshedilmesine karar verir²⁵⁵.

Cumhurbaşkanı, hükümet başkanının görevinin sona erdiğini aynı gün Federal Meclis'in iki kamarasına bildirir. Hükümet başkanının istifa etmesi veya

²⁵³ No 2 Sayılı, 17.12.1997 Tarihli, Rusya Federasyonu Hükümetine İlişkin Federal Kanun, 1. madde, 3. fıkra, erişim, 31.01.2017, <http://docs.cntd.ru/document/9054748>.

²⁵⁴ ŞEN, s. 117; NİKULİN, s. 203.

²⁵⁵ 1993 R.F. Anayasası, 117. madde, 3. fıkra.

cumhurbaşkanı tarafından görevinin sona erdirilmesi hükümetin düşmesine neden olmaktadır. Ayrıca, Anayasa'nın 116. maddesine göre hükümet yeni seçilen cumhurbaşkanına istifasını sunmaktadır. Federal Kanun'un 11. maddesine göre hükümet üyeleri, Federal Meclis'in her iki kamarasının milletvekili olamazlar. Diğer kamu görevlerinde bulunamazlar, bizzat veya vekâleten ticari ve buna benzer kurumlarda iş yapamazlar. Rusya Hükümeti'nin kolektif sorumluluğu hakkında ne Anayasa'da ne de Federal Kanun'da düzenleme bulunmaktadır. Her bakan kendi sorumluluk alanı ile ilgili olarak sorumludur. Bu durum her bakanın kendi çalıştığı alanda mutlak bir üstünlüğe sahip olması durumunu getirebilmektedir²⁵⁶.

b. Hükümetin Görev ve Yetkisi

Hükümet, cumhurbaşkanının politikasını ve bu yolda çıkarılan kararnameleri yerine getirmekle yükümlüdür. Hükümet Anayasa'ya, Federal Kanun'a, cumhurbaşkanı kararnameleri ile idari emirlerine aykırı olmayacak şekilde karar ve emirler verebilir ve bunların uygulanmasını takip eder. Aldığı karar ve kararnameler tüm Rusya Federasyonu sınırları dâhilinde bağlayıcıdır²⁵⁷. Hükümet tarafından kabul edilen kararnamelerin Anayasa'ya, Federal Kanun ile cumhurbaşkanının çıkardığı kararnamelere aykırı olduğu durumlarda cumhurbaşkanı tarafından iptali mümkündür²⁵⁸. Bazı yazarlar bu durumu Rusya hükümetinin cumhurbaşkanına aşırı bir şekilde bağımlı olduğu şeklinde yorumlamaktadır²⁵⁹.

Rusya hükümeti, federal bütçeyi hazırlar. Bütçenin uygulanmasını sağlar, bu konuda Devlet Duma'sına rapor sunar. Bununla birlikte hükümet mali, kredi ve para politikasının yerine getirilmesini ve Rusya Federasyonu'nda kültür, bilim, eğitim, sağlık, sosyal alanlarında tek bir siyasetin yürütülmesini sağlar.

²⁵⁶ ŞEN, s. 178.

²⁵⁷ 1993 R.F. Anayasası, 115. madde, 2. fıkra.

²⁵⁸ 1993 R.F. Anayasası, 115. madde, 3. fıkra; NİKULİN, s. 206.

²⁵⁹ Hasan DURSUN, "Süper Başkanlık Ya da Başkanlı Parlamentar Sistem: Weimar Almanya'sı İle Rusya Federasyonu Örnekleri ve Çıkarılacak Dersler", *TBB Dergisi*, S. 67, 2006, s. 270.

Hükümet, Federasyon'un dış siyasetine ilişkin önlemler alır, devletin güvenliği ile savunmasını sağlar. Ayrıca Anayasa, Federal Kanun, cumhurbaşkanı kararnameleri ile verilen diğer emir ve görevleri yerine getirir²⁶⁰.

3. Yasama

Rusya Federasyonunun temsili organı “*Federal Meclis*” olarak adlandırılmaktadır. Federal Meclis iki kamaradan oluşmaktadır. Üst kamarası “*Federasyon Konseyi*”, alt kamarası “*Devlet Duma'sı*”dır.

a. Yasama Organının Yapısı, İktidara Gelmesi ve Görevinin Sona Ermesi

Federasyon Konseyi Rusya Federasyonu'nun her unsurundan ikişer kişi olarak seçilmektedir. Rusya Federasyonu, 89 unsurdan oluşmaktadır, buna göre Federal Konsey 178 üyeden meydana gelmektedir. Federe unsur Federasyon Konseyi üyelerini şu şekilde belirler: Federasyon Konseyi adaylarının bir tanesi federe unsurun başkanı veya yasama organı milletvekillerinin üçte birinin onayı ile gizli oyla belirlenmektedir. Diğer adayı ise, yürütme organı yasama organının onayına sunar ve bu aday üçte iki oy çoğunluğu ile Federasyon Konseyi üyesi olarak atanır. Bu üyelerin görev sürelerinin sonlandırılması ya onu atayan organın görev süresinin sona ermesi, ya da o organın kendisini geri çağırması ile olur²⁶¹.

Federasyon Konseyi üyelerinin parti yapılanması yoktur. Her üyenin seçildiği bölgenin taleplerini, federal düzeyde dile getirmesi ihtiyacından doğan Konsey, parti yapılanmalarının oluşumunu engellemektedir. Bazı yazarlara göre bu durum; “*yerel konsey üyelerinin, kendi bölgesel taleplerini, ülkenin genel siyasetini etkilemekten daha ön planda tutacağına bir göstergesi*”²⁶² olarak yorumlanmaktadır.

²⁶⁰ 1993 R.F. Anayasası, 114. madde; NİKULİN, s. 174.

²⁶¹ TBMM, Araştırma Hizmetleri Başkanlığı, s. 190.

²⁶² ŞEN, s. 98; NİKULİN, s. 178.

Federal Meclis'in alt kamarasını oluşturan Devlet Duma'sının 225 milletvekili parti listesine göre nispi temsil usulü ile seçilir; kalan 225'i tek isimli²⁶³ seçim sistemine dayanarak beş²⁶⁴ yıllığına seçilmektedir.

Partilerin Devlet Duma'sında yer almaları için %5'lik oy barajını geçmeleri gerekmektedir²⁶⁵. Anayasa'nın 97. maddesine göre Devlet Duma'sı üyeliğine 21 yaşını doldurmuş Rusya Federasyonu vatandaşları aday olabilir. Devlet Duma'sının milletvekili Federasyon Konseyi'nin, yerel özerk yönetimlerin organlarının üyesi olamaz; yaratıcılık, eğitici ve araştırma gibi faaliyetlerden başka herhangi bir gelir getirici faaliyette bulunamazlar.

Federal Meclisin her iki kamarasının milletvekillerinin görev süreleri boyunca dokunulmazlıkları vardır. Suçüstü yakalanma halinin dışında gözaltına alınamazlar ve tutuklanamazlar. Milletvekilinin dokunulmazlığının kaldırılması sadece başkalarının can güvenliğinin tehlikede olması ve Rusya Federasyonu Başsavcısı'nın isteği üzerine bağlı bulunduğu kamaranın vereceği karar doğrultusunda gerçekleşir²⁶⁶.

Anayasanın 109. maddesine göre Devlet Duma'sı Cumhurbaşkanı tarafından feshedilebilir. Duma'nın cumhurbaşkanı tarafından feshedilmesi durumunda cumhurbaşkanı yeni Devlet Duma'sı seçimlerinin yapılması kararını ilan eder ve yeni Devlet Duma'sı önceki Dumanın feshi tarihinden itibaren en geç 4 ay sonra toplanır. Duma ilk oturumunu seçildiği tarihten itibaren en geç bir ay içinde yapacaktır. Devlet Duma'sının ilk oturumu eski Devlet Duma'sı milletvekillerinin görev sürelerinin sona ermesi anlamına gelmektedir²⁶⁷.

²⁶³ "Parti listelerinde adayların %50'sini aşmayacak şekilde bağımsız adaylara yer verilmesine imkân tanınmıştır. Tek-İsimli seçim bölgelerinde ise bağımsız adayların seçimlere katılabilmeleri için, seçim bölgelerindeki seçmenlerin % 3' ünün imzalı desteğini sağlaması veya 100.000' den az seçmene sahip seçim bölgelerinde 3.000 imza toplaması gerekmektedir".

²⁶⁴ 30 Aralık 2008 yılında No 6 sayılı Federal Anayasal Kanuna göre "**Rusya Federasyonu Devlet Başkanı ve Devlet Duma'sının Görev Süresinin Değiştirilmesine İlişkin**" yapılan anayasal değişiklikler. Kanun Resmi Gazete'de 31 Aralık 2008 yılında yayımlanarak yürürlüğe girdi.

²⁶⁵ BAGLIY, s. 47; NİKULİN, s. 181.

²⁶⁶ DURSUN, s. 272.

²⁶⁷ 1993 R.F. Anayasası, 99. madde; NİKULİN, s. 186.

Her iki kamara kendi başkanlarını ve başkan yardımcılarını seçer, başkan ve yardımcılarını oturumları yönetir ve yetkili olduğu kamaranın iç düzenini sağlar. Her iki kamara kendi komite ve komisyonlarını oluşturur. Oluşturulan komite ve komisyonlar iç tüzüklerini kabul eder ve iç düzeni sağlayıcı önlemler alır. Her iki kamara bütçenin verimli bir şekilde kullanıldığını denetlemek amacıyla Sayıştay'ı oluşturur²⁶⁸.

b. Federasyon Konseyi'nin Tek Başına Kullanabileceği Görev ve Yetkileri

Rusya Federasyonu yasama organının üst kamarasını oluşturan Federasyon Konseyi'nin yetkilerini; tek başına ve Devlet Duma'sı ile birlikte kullanabileceği yetkiler olarak ikiye ayırabiliriz.

Federasyon Konseyi'nin tek başına kullanabileceği yetkileri anayasanın 102. maddesinde düzenlenmiştir. Maddeye göre; bu yetkilerin ulusal güvenlik ve atama yetkileri olarak altı çizilebilir. Ulusal güvenlik konusunda; cumhurbaşkanı tarafından bütün Rusya sınırları dâhilinde veya belli bir unsurunda ya da bölgesinde sıkıyönetim ilan edilmesine ilişkin hazırlanan kararnamesinin onaylanması için, Federasyon Konseyi'ne gönderilir. Federasyon Konseyi'nin bu kararnameyi 72 saat içinde görüşüp karara bağlaması gerekmektedir. Olağanüstü hal²⁶⁹ konusunda Federasyon Konseyi 72 saat içinde karar vermez veya kararnameyi kabul etmezse; olağanüstü hal ve sıkıyönetimine ilişkin kararname geçerliliğini yitirir²⁷⁰.

Federasyon Konseyi'nin tek başına kullanabileceği diğer yetkisi ise; Rusya Federasyonu unsurlarının sınır değişikliklerinin onaylanmasıdır. Bu prosedür sınırlarında değişiklik yapılacak olan unsurların üst düzey makamı (cumhurbaşkanları) tarafından imzalanan ve yasama organları tarafından onaylanan sınır değişikliğine

²⁶⁸ 1993 R.F. Anayasası, 101. madde.

²⁶⁹ Rusya Federasyonunun tamamında olağanüstü hal 30 günü geçemez, belli bir unsur veya bölgede 60 günü geçemez. Belirlenen sürenin sonunda cumhurbaşkanı olağanüstü hali uzatmazsa, olağanüstü hal sona erer.

²⁷⁰ 3 sayılı 30.05.2001, **Rusya Federasyonu O Hal Durumuna İlişkin Federe Kanun**, 7. madde, 3. fıkra, erişim: 01.02.2017. <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=LAW&n=200610&fld=134&dst=100019,0&rnd=0.23086482775504358#0>.

ilişkin anlaşma metninin onaylanarak, sınır haritası ve sınır değişikliğinin yapılmasını gerektirmektedir. Adı geçen belgeler Federasyon Konseyi başkanı tarafından federal yapı, yerel politika ve kuzey işleri Federasyon Komitesi'ne gönderilir. Komite ilk oturumda kendi fikrini bildirir; bu oturuma ilgili unsurların yasama ve yürütme organlarının temsilcileri ile federal hükümet temsilcileri de katılır. Federasyon Konseyi görüşme sonunda sınır değişikliği konusunda kararını alır²⁷¹. Ayrıca, Federasyon Konseyi cumhurbaşkanının silahlı kuvvetlerin yurt dışında kullanılmasına ilişkin talebini görüşür. Bu konuya ilişkin kararını en geç iki gün içerisinde cumhurbaşkanına yazılı şekilde bildirir²⁷².

Son olarak Federasyon Konseyi'nin tek başına kullandığı diğer yetki, yüksek derece kamu görevlilerinin atanması ile ilgilidir. Cumhurbaşkanının sunduğu Anayasa Mahkemesi, Yüksek Mahkeme, Yüksek Hakem Mahkemesi yargıçları ve başsavcının atanması ile görevden alınması konusunda²⁷³ yetki Federasyon Konseyi elindedir. Bununla birlikte, Hesap Daire Başkanı ve bu başkanlık personelinin yarısı, Merkez Seçim Komisyonu'nun beş üyesi Federasyon Konseyi tarafından gizli oyla doğrudan atanmaktadır²⁷⁴. Federasyon Konseyi, Cumhurbaşkanlığı seçim tarihlerini belirleme ve cumhurbaşkanının görevinden uzaklaştırılması gibi konularda onay ve karar vermeye yetkilidir.

c. Devlet Duma'sının Tek Başına Kullanabileceği Görev ve Yetkileri

Rusya Cumhuriyeti'nin yasama organının alt kamarasını oluşturan Devlet Duma'sının yetkileri: cumhurbaşkanının önerdiği başbakan adayını onaylama,

²⁷¹ 33 **Federal Konseyin 30 Ocak 2002, Yönetmenliğine İlişkin Yapılan Değişiklikleri**, 144-147. maddeler, erişim: 01.02.2017. <http://constitution.garant.ru/act/assembly/12125778/chapter/22/>.

²⁷² **Federal Konseyin Yönetmenliğine İlişkin Yapılan değişiklikleri**, 21. Bölüm, 159-162 maddeler, erişim: 01.02.2017; NİKULİN, s. 189. <http://council.gov.ru/structure/council/regulations/32809/>.

²⁷³ Başsavcının görevden Federasyon Konseyi tarafından uzaklaştırılması için cumhurbaşkanının istemde bulunması gerekmektedir.

²⁷⁴ 1993 R.F. Anayasası, 102. madde.

hükümeti düşürme, üst makam kamu görevlilerini atama ve genel af çıkarma yetkileri olarak dört ana başlık altında incelenecektir.

Devlet Duma'sının, cumhurbaşkanının önermiş olduğu başbakan adayının hükümet programını açıkladıktan sonraki yedi gün içinde kararını vermesi gerekmektedir. Eğer Devlet Duma'sı cumhurbaşkanının önerdiği başbakan adayını kabul etmezse cumhurbaşkanı tekrar aynı kişiyi ya da başka birini başbakan aday olarak önerir. Devlet Duma'sı cumhurbaşkanının önerdiği aynı başbakan adayını ikinci kez reddederse ve cumhurbaşkanı aynı kişiyi üçüncü kez önerdikten sonra tekrar reddederse, cumhurbaşkanı kendi adayının atamasını yaparak Devlet Duma'sını fesheder²⁷⁵. Bunun dışında ataması yapılan başbakan adayının oluşturduğu hükümetin Devlet Duma'sından güvenoyu alması gerekmektedir. Hükümetin güvenoyu alamaması durumunda cumhurbaşkanı Duma'nın kararını tanımayarak hükümetin görevine devam etmesine ilişkin karar verebilir. Fakat Devlet Duma'sı üç ay içinde gensoru yoluyla ikinci kez hükümeti düşüreceğini göz önüne aldıysa cumhurbaşkanı Duma'nın bu kararını onaylar veya Devlet Duma'sını fesheder²⁷⁶.

Ayrıca, cumhurbaşkanının önerisiyle Merkez Bankası Başkanını, Hesap Daire Başkanı ve bu başkanlık personelinin yarısını, İnsan Hakları Yetkilisini beş yıl süre için atamak ve görevden almak gibi yetkileri bulunmaktadır²⁷⁷.

Devlet Duma'sının tüm suçlar hakkında genel af çıkarma yetkisi bulunmaktadır. Af kararını en geç üç gün içerisinde yayımlamak zorundadır. İlan edilen af kararı yayımlandığı andan itibaren yürürlüğe girer²⁷⁸.

d. Federal Meclisin Her İki Kamarasının Ortak Görev ve Yetkileri

Rusya Federasyonu Federal Meclisi'nin her iki kamarasının ortak yetkilerini; savunma ve güvenlik, uluslararası ilişkiler, kanun yapma, Anayasa değişikliği, Meclis denetimleri ve suçlama olmak üzere dört ana başlık altında inceleyeceğiz.

²⁷⁵ MARÇENKO, DERYABİNA, s. 202-203.

²⁷⁶ ŞEN, s. 118; 1993 R.F. Anayasası, 117. madde.

²⁷⁷ DURSUN, s. 273.

²⁷⁸ ŞEN, s. 119.

Savunma ve güvenlikle ilgili en önemli yetki savaş ilanı ve barış antlaşmaları yapmasıdır. Bu konulardaki kararların kanun şeklinde yapılması ve ayrıca Federasyon Konseyi tarafından incelenmesi zorunludur. Hükümet tarafından kabul edilen herhangi bir anlaşmanın hayata geçmesi Federal Meclisin kabulü ve cumhurbaşkanı tarafından imzalanmasıyla olur²⁷⁹. Anayasanın 86. maddesine göre uluslararası anlaşma yapma yetkisi cumhurbaşkanına aittir. Fakat Anayasanın 106. maddesince uluslararası anlaşmanın geçerlilik kazanabilmesi için Federal Meclis'in onayı gerekmektedir.

Anayasa'nın 104. maddesine göre kanun önerme yetkisi Cumhurbaşkanına, Federasyon Konseyi ve üyelerine, Devlet Duma'sı ve üyelerine, hükümete ve Federe Birimlerin yasama organlarına; ayrıca yetki alanlarıyla ilgili konularda Anayasa Mahkemesi, Yüksek Mahkeme ve Yüksek Hakem Mahkemesi'ne aittir. Kanun önerisi en başta gerekçeleri ile birlikte Devlet Duma'sına sunulur. Kanun önerisi Devlet Duma'sının üye tam sayısının yarısından fazlasının oyu ile kabul edilip, Federasyon Konseyine gönderilir. Federasyon Konseyi kanun önerisini geldiği şekli ile kabul eder veya reddedebilir. Ancak gelen kanun önerisinde değişiklik yapamaz²⁸⁰. Federasyon Konseyi'nin kanun tasarısını kabulü üye tam sayısının yarısından bir fazlasının oyu ile gerçekleşir. Federasyon Konseyi on dört gün içerisinde herhangi bir oylama yapmazsa kanun tasarısı kanunlaşmış olur. Ancak federal bütçe, vergi ve harçlar, mali döviz kuru, gümrük tarifeleri ve parasal tüm konularda yapılan kanun önerilerinin Federasyon Konseyince görüşülmesi Anayasa'nın 106. maddesince zorunludur.

Federasyon Konseyi'nin Devlet Duma'sı tarafından kabul edilen kanun tasarısını reddetmesi durumunda Federasyon Konseyi ve Devlet Duma'sının eşit sayıda üyelerinden oluşan bir uzlaşma komisyonu tarafından görüşülür; bu komisyonun üye tam sayısının üçte iki oyu ile kanunlaşır²⁸¹. Federal Meclis'in her iki kamarası tarafından onaylanan kanunlar cumhurbaşkanına sunulur. Cumhurbaşkanı kanunu on dört gün içinde imzalayarak yayımlar ya da veto eder. Veto edilen kanunun

²⁷⁹ 1993 R.F. Anayasası, 117. madde.

²⁸⁰ TBMM, Araştırma Hizmetleri Başkanlığı, s. 191.

²⁸¹ 1993 R.F. Anayasası, 105. madde.

Federal Meclis tarafından üçte iki oy çokluğu ile kabul edilmesi durumunda cumhurbaşkanı kanunu imzalamak ve yayımlamak zorundadır²⁸².

1993 Rusya Federasyonu Anayasası'na göre Cumhurbaşkanı, Hükümet, Federasyon Konseyi veya Devlet Duma'sı üyelerinin beşte biri tarafından anayasa değişikliği teklifinde bulunulabilir²⁸³. Anayasa'nın birinci, ikinci ve dokuzuncu bölümünde yer alan hükümler değiştirilememektedir. Federasyon Konseyi ve Devlet Duma'sında beşte üç çoğunlukla destek görürse Anayasa Meclisi oluşturulur. Anayasa Meclisi bu hükümlerin değiştirilebileceğine karar verir ve yeni anayasa taslağı hazırlanır. Anayasa Meclisi hazırlanan taslağı üçte iki oyla kabul eder ya da referanduma sunar. Halka sunulan önerinin kabul edilmesi için seçmenlerin yarısından fazlasının oylamaya katılmış olması ve oylamaya katılanların yarısından çoğunun "Evet" oyu vermesi gerekir. Anayasanın üçüncü ve sekizinci bölümleri referanduma gidilmeden değiştirebilmektedir.²⁸⁴ Bu bölümlerin değişikliği için Devlet Duma'sı üye tam sayısının en az üçte ikisi, Federasyon Konseyi'nin ise üye tam sayısının en az dörtte üçü tarafından kabul oyu verilmesi ve önerinin Federe Birimler'in yasama organlarının en az üçte ikisinin onayını alması gerekmektedir²⁸⁵.

Anayasa'nın 93. maddesine göre Cumhurbaşkanı'nın vatana ihanet veya ağır suç işlemesinden dolayı görevinden uzaklaştırabilmesi için Devlet Duması'nın görüşü ve başvurusuna dayanarak, Yüksek Mahkeme'nin Cumhurbaşkanı'nın fiilini suç olarak nitelendirdiğine dair alacağı karar ve bu kararın yanında, Anayasa Mahkemesi'nin yapılan bu işlemlerin anayasaya aykırı olmadığını bildiren kararı da gerekmektedir.

Devlet Duma'sı milletvekillerinin en az 1/3 oyu ile Federasyon Konseyi'nde görevden uzaklaştırılması gündeme getirilebilir. Devlet Duma'sı tarafından oluşturulan özel komisyonun "uygundur" görüşü ile birlikte, Devlet Duma'sı 2/3 oy

²⁸² 1993 R.F. Anayasası, 107. madde.

²⁸³1. Bölüm - Devletin Temel Nitelikleri, 2 - Temel Hak ve Özgürlükler, 9-Anayasa Değişiklik Yöntemleri. Bu bölümlerin değiştirilmesi anayasa meclisince görüşülüp referanduma götürülmesine karar verilebilir.

²⁸⁴ 1993 R.F. Anayasası, 106. madde.

²⁸⁵ TBMM, Araştırma Hizmetleri Başkanlığı, s. 193.

çokluğu ile cumhurbaşkanının suçlu olduğuna dair bir karar alırsa; bu kararı Yüksek Mahkemeye gönderir²⁸⁶.

Yüksek Mahkeme cumhurbaşkanının davranışlarının impeachment'e emsal teşkil edip etmediği konusunda bir karar verir. Devlet Duma'sı Yüksek Mahkeme'nin kararını, oluşturmuş olduğu komisyonun da görüşünü alarak, Federasyon Konseyi'ne gönderir. Federasyon Konseyi'nin suçlama kararını bir ay içinde açıklaması gerekmektedir. Federasyon Konseyi, Devlet Duma'sının almış olduğu suçlama kararının "impeachment" usullerine uyup uymadığı konusunda Anayasa Mahkemesi'ne başvuru yapar. Anayasa Mahkemesi'nin kararı Federasyon Konseyi'ne ulaşmasından itibaren 72 saat içinde Federasyon Konseyi impeachment görüşmelerine başlar. Bu görüşmeye suçlama sürecinde bulunan herkes çağırılır. Toplantının açılış konuşmasını Devlet Duma'sı başkanı yaptıktan sonra Anayasa Mahkemesi ve Yüksek Mahkeme başkanları konuyla ilgili görüşlerini açıklar. Daha sonra Federasyon Konseyi bünyesinde bulunan yetkili komitenin görüşleri alınır. Devlet Duma'sı tarafından oluşturulan komisyonun kararlarının doğruluğunun Anayasa Mahkemesi'nce onaylanması ve impeachment kararının alınabilmesi için Federasyon Konseyi'nin 2/3 oy çokluğu ile kabulü gerekmektedir²⁸⁷.

Anayasanın 93. maddesine göre Devlet Duma'sı suçlama kararı aldıktan sonra en geç üç ay içerisinde Federasyon Konseyi'nin konu hakkında karar vermesi gerekmektedir. Aksi halde suçlama istemi kendiliğinden geçersiz sayılacaktır²⁸⁸. Rusya Federasyonu'nda günümüze kadar birçok impeachment denemesi yapılmış fakat hiçbiri sonuca ulaşamamıştır. Bunun nedeni anayasal düzenlemelerin impeachment prosedürünün kullanılmasını imkansız hale getirmiş olmasıdır. Çünkü Anayasa Mahkemesi ve Yüksek Mahkeme üyelerinin çoğunluğu cumhurbaşkanı tarafından atanmış olduğundan, kararlarını cumhurbaşkanı lehine muhtemeldir²⁸⁹.

²⁸⁶ Rusya Federasyonu Federal Meclisi iki kamaradan oluşmaktadır. Devlet Duma'sı yasama organının alt kamarası, Federasyon Konseyi ise yasama organının üst kamarasıdır.

²⁸⁷ ŞEN, s. 127-128.

²⁸⁸ KRATKOV, KORÇİGO, s. 7. 2. 6.

²⁸⁹ ŞEN, s. 134.

II. FRANSA CUMHURİYETİ'NİN TEMEL ORGANLARI

A.Genel Olarak

Fransa Cumhuriyeti'nin yürürlükte olan anayasası 1958 yılında kabul edilmiştir. Anayasa; seçimlerin genel oy ilkesi ile yapılması, yasama ve yürütmenin birbirinden bağımsız olması, hükümetin meclis önünde sorumlu tutulması, yargının bağımsızlığı, cumhuriyetin denizaşırı ülkelerle olan ilişkilerinin düzeltilmesi ilkelerine bağlı olarak oluşturulmuştur²⁹⁰. Kabul edilen Anayasa Fransa Cumhuriyeti'nin beşinci anayasası olmuştur. Bu anayasa ile, teorik olarak sömürgecilığe son verilmiş olup, Fransa'ya bağlı denizaşırı ülkelerin kendi cumhuriyetlerini özgürce kurabilmeleri, ayrıca kanun önünde eşitlik, inançlara saygı, ulusal egemenlik, keyfi tutuklama ve hapse koyma yasağı gibi ilkeler düzenlenmiştir²⁹¹.

Anayasa'nın başlangıç bölümü, 17 başlık 89 maddeden ve 10 maddelik "çevre şartları" kısmından oluşmaktadır. Birinci başlık devletin egemenliğine yönelik düzenlenmiş olup 3 maddeden oluşmaktadır. Anayasanın 1. maddesi:²⁹²

"Fransa bölünmez, laik, demokratik ve sosyal bir Cumhuriyettir. Köken, ırk veya din ayrımı yapmaksızın tüm vatandaşların yasa önünde eşitliğini garanti eder. Her inanca saygılıdır. İdari yapısı yerinden yönetim esasına dayanır. Kadınlar ve erkeklerin seçimle gelinen görev ve mevkilerin yanı sıra mesleki konumlara ve sosyal sorumluluklara eşit şekilde erişebilmeleri kanunla teşvik edilir" şeklinde düzenlenmiştir.

Bu anayasa ile egemenliğin halka ait olduğu ve ulusal egemenliğin temsilciler aracılığıyla yerine getirileceği düzenlenmiş olup, halka eşit ve gizli oy şekli ile

²⁹⁰ Esat ÇAM, **Çağdaş Devlet Sistemleri**, Der Yayınları, 2000, İstanbul, s. 160; Hüseyin GÜL, İhsan KAMALAK, Songül SALLAN GÜL, "Amerikan Başkanlık ve Fransız Yarı-Başkanlık Sistemleri Işığında Türkiye'nin Yeni Cumhurbaşkanlığı Hükümeti Sistemi", *Strategic Public Management Journal ISSN: 2149-9543*, 2017, s. 111; KARATEPE, s. 138.

²⁹¹ ÇAM, s. 161.

²⁹² **1958 Fransa Anayasası**, 1. madde, erişim:12.03.2017, <http://www.adaletbiz.com/mevzuat/fransa-anayasasi-tam-metni-h9144.html>

temsilcilerini seçme hakkı verilmiştir²⁹³. Fransa Cumhuriyeti “*Halkın halk tarafından ve halk için yönetimidir*”²⁹⁴ ilkesini benimsemiştir.

B.Yürütme

1. Cumhurbaşkanı

Fransa Cumhurbaşkanlığı Anayasa'nın 5-19 maddeleri arasında düzenlenmektedir. Anayasaya göre Fransa Cumhurbaşkanı ulusal bağımsızlığın, ülke bütünlüğünün ve anlaşmalara saygının garantörüdür²⁹⁵. 1958 Anayasası cumhurbaşkanını devletin en üst konumuna yerleştirmiş ve anayasanın beşinci maddesine göre Cumhurbaşkanı Anayasa'nın “*bekçisi*” olarak nitelendirilmiştir. Bekçilik sıfatıyla kamu güçlerinin düzenli çalışmasını sağlayarak ülkenin geleceğinin, ulusal bağımsızlığının ve toprak bütünlüğünün garantörüdür.

a. Cumhurbaşkanının Göreve Gelmesi ve Görevinin Sona Ermesi

Fransa cumhurbaşkanı halk tarafından seçilmektedir²⁹⁶. Cumhurbaşkanlığına aday olacakların, 23 yaşını doldurmuş olup; meclis üyeleri, ekonomik ve sosyal konsey üyeleri, belediye meclis üyeleri ve belediye başkanları gibi seçilmişler arasından beş yüz kişi tarafından aday gösterilmesi gerekmektedir. Ayrıca adaylık başvurusunun Anayasa Konseyi'nce kabul edilmesi şartı bulunmaktadır²⁹⁷. Cumhurbaşkanı yapılan seçim sonucunda geçerli oyların mutlak çoğunluğu ile seçilir. Mutlak çoğunluğa birinci turda ulaşılamazsa, birinci turda en çok oy alan iki aday arasında 14 gün içerisinde ikinci tur oylaması yapılır²⁹⁸. 1958 Anayasasının ilk halinde cumhurbaşkanının görev süresi yedi yıl olarak belirlenmiş ancak 2000 yılında yapılan

²⁹³ 1958 Fransa Anayasası, 3. madde.

²⁹⁴ 1958 Fransa Anayasası, 2. madde.

²⁹⁵ 1958 Fransa Anayasası, 5. madde; KARATEPE, s. 138.

²⁹⁶ Musa SAĞLAM, Ramazan ŞENGÜL, “Fransa’da Hükümet Orkestrasının Şefi Cumhurbaşkanı mı Başbakan mı?”, *Amme İdaresi Dergisi*, C. 34, S. 4, 2001, s. 34; FENDOĞLU, s. 750.

²⁹⁷ TBMM, Araştırma Hizmetleri Başkanlığı, s. 44; Ergun ÖZBUDUN, “Başkanlık Sistemi Tartışmaları”, Başkanlık Sistemi, *TBB*, Ankara, 2005, s. 106.

²⁹⁸ TBMM, Araştırma Hizmetleri Başkanlığı, s. 45; TEZİÇ, s. 514-515; ÖZER, s. 131.

bir anayasa değişikliği ile cumhurbaşkanının görev süresi beş yıla indirilmiştir²⁹⁹. Bunun ardından 2008 yılında yapılan anayasa değişikliği ile arka arkaya iki dönemden fazla seçilememe kuralı getirilmiştir. Cumhurbaşkanı seçimleri görev süresinin bitimine en fazla 35 en az 20 gün kala hükümetin çağrısı ile başlamaktadır³⁰⁰. Olağan bir durumda seçim tarihlerinin ertelenmesi Anayasa Konseyi tarafından karara bağlanır. Anayasa'nın 7. maddesine göre cumhurbaşkanının seçimi belirlenen süre içinde yapılmazsa, yeni cumhurbaşkanı seçilene kadar mevcut cumhurbaşkanı cumhurbaşkanlığı görevini yürütür. Cumhurbaşkanı seçimlerinde reşit olan, medeni ve siyasal haklarını kullanabilen her Fransız vatandaşı oy kullanabilir. Seçimler genel, eşit ve gizli oy ve açık sayım esasına dayanmaktadır.

Fransa Cumhurbaşkanı'nın siyasi sorumluluğu bulunmamaktadır. Anayasanın 68. maddesine göre cumhurbaşkanı vatana ihanet suçu dışında hiçbir gerekçe ile görev süresi içinde görevden alınamaz³⁰¹. Cumhurbaşkanı görev süresince hiçbir mahkeme ve idari merci önünde tanıklık etmeye mecbur kılınamaz; soruşturmaya veyahut kovuşturmaya tabi tutulamaz. Ancak Anayasa'nın 67. maddesine göre cumhurbaşkanının görev süresinin bitiminden itibaren bir aylık süre içinde daha önce engellenen, ertelenen duruşmaların açılması mümkündür. Cumhurbaşkanı görevden alma kararı Yüce Divan sıfatıyla toplanan Millet Meclisi tarafından gerçekleştirilir³⁰².

Anayasa'nın 7. maddesinde belirtildiği üzere; cumhurbaşkanının istifası, sağlık nedeni veya görevini devam edemeyeceğine dair hükümet tarafından Anayasa Konseyine başvuru yapılmasıyla ve Anayasa Konseyinin aldığı karara bağlı olarak; cumhurbaşkanının görevi geçici olarak Senato Başkanına devredilir. Senato Başkanı'nın bu görevi üstlenemediği durumda, cumhurbaşkanının görevi geçici olarak hükümetçe yerine getirilir.

²⁹⁹ Seda DUNBAY, “23 Temmuz 2008 Tarihli Anayasa Reformu Işığında Fransa'daki Yarı-Başkanlık Sistemi”, *Ankara Barosu Dergisi*, 3. S., 2012, s. 303; GÜL, KAMALAK, SALLAN GÜL, s. 113.

³⁰⁰ 1958 Fransa Anayasası, 7. madde.

³⁰¹ GÜL, KAMALAK, SALLAN GÜL, s. 112; KARATEPE, s. 139.

³⁰² DUNBAY, s. 305.

c. Cumhurbaşkanının Görevi ve Yetkileri

Fransa Cumhurbaşkanı'nın yetkileri 1958 Anayasası'nın 8-19 maddeleri arasında düzenlenmektedir. Bu hükümlere göre; Cumhurbaşkanı, tek başına karar alabileceği yetkileri olduğu gibi diğer kurumlarla paylaşılan yetkiler de vardır. Birinci kategoriye; garantörlük, hakemlik, olağanüstü yetkiler, referanduma başvurma, kanunları yayımlama ve geri çevirme, parlamentoyu feshetme, hükümet üyeleri ile üst makam kamu görevlilerine ilişkin görevler olarak yedi başlık altında inceleyebiliriz. Bunun dışında, cumhurbaşkanının ikinci kategoride yer alan diğer devlet organları ile paylaşılan yetkilerine; atama, karar ve kararname imzalama, parlamentoyu olağanüstü toplantıya çağırma, devletin dış ilişkileri ile savunma, af ilan etme gibi beş başlık altında değinebiliriz³⁰³.

ccc. Cumhurbaşkanının Tek Başına Sahip Olduğu Görev ve Yetkileri

Cumhurbaşkanı tarafından yerine getirilen yetkilerden biri garantörlük yetkisidir. Uluslararası yükümlülüklerin Anayasa'ya aykırı bir hüküm taşıdığı³⁰⁴ veya kanun hükmünün anayasal hak ve özgürlükleri ihlal ettiği iddiası ile Anayasa Konseyine başvurabilir. Bu hak cumhurbaşkanına Anayasa'nın 5. maddesinde; "*Cumhurbaşkanı anayasaya saygı duyulmasını gözetir*" ifadesiyle verilmiştir.

Parlamento tarafından kabul edilen kanunların anayasaya uygunluğunu sağlamanın yanında cumhurbaşkanı devlet organlarının uyumlu ve düzenli çalışmalarını sağlamak amacıyla bu organlar arasında hakemlik rolünü yerine getirir. Anayasa'da cumhurbaşkanının hakemlik yetkisini kullanarak devletin devamlılığını temin etme görevi tanımlanmaktadır. Fransa Cumhurbaşkanı anayasanın 5. maddesinin son fıkrasına göre; ulusal bağımsızlığın, devlet bütünlüğünün ve uluslararası anlaşmalardaki taahhütlerin yerine getirilmesi ile saygı gösterilmesinin garantörüdür. Cumhurbaşkanı bir kanun hükmünün Anayasa'ya aykırı olduğunu

³⁰³ 1958 Fransa Anayasası, 8-19 maddeler; YAZICI, s. 94-95; Ersin KALAYCIOĞLU, **Başkanlık Rejimi: Türkiye'nin Diktatörlük Tehdidıyla Sınırı**, Başkanlık Sistemi, TBB, Ankara, 2005, s. 18-19; GÜL, KAMALAK, SALLAN GÜL, s. 112.

³⁰⁴ 1958 Fransa Anayasası, 54. madde.

düşündüğünde, bu konunun Anayasa Konseyi tarafından karara bağlanması için başvuru yetkisini kullanmaktadır. Cumhurbaşkanının yargı bağımsızlığının teminatı olduğu Anayasa'nın 64. maddesinde belirlenmektedir. Maddeye göre; Fransa Cumhurbaşkanı bu görevini savcılar ve hâkimler aracılığıyla gerçekleştirecektir. Bu durumdan dolayı cumhurbaşkanı Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kuruluna başkanlık edecektir. Adalet Bakanı ise Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu başkanlığını yapan cumhurbaşkanının yardımcısı statüsüne geçmektedir. Gerekliğinde bu görevi dolayısıyla cumhurbaşkanına yani Yüksek Yargı Konseyi başkanına vekâlet edebilmektedir³⁰⁵.

Milletin bağımsızlığı ile ülkenin bütünlüğü, üstlenmiş olduğu uluslararası taahhütler ciddi bir şekilde tehdit edildiği veya devlet organlarının anayasal biçimde düzenlenen işleyişi bozulduğu zaman cumhurbaşkanı; başbakan, Parlamento başkanları ve Anayasa Konseyi ile görüşür. Görüşme sırasında gündeme getirilen konularla ilgili Anayasa Konseyi'nin görüşlerini alarak devleti tehdit eden konuların çözülmesi veya giderilmesi için gereken önlem ve tedbirleri alma yetkisi bulunmaktadır. Olağanüstü durumlarda cumhurbaşkanına olağanüstü yetkiler tanınması Fransa'da cumhurbaşkanlığını hem kanun koyucu hem de bu kanunları uygulayıcı olarak çok güçlü bir devlet makamına dönüştürmektedir³⁰⁶. Fakat yine 16. maddede belirtildiği üzere olağanüstü yetkilerin kullanıldığı sırada cumhurbaşkanına meclisi feshetme yasağı getirilmiştir³⁰⁷.

Sosyo-ekonomik ve siyasi reformlara ilişkin kamu makamlarının teşkilatlandırılması, kurumların işleyişi üzerine hazırlanan kanun tasarılarını; her iki meclis başkanının veya başbakanın önerisini aldıktan sonra doğrudan halk oylamasına sunma yetkisine sahiptir. Yani cumhurbaşkanı istediği kanunu referandum yoluyla

³⁰⁵ 1958 Fransa Anayasası, 65. madde.

³⁰⁶ Hasan Hüseyin MEMİŞ, **Diken Hükümet Sistemleri...**, Akasya Kitap, Ankara, 2007, s. 139.

³⁰⁷ Olağanüstü halin ilan edilmesinden 30 gün itibarıyla, parlamentonun her iki kamara başkanı ile her ikisinin 60 senatörü ve 60 milletvekili olmak üzere Anayasa Konseyine olağanüstü yetkilerin bitmesine veya devam etmesine ilişkin başvuru yapabilmeleri belirlenmektedir. Anayasa Konseyi incelemesini gerçekleştirir ve durumun devam edip etmediğine ilişkin kararını; olağanüstü yetkilerin başlatıldığı tarihten 60 gün sonra verir. Bu yetki anayasal çerçevede düzenlenmektedir.

halkın desteğini alarak çıkarabilmektedir³⁰⁸. Bu yetki ile cumhurbaşkanı halkın desteğini arkasına alarak Parlamento'nun kanun çıkarma yetkisini işlevsiz kılma fırsatını elde etmektedir.

Anayasa'nın 10. maddesine göre cumhurbaşkanı yasama organının kanun çıkarma yetkisine karşı geciktirici veto yetkisini kullanabilmektedir. Parlamento tarafından kabul edilmiş ve cumhurbaşkanının onayına sunulan kanun tasarılarını 15 gün içerisinde kabul eder veya tekrar görüşülmesi amacıyla parlamentoya iade edebilir. Parlamentonun geri gelen kanun tasarısını 15 gün içerisinde tekrar kabul edip cumhurbaşkanının onayına sunması gerekmektedir. İkinci kez cumhurbaşkanına sunulan kanun tasarısını cumhurbaşkanı geldiği şekli ile onaylamak durumundadır³⁰⁹.

Cumhurbaşkanı ile Parlamento arasında çıkan her hangi bir uyuşmazlık durumunda; cumhurbaşkanının Millet Meclisi'ni feshetme yetkisi kendisine verilen yetkilerin en önemlilerinden birisidir³¹⁰. Millet Meclisi'ni feshetmesi için cumhurbaşkanının her hangi bir neden göstermesi gerekmemektedir. Millet Meclisini feshedebilmesi için parlamento kamaralarının başkanları ve başbakanın görüşünü almak zorundadır. Fakat onların görüşlerine uyma zorunluluğu yoktur. Yani cumhurbaşkanı istediği zaman Millet Meclisi'ni neden göstermeksizin feshetme yetkisine sahiptir. Fesihden sonra en erken 20 en geç 40 gün içerisinde genel seçimlerin yapılması gerekmektedir. Cumhurbaşkanının bir yıl içerisinde ikinci kez Millet Meclisini feshetme yetkisi bulunmamaktadır. Cumhurbaşkanı tarafından fesih yetkisi kullanıldığı ve yeni kurulan Millet Meclisi ile anlaşmazlık olduğu durumda, cumhurbaşkanı ya yeni kurulan Millet Meclisi ile uyumlu bir şekilde çalışacak ya da istifa edecektir³¹¹.

Cumhurbaşkanının hükümet üyeleri ile üst makam kamu görevlilerine ilişkin yetkilerine gelecek olursak; bunların en başında başbakanı ve başbakanın önerisi ile

³⁰⁸ 1958 Fransa Anayasası, 11. madde; FENDOĞLU, s. 749.

³⁰⁹ ÇAM, s. 166.

³¹⁰ 1958 Fransa Anayasası, 12. madde; KARATEPE, s. 139.

³¹¹ TBMM, Araştırma Hizmetleri Başkanlığı, s. 49.

bakanlar kurulunu atama yetkisi gelmektedir³¹². Cumhurbaşkanı'nın başbakanı görevden alma yetkisi bulunmamaktadır. Sadece başbakanın istifasını isteyebilir. Başbakan kendi isteği ile istifasını sunar ve böylece hükümet düşmüş olur³¹³. Fakat başbakan istifa etmeyip görevine devam ederse cumhurbaşkanı tarafından yıldırma politikaları uygulanarak istifaya zorlanabilir³¹⁴. Cumhurbaşkanı başbakanın önerisi ile herhangi bir bakanı atar ve aynı şekilde görevine son verebilir. Cumhurbaşkanı bakanlar kurulunda başkanlık etmektedir³¹⁵. Bakanlar kurulunda başkanlık etmesi önceden belirtilen bir gün içerisinde gerçekleşmektedir. Cumhurbaşkanı bakanlar kuruluna başkanlık yapamayacağı durumda yazılı vekâlet vererek bu görevi geçici olarak hükümet başkanına devredebilmektedir³¹⁶. Ancak bakanlar kurulunun toplantılarına cumhurbaşkanı'nın sürekli katılımı ve katılımının sembolik olmayıp çalışmaların onun kararına bağlanması, cumhurbaşkanı'nın hükümetin işleyişi ile görevlerini kontrol altında tuttuğunu ve hükümete karşı oldukça üstün olduğunu göstermektedir³¹⁷.

Devletin üst düzey kamu görevlilerini atamasına değinirsek, cumhurbaşkanı Anayasa Konseyinin dokuz üyesinden üçünü atma yetkisine sahiptir. Anayasa Konseyi'nin başkanını belirlemektedir³¹⁸. Cumhurbaşkanı parlamentoya danışmadan ikinci derece adli yargıçları, kaymakamları, subayları ve bakanlar kurulunu tek başına atayabilmektedir³¹⁹. Parlamentoyu olağanüstü toplantıya çağırma, uluslararası sözleşmeleri, anlaşmaları görüşme ve onaylama gibi yetkiler yine cumhurbaşkanı'nın elindedir³²⁰.

³¹² 1958 Fransa Anayasası, 8. madde; SAĞLAM, ŞENGÜL, s. 39; FENDOĞLU, s. 749.

³¹³ ÇAM, s. 165; KARATEPE, s. 139.

³¹⁴ Fatma ALACA, Başkanlık ve Yarı Başkanlık Sisteminin Türkiye'de Uygulanabilirliği, Beykent Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2012, s. 41; KARATEPE, s. 138.

³¹⁵ 1958 Fransa Anayasası, 9. madde.

³¹⁶ GÜL, KAMALAK, SALLAN GÜL, s. 113; FENDOĞLU, s. 750.

³¹⁷ SAĞLAM, ŞENGÜL, s. 42.

³¹⁸ DUNBAY, s. 306; GÜL, KAMALAK, SALLAN GÜL, s. 112.

³¹⁹ TBMM, Araştırma Hizmetleri Başkanlığı, s. 50.

³²⁰ 1958 Fransa Anayasası, 30. madde.

bb. Cumhurbaşkanının Hükümet ve Yasama Organı İle Birlikte Kullandığı Yetkiler ve Görevleri

Cumhurbaşkanı ikinci kategorideki görev ve yetkilerini karşı imza çerçevesinde kullanmaktadır. Bir taraftan cumhurbaşkanı diğer taraftan ise başbakan veya bakanın imzalamış olduğu işlem, karar, kararname resmiyet kazanmaktadır. Fakat burada belirtmemiz gereken bir unsur cumhurbaşkanı tarafından imzalanan ve neticede gerçekleşmiş olan bir işlemde doğan sorumluluğu cumhurbaşkanı değil karşı imzayı kullanan başbakan veya ilgili bakan taşımaktadır.

Bakanlar kurulunca kabul edilen kararların, kararnamelerin cumhurbaşkanı tarafından imzalanması şarttır. Cumhurbaşkanı bakanlar kurulunca kabul edilen kararnameleri on beş gün içerisinde imzalar ya da reddeder. Bakanlar kuruluna Cumhurbaşkanı'nın başkanlık yapması ile her hangi bir kararın alınması sırasında kendi görüşleri doğrultusunda kararlar alınabilmektedir³²¹.

Anayasa'nın 13. maddesine göre, devlet temsilcileri, Sayıştay üyeleri, valiler, yüksek rütbeli subaylar ve rektörlerin atamasını bakanlar kurulu ve parlamentoyla paylaşarak gerçekleştirir. Bütün bu atamalar cumhurbaşkanının karşı imzası ile yerine getirilmektedir. Dolayısıyla cumhurbaşkanı bu konuda son söz sahibi olmaktadır. Cumhurbaşkanı'nın bakanlar kurulunu atama yetkisine sahip olmasına rağmen bu kararının parlamentonun her iki kamarasında oluşan ilgili komisyonlar tarafından kabul edilmesi gerekmektedir. Komisyonların en az üçte iki oy çoğunlukla Cumhurbaşkanının bakanlar kurulunu atamasına ilişkin kararını reddetmesi mümkündür. Bu durumda atama gerçekleşmeyecektir³²².

Bütün bu yetkilerin yanında cumhurbaşkanı devlet ordusunun başkomutanıdır. Ulusal savunma ve ülkenin dış siyaseti konularında nerede ise tek yetkili konumundadır³²³. Anayasa'nın 15. maddesine göre Milli Savunma Yüksek Kurulu ve Komiteleri'ne başkanlık eder. Görevini yerine getiremediği durumda yazılı şekilde

³²¹ ALACA, s. 21.

³²² 1958 Fransa Anayasası, 13. madde.

³²³ Fatih ÇELEBİ, "Fransa Millet Meclisi Üzerine", *Yasama Derneği*, S. 21, 2016, s. 56.

vekâleten geçici bir süre için bu yetkisini başbakana devredebilir³²⁴. Bununla birlikte cumhurbaşkanı af yetkisine sahiptir. Bu yetkisini Yüksek Yargı Konseyi'ne danışarak Başbakan ve Adalet Bakanının karşı imzaları ile yerine getirmektedir³²⁵.

2. Hükümet

a. Hükümetin Yapısı, İktidara Gelmesi ve Görevinin Sona Ermesi

Fransa Hükümeti'ne ilişkin maddeler anayasanın 20-23. maddeleri arasında düzenlenmektedir. Fransa Hükümeti Başkanı (Başbakan), Fransa Cumhurbaşkanı tarafından atanır. Başbakan'ın önerisi üzerine cumhurbaşkanınca bakanlar atanır. Cumhurbaşkanı başbakanı seçme ve atama konusunda özen gösterir. Parlamento'nun alt kamarasını oluşturan partileri dikkate alması kurulan hükümetin güvenoyu almasını sağlayacaktır³²⁶. Anayasadaki düzenlemelere göre, hükümet hazırladığı programı veya genel siyaseti ile ilgili beyannamesi dolayısıyla Millet Meclisi'ne karşı sorumludur. Millet Meclisi hükümetin programına veya siyasetine ilişkin beyannamesine karşı gensoru önergesi verebilir. Bu önergenin gündeme alınması için Millet Meclisi'nin en az onda biri tarafından imzalanması gerekir. Fransa'da hükümet iki başlılık göstermektedir. Hükümet cumhurbaşkanı, başbakan ve bakanlar kurulu olarak düzenlenmesine rağmen, hükümetin önemli işleyişlerinin çoğu cumhurbaşkanı tarafından gerçekleştirilmektedir. Başbakan cumhurbaşkanının yazılı vekâleti olmadan ne bakanlar kurulunda, ne de diğer faaliyetlerde hukuki güce sahip değildir. Alınan kararnameler ile kararlar cumhurbaşkanının karşı imzası ile yerine getirilmektedir. Bu durum Fransa Başbakanı'nı önemli konularda karar alamama durumuna getirmektedir³²⁷.

Bakanlar Kurulu oturumlarına cumhurbaşkanının katılmadığı durumlarda alınan kararların anayasal geçerliliği bulunmamaktadır. Bu gibi kurul toplantılarına *Kabine Konseyi* denilmektedir³²⁸. Cumhurbaşkanı yetkileri kısmında belirttiğimiz üzere

³²⁴ 1958 Fransa Anayasası, 21. madde.

³²⁵ TBMM, Araştırma Hizmetleri Başkanlığı, s. 51.

³²⁶ SAĞLAM, ŞENGÜL, s. 38; ÖZER, s. 132.

³²⁷ GÜL, KAMALAK, SALLAN GÜL, s. 112.

³²⁸ ALACA, s. 41.

bakanlar kurulu toplantıları cumhurbaşkanınca belirlenen günlerde gerçekleşmektedir. Dolayısıyla başbakan, bakanlar kurulunun başkanı değil birinci bakan statüsündedir. Anayasanın 21. maddesine göre başbakanının hükümetin faaliyetlerini yöneteceği belirtilmiştir. Dolayısıyla başbakan hükümeti değil; cumhurbaşkanı ile birlikte karara bağlanmış ve belirlenmiş siyaset ve programları yönetmektedir³²⁹. Başbakanın karar alabilmesi için bunları, uygulamakla yükümlü bakan tarafından imzalanması zorunluluğu Anayasa'nın 22. maddesinde düzenlenmiştir. Dolayısıyla bu durum başbakanın diğer bakanlardan üstün ve güçlü olmasını engellemektedir. Fransa hükümeti üyeleri aynı anda milletvekili olamazlar; diğer kamu organlarında faaliyette bulunamamaktadırlar³³⁰.

Başbakanın ve hükümetin cumhurbaşkanına karşı hiçbir siyasi sorumluluğu bulunmamaktadır. Anayasa'da hükümetin feshine ilişkin düzenleme bulunmamaktadır. Sadece cumhurbaşkanı başbakanın istifa etmesi konusunda teklifte bulunabilir³³¹. Dolayısıyla hükümet istifa etmemesi durumunda görevine devam edebilmektedir. Fakat Hükümet yeni cumhurbaşkanı seçildiğinde, Millet Meclisi yenilendiğinde ve Millet Meclisi'nin hükümete karşı güvensizlik oyu vermesi gibi durumlarda istifa etmek zorundadır³³². Millet Meclisi'nde üyelerin en az onda birinin imzalı talebi ile hükümetin faaliyetleri hakkında güvenoyuna gidilebilir. Güvenoyu alınabilmesi için Millet Meclisi üye tam sayısının salt çoğunluğu gerekmektedir³³³.

b. Hükümetin Görev ve Yetkileri

Fransa Hükümeti devletin siyasetini belirlemekte ve yürütmektedir. Bu görevini yerine getirebilmesi amacıyla idare Fransa hükümetinin emrine verilmiştir. Hükümet programı parlamentodan güvenoyu alınınca uygulamaya konulur³³⁴. Hükümetin her bir bakanı idari faaliyetleri yürüten birimlerin şefi konumundadır³³⁵. Başbakan bütün

³²⁹ SAĞLAM, ŞENGÜL, s. 41.

³³⁰ 1958 Fransa Anayasası, 22. madde.

³³¹ SAĞLAM, ŞENGÜL, s. 44.

³³² TBMM, Araştırma Hizmetleri Başkanlığı, s. 55.

³³³ 1958 Fransa Anayasası, 49-50. maddeler.

³³⁴ SAĞLAM, ŞENGÜL, s. 42; ROSKİN, 126-127.

³³⁵ ÇAM, s. 169.

idari örgütlerin şeflik görevini üstlenmiştir ve hükümet faaliyetleri ile ulusal savunma konusunda gereken işlemlerin yerine getirilmesinde yetkisi bulunmaktadır. Başbakanın tek başına kararname çıkarma yetkisi bulunmamaktadır. Dolayısıyla cumhurbaşkanı yetkisini kullanarak, hükümeti işlevsiz hale getirebilmektedir. Zira kabul edilen her hangi bir kararnamenin cumhurbaşkanınca imzalanması gerekmektedir. Bakanlar kurulunun; kanun tasarılarının hazırlanması, olağanüstü hâl kararının verilmesi, olağanüstü hâl durumunda kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi bulunmaktadır³³⁶.

Hükümet düzenleyici işlemler ile önemler almakla yükümlüdür. Bu yetkilerini kanun hükmünde kararname çıkarma yoluyla yerine getirmektedir. Olağanüstü hâl durumunda, hükümetin çıkarmış olduğu kanun hükmündeki kararnameleri parlamentonun kanun çıkarma yetkisini sınırlamakta ve devlet yönetimi mekanizmasını pasif bir konuma getirmektedir. Dolayısıyla hükümet “Yetki Kanunu” ile kanun hükmünde kararnameler aracılığı ile birçok alanda düzenleme yapabilmektedir³³⁷. Bakanlar kuruluna verilen düzenleme yetkilerinin tümü Danıştay’ın denetimine tabidir. Hatta tüzük benzeri işlemlerde Danıştay’ın görüşünü alması zorunludur³³⁸.

Bakanlar Kurulunun en önemli yetkilerinden biri de cumhurbaşkanına referandum önerme yetkisidir. Böylece, hükümet parlamentodan istediği kanunu çıkaramayınca doğrudan halk oylamasına başvurabilmektedir. Referanduma gitmeden önce Anayasa Konseyinin görüşünün alınması mecburiyeti bulunmaktadır. Bakanlar Kurulu 12 güne kadar sıkıyönetim kararı alabilir. Ancak 12 günden fazla devam edecek olan sıkıyönetim kararlarının alınabilmesi için parlamentonun onayının alınması gerekmektedir³³⁹.

³³⁶ TEZİÇ, s. 516; ÖZER, s. 136; KARATEPE, s. 137-138.

³³⁷ TBMM, Araştırma Hizmetleri Başkanlığı, s. 56.

³³⁸ TBMM, Araştırma Hizmetleri Başkanlığı s. 57.

³³⁹ 1958 Fransa Anayasası, 36. madde; ROSKİN, 132-133.

3. Yasama

a. Yasama organının Yapısı, İktidara Gelmesi ve Görevinin Sona Ermesi

Fransa Cumhuriyeti'nin yasama organı iki kamaradan oluşmaktadır. Bunlardan üst kamarayı Millet Meclisi alt kamarayı ise Senato oluşturmaktadır. Parlamento'nun üst kamarası yani Millet Meclisi 577 milletvekilinden oluşmaktadır³⁴⁰. Milletvekillerinin seçimi dar bölge çoğunluk usulü ile yapılır. İlk turda seçilebilmek için seçmenlerin en az %25'ini ve geçerli oylarında mutlak çoğunluğunun alınması gerekmektedir. Birinci turda hiçbir aday bu çoğunluğu sağlayamazsa kullanılan geçerli oyların en az %12,5'unu alan adaylar arasında ikinci tur oylaması yapılır. Eğer hiçbir aday bu oranda oy alamamışsa en çok oy alan iki aday arasında ikinci tur oylama yapılır. 18 yaşını doldurmuş, medeni haklarını kullanabilen ve kanunun saydığı engelleri olmayan her Fransız, milletvekili adayı olabilmektedir³⁴¹. Herhangi bir adayın; istifa, ölüm, hükümete üye olma gibi durumlarından dolayı her milletvekili adayı yedeği ile birlikte beş yıllığına seçilir.

Parlamento'nun alt kamarası 348 senatörden oluşmaktadır. Senatörler toplam 128 bölgenin il ve belediye meclisi üyeleri tarafından altı³⁴² yıllığına seçilmektedirler. Millet Meclisinde olduğu gibi senatörler de yedeği ile birlikte seçilir. Senato'nun yarısı her üç yılda bir yenilenmektedir. Bölgelerin nüfusuna göre senatör sayıları ve seçim usulleri değişiklik göstermektedir. 1-3 arasında senatörü bulunan bölgelerde seçimler iki türlü çoğunluk sistemine göre yapılırken, 4 ve daha fazla senatörü bulunan bölgelerde ise nispi temsil sistemine göre seçimler yapılmaktadır. Senatörler için seçilme yaşı 24'tür³⁴³.

³⁴⁰ GÜL, KAMALAK, SALLAN GÜL, s. 112.

³⁴¹ ÇAM, s. 172; TEZİÇ, s. 336-340, 472; GÖZLER, **Anayasa Hukukunun Genel Teorisi**, s. 725.

³⁴² GÜL, KAMALAK, SALLAN GÜL, s. 112; 2004 yılından önce senatörler 9 yıllığına seçilmekteydi. Ancak 2004 yılında kabul edilen ve 2007 yılında yürürlüğe giren bir düzenleme ile Senatörlerin görev süreleri 6 yıla indirilmiştir.

³⁴³ 2011 yılında yapılan Anayasal düzenleme sonucunda, Milletvekillerinin seçilme yaşı 23'ten 18'e düşürülmüş ve Senatörlerin seçilme yaşı ise 35'ten 24'de düşürülmüştür.

Her iki kamara başkanlarını kendileri seçer. Millet Meclisi başkanı bir yasama dönemi için seçilirken, Senato başkanı ise her kısmi yenilemeden sonra seçilir³⁴⁴.

Anayasa'nın 26. maddesine göre Parlamento'nun üyeleri görevleri süresince, ileri sürdüğü fikirlerden ve yaptığı davranışlardan dolayı ait olduğu kamaranın izni olmaksızın kovuşturulamaz, aranamaz, tutuklanamaz ve yargılanamaz. Ancak ağır cezalı suç ve kesin mahkûmiyet durumlarında yargılanabilir.

Millet Meclisi feshedilebilirken Senato'nun feshi söz konusu değildir. Millet Meclisi'ni feshetme yetkisi cumhurbaşkanına ait olup, herhangi bir sebebe bağlanmamıştır³⁴⁵. Millet Meclisi'nin feshi durumunda en az 20 en geç 40 gün içerisinde yeni seçimler yapılması gerekmektedir. Cumhurbaşkanı fesih yetkisini kullandıktan sonra bir yıl içerisinde ikinci kez kullanamamaktadır³⁴⁶.

b. Yasama Organının Görev ve Yetkileri

Fransız Anayasası, Parlamento'nun her iki kamarasına eşit bir şekilde yetki ve görevler vermiştir. Parlamento'nun herhangi bir kamarasının başlatmış olduğu işlemlerde diğer kamaranın da onayını alması gereklidir. Fransa Parlamentosu'nun yetkilerini yasamaya ilişkin, denetlemeye ilişkin, atamaya ilişkin ve meclis başkanlarına tanınan yetkiler olarak dört başlık altında inceleyeceğiz. Yasamaya ilişkin işleyiş her iki kamarada aynı yolu takip etmektedir. Anayasa'nın 24. maddesine göre, bir kanun tasarısının kabul edilmesi için parlamentonun onayı gerekmektedir. Anayasa'nın 39. maddesine göre kanun önerme yetkisi parlamento üyeleri ile başbakana tanınmaktadır. Anayasanın 39. maddesine göre, devletin sosyal güvenliği ile mali işlerine ilişkin kanunlar öncelikle Millet Meclisine sunulmaktadır. Bölgesel idarelerin oluşumuna ilişkin kanunlar ilk Senatoya gönderilmektedir. Böylece kanun tasarısı her iki kamarada sırayla görüşülüp onay aldıktan sonra kabul edilmiş sayılmaktadır. Fakat kanun tasarısının her iki kamara arasında git gel yaşanmasını

³⁴⁴ 1958 Fransa Anayasası, 32. madde.

³⁴⁵ SAĞLAM, ŞENGÜL, s. 46.

³⁴⁶ 1958 Fransa Anayasası, 12. madde; GÜL, KAMALAK, SALLAN GÜL, s. 112.

engellemek için hükümet uzlaştırıcı Karma Komisyonun kurulmasına dair teklifte bulunabilir. Bu uzlaştırıcı komisyon her iki kamaranın sekiz üyesinden oluşmaktadır. Komisyon ortak metin hazırlama veya düzeltmeler yapma yetkisini kullanarak kanunun son şeklini Millet Meclisine sunmaktadır. Karma Komisyonun gönderdiği kanun tasarısının son halini millet meclisi kanunlaştırabilmektedir. Böylece parlamentonun üst kamarasında görüşüldükten sonra kanun cumhurbaşkanına 15 gün içerisinde imzalaması için gönderilebilmektedir. Kanun tasarısının karma komisyonundan sonra Millet Meclisi tarafından imzalanmasına ilişkin net bir hüküm bulunmamaktadır. Dolayısıyla komisyonun görüşünden sonra yasanın üst kamara tarafından kabul edileceği kesin değildir³⁴⁷. Fransa Parlamentosu kısa bir süreliğine yasama yetkisini hükümete verebilmektedir. Bunun için, hükümet kendisinin ortaya koyduğu herhangi bir programı uygulama ve yerine getirme amacıyla parlamentodan önlemler alması ve kararnameler çıkarması için Parlamentodan izin isteyebilir³⁴⁸. Hükümet tarafından alınan kararlar cumhurbaşkanının imzasını gerektirmekte ve yetki kanunu sürecinde parlamento onayına sunulması gerekmektedir. Yetki kanunu süreci içerisinde parlamentonun onayına gönderilmediği durumda hükümsüz kalacağı öngörülmektedir.

Parlamento hükümeti denetlemekle yükümlüdür³⁴⁹. Parlamento hükümeti; kuruluş aşamasında güvenoyu verme ve programını onaylama yoluyla, hükümetin görevi sırasında güvensizlik oyu vererek, sözlü ve yazılı soruları gündeme getirerek denetleyebilmektedir. Parlamento hükümetin çalışmalarını kurduğu sürekli bir

³⁴⁷ ÇAM, s. 178.

³⁴⁸ 1958 Fransa Anayasası, 38. m.: “Hükümet, programını uygulamak için, sınırlı bir süre için, normalde yasanın düzenleme alanına giren önlemleri kararname ile almak konusunda Parlamentodan izin isteyebilir. Kararnameler, Danıştay’ın görüşü alındıktan sonra Bakanlar Kurulunca çıkarılır. Yayınlandıkları tarihte yürürlüğe girerler fakat onanmalarına ilişkin yasa tasarısı, yetki veren yasanın öngördüğü tarihten önce Parlamentoya sunulmazsa geçersiz hale gelir. Kararnameler ancak açık şartlarla onanabilir. Bu maddenin birinci fıkrasında öngörülen sürenin geçmesinden sonra, kararnameler ancak yasama alanına giren konuları düzenleyen yasalarla değiştirilebilir”

³⁴⁹ 1958 Fransa Anayasası, 24. madde.

komisyon aracılığıyla denetleyebilmektedir. Komisyonlar hükümetin mali işleri ile bütçe harcamalarını denetlemektedir³⁵⁰.

Parlamento cumhurbaşkanını denetleyebilmektedir. Anayasa'nın 68. maddesine göre cumhurbaşkanının görevini ihlal etmesi durumunda parlamentonun üçte iki çoğunluğunun oyu ile makamını boşaltmasına karar verilebilir. Bu süreçte parlamento Yüksek Mahkeme sıfatını taşımaktadır. Cumhurbaşkanının görevden alınmasına ilişkin karar bir kamarada verildikten sonra ikinci kamaranın görüşünü 15 gün içerisinde almak sureti ile süreç tamamlanmaktadır. Yüksek Mahkeme başkanı rolünü Millet Meclisinin başkanı yerine getirmektedir.

Anayasa'nın 13. maddesinde belirtildiği üzere, cumhurbaşkanının parlamentoya danışmadan devletin üst kamu makamına atama yetkisi bulunmaktadır. Bunun dışında anayasada düzenlenmeyen üst düzey atama işlemlerinde parlamentonun her iki kamarası tarafından oluşturulmuş olan komisyona dayanması gerekmektedir. Cumhurbaşkanının önerisi her iki kamara tarafından ortak kurulan komisyonun toplam beşte üç oy çoğunluğu ile kabul edilmezse, cumhurbaşkanının istediği adayı atamayacağı belirtilmektedir. Böylece cumhurbaşkanının keyfi atamalar yapması parlamento tarafından engellenebilmektedir.

Parlamentonun her iki kamarasının başkanlarına tanınan yetkilere değinecek olursak, her kamaranın başkanlarının, kamara üyelerine göre daha yetkili olduğunu fark edebiliriz. Her iki kamaranın başkanları parlamentonun işleyişi dışında, bir temsili makam durumundadır. Olağanüstü hâl ilan etmeden, referanduma gitmeden önce, cumhurbaşkanı her iki kamara başkanlarını toplantıya çağırarak görüşlerini almak zorundadır. Cumhurbaşkanı her ne kadar iki kamara başkanının görüşlerine bağlı kalmak zorunda olmasa da, bu makamlar cumhurbaşkanının kararını değiştirmesine neden olabilecek derecede önemli bir güçtür. Hem Senato hem Millet Meclisi başkanları istediği kanunu Anayasa Konseyi'ne götürme yetkisine sahiptir. Anayasa'nın 56. maddesine göre her iki kamaranın başkanı eşit şekilde Anayasa

³⁵⁰ ÇELEBİ, s. 65.

Konseyi'nin dokuz üyesinden altısını seçebilmektedir. Dolayısıyla her iki başkan Anayasa Konseyi'nde kendisine bağlı olan üç üyeyi bulundurmaktadır. Her iki kamara başkanlarının bu yetkilerini göz önünde bulundurarak cumhurbaşkanına gerektiğinde güçlü tepki verebilecek yasama organı temsilcileri olduklarını dile getirebiliriz.

III. KARŞILAŞTIRMALI ÖRNEKLER ÇERÇEVESİNDE KAZAKİSTAN HÜKÜMET MODELİ

Rusya Federasyonu ile Fransa Cumhuriyetinin hükümet sistemini incelemek, Kazakistan hükümet sisteminin ortaya konulması açısından önemlidir. Zira Kazakistan Cumhuriyetinin Rusya Federasyonu ile tarihe dayanan sosyo-kültürel bağları bulunmaktadır. Bu bağlar yönetim biçimi modeline ve hukuk sistemine de yansımıştır. 1995 Kazakistan Anayasasında cumhurbaşkanının konumu klasik parlamenter sistemden farklılaşmaktadır. Yürütmenin çift başlı oluşuyla da başkanlık sisteminden uzlaşmaktadır. Bu açıdan Fransız yarı-başkanlık modelinin Kazakistan Cumhuriyeti hükümet biçimiyle benzeştiği iddia edilebilir. Bu bölümde her üç devletteki temel organlarının arasında fren ve denge mekanizmasının ne gibi farklılıklar ile benzerlikler taşıdığını ele alacağız. En önemlisi cumhurbaşkanların yürütme ve yasama organları arasındaki ilişkileri ortaya konulacaktır. Buraya kadar yapılan inceleme sonucunda üç cumhuriyetin anayasal düzeyde temel organlarının işleyişi dikkate alınacaktır.

A. Cumhurbaşkanının Seçilmesi

İncelenen her üç ülkenin cumhurbaşkanları genel oyla halk tarafından seçilip meşruluğu elde etmektedirler. Bunun dışında her üç ülke cumhurbaşkanının iki dönemden fazla üst üste seçilemeyeceğine dair anayasal düzenleme, benzerlik taşımaktadır. Kazakistan ve Fransa Cumhurbaşkanları 5 yıllığına seçilirken; Rusya Federasyonunda 2008 yılında yapılan anayasa değişikliği ile Cumhurbaşkanının görev süresi 6 yıl olarak belirlenmiştir. Her üç ülkede de Cumhurbaşkanı iki dönemden sonra seçilememektedir. Kazakistan'da bu kısıtlamaya yönelik ilk ve kurucu Cumhurbaşkanı için geçerli olamayacak şekilde istisnai bir düzenleme yapılmıştır³⁵¹.

B. Cumhurbaşkanının Parlamentoyu Feshetme Yetkisi

Cumhurbaşkanlarını yasama organı karşısında güçlendiren yetkilerin en önemlisi yasama organını feshedebilmeleridir. Bu yetki her üç ülkede de mevcuttur.

³⁵¹ 1995 K.C. Anayasası, 42. madde, 5. fıkra.

Kazakistan'da cumhurbaşkanı, meclisin hükümete güvensizlik oyu vermesi, cumhurbaşkanınca önerilen başbakanın atanmasını iki kez üst üste ret etmesi ve meclisin hükümet ya da diğer devlet organlarıyla ortaya çıkan siyasi krizlerde, meclisi feshetme yetkisine sahiptir. Kazakistan'da cumhurbaşkanı 1993 ve 2007 yılında parlamentonun alt kamarasını oluşturan meclisi feshederek bu yetkisini kullanmıştır. Rusya Federasyonu'nda bu yetki Kazakistan'dakine benzer şekilde yürütülmektedir. Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanı da bu yetkiyi tehdit unsuru olarak elinde bulundurmaktadır. Fransa anayasasında cumhurbaşkanına hiçbir sebebe bağlı kalmadan parlamentonun alt kamarasını oluşturan meclisi feshetme yetkisi tanınmıştır. Dolayısıyla Fransa Cumhurbaşkanları tarafından fesih yetkileri 1962, 1968, 1981, 1988 ve 1997 yıllarında kullanılmıştır. Her üç ülkede de fesih yetkisi cumhurbaşkanları tarafından önerilen başbakan adaylarını atama konusunda meclisin onayını almak için veya meclisin hükümete güvenoyu vermemesi gibi tehdit kuralı olarak, ellerinde bulundukları bir güçtür.

C. Cumhurbaşkanının Yasamaya İlişkin Yetkileri

Her hangi bir hükümet biçimi modelinde devlet başkanını güçlü kılan önemli yetkiler yasamaya ilişkin yetkileridir. Bu yetkiler özellikle başkanlık ve yarı-başkanlık sistemlerinde göze çarpar. Devlet başkanlarının yasamaya ilişkin yetkilerini kanunları geri çevirme – veto etme, kanun önerisi ile kanunun önceliğini belirleme, kanun hükmünde kararname çıkarma gibi yetkiler olarak belirleyebiliriz.

Kazakistan ve Rusya Devletlerinin cumhurbaşkanlarının kanun önerme yetkileri bulunmaktadır. Bunun dışında iki ülkenin seçilmiş olan cumhurbaşkanları da kararname çıkarma yetkilerine sahiptir. Cumhurbaşkanlarının, ülkelerinin genelinde bağlayıcı kararnameler çıkarılmasına herhangi bir engelleme getirilmemiştir. Çıkarılan kararnamelerin anayasaya aykırı olmaması gerekmektedir. Bu yetkiye hem Rusya hem Kazakistan Cumhurbaşkanları sıklıkla başvurmaktadırlar. Hatta devleti kararnameler yoluyla yönettikleri iddia edilebilir. Fakat belirtilmesi gerekir ki, Kazakistan Cumhurbaşkanı'nın 2017 anayasa değişiklikleri öncesinde savaş veya barışa karar verme durumunda kanun, parlamentoya kanun önceliğini belirterek parlamentonun kanunu kabul edeceği süreye kadar kanun hükmünde kararname

çıkarma yetkisi bulunmaktaydı. Bunun yanı sıra Kazakistan Cumhurbaşkanı'nın istemi üzerine ve parlamentonun her iki kamarasının üye tam sayısını üçte iki oy çoğunluğuyla yasama yetkisinin bir yıl süreyle cumhurbaşkanına devredilmesi öngörülüyordu.

2017 yılında yapılan değişiklikler sonrasında, Kazakistan cumhurbaşkanının anayasal kanun ve kanun yapma yetkisinin kendisine bir yıllığına devredilmesi yetkisi kaldırılmıştır. Dolayısıyla Kazakistan Cumhurbaşkanı anayasa değişikliklerinden sonra, Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanı gibi kanun yapma yetkisine sahip değildir. Her iki ülkenin aksine Fransa Cumhurbaşkanı kanun önerisinde bulunma veya kararname çıkarma yetkisine sahip değildir.

Her üç ülkenin cumhurbaşkanlarına tanınan ortak yetki – veto yetkisidir. Kazakistan'da ve Rusya Federasyonunda veto yetkisini aşmak için gerekli şart parlamentoyu oluşturan kamaraların tam üye sayısının üçte iki oy çoğunluğunun sağlanmasıdır. İki ülkenin veto yetkisini aşma çoğunluk oyu aynı rakama sahiptir. Rusya ile Kazakistan'ın aksine Fransa Cumhurbaşkanı'nın vetosu basit çoğunluğa bağlıdır. Rusya ile Kazakistan Cumhurbaşkanlarının veto yetkilerini kullanmalarına herhangi bir sebep bulunmamaktadır. Genelde cumhurbaşkanların veto yetkilerini kullanmalarının sebebi parlamentodaki çoğunluğun kendi görüşlerine karşıt olmasıdır.

Kazakistan'ın 1995 ve Rusya'nın 1993 anayasaları cumhurbaşkanlarının herhangi bir kanunu geri çevirme nedenlerini belirtmemektedir. Genelde anayasaya aykırı veya bütçe kaynakçasının belirsizliği gibi durumlarda veto yetkisi çok kullanılmaktadır. Bununla birlikte Kazakistan parlamentosunun çoğunluğunu cumhurbaşkanı tarafından 1999 yılında kurulan Nur Otan Partisi oluşturmaktadır. Aynı şekilde 2001 yılından itibaren Rusya Parlamentosu'nun çoğunluğunu da cumhurbaşkanı Putin'in siyasi görüşlerine yakın Birleşik Rusya Partisi oluşturmaktadır. Bu iki durum hem Kazakistan hem de Rusya Cumhurbaşkanları tarafından veto yetkilerini daha az kullanmalarına neden olmuştur.

Görüldüğü üzere genelde cumhurbaşkanları veto yetkisini kendine zıt görüşlü olan parlamentolara karşı kullanmaktadırlar. Böylece cumhurbaşkanının kullanmış olduğu veto yetkisi sadece geciktirici veto olup, yasama işlev sürecini uzatmaktadır.

D. Cumhurbaşkanının Sorumluluğu

Kazakistan, Rusya ve Fransa Cumhurbaşkanlarının “*siyasi sorumlulukları*” bulunmamaktadır. Her üç devletin Parlamentoların cumhurbaşkanlarına karşı kullanabilecekleri tek yetki, suçlandırma sonucunda cumhurbaşkanın görevinden uzaklaştırılmasıdır. Kazakistan hükümetinde vatana ihanet suçlaması parlamentonun alt kamarası olan Meclisin milletvekillerinin en az üçte birinin teklifi ve üye tamsayısının salt çoğunluğunun Senatoya başvuru yapmasıyla gündeme gelir. Meclisin başvurusu üzerine Senato tarafından soruşturma yapmak üzere Yüksek Mahkeme ile Anayasa Konseyine başvurulur. Bu süreç sonucunda her iki kamaranın üye tamsayılarının dörtte üç çoğunluğunun suçlamayı yerinde görmesi halinde cumhurbaşkanı görevinden uzaklaştırılmış olur.

Rusya Federasyonu’nda cumhurbaşkanının vatana ihanetten dolayı suçlanması aynı Kazakistan’daki gibi parlamentonun alt kamarası Devlet Duma’sının üçte bir oyu ile başlatılmaktadır. Suçlama sürecinin başlatılması için Duma üye tam sayısının üçte iki oyu lazımdır. Üçte iki oy çoğunluğu sağlanırsa suçlama süreci Yüksek Mahkemede başlatılır. Aynı anda Anayasa Mahkemesinin isnat edilen suçların işlendiğine dair kararı gerekir. Son aşamada parlamentonun üst kamarasını oluşturan Federasyon Konseyi üçte iki oy çoğunluğuna ulaşırsa cumhurbaşkanını suçlu bularak görevine son verir³⁵².

Fransa Cumhuriyeti’nde ise bu ülkede parlamentonun her iki kamarasının basit çoğunluğu ile cumhurbaşkanı suçlanabilir. Yüksek Mahkeme sıfatıyla toplanan Parlamento’nun üçte iki oy çokluğunun almış olduğu karar ile cumhurbaşkanının görevine son verilebilmektedir.

³⁵² 1993 R.F. Anayasası, 93. madde.

Görüldüğü gibi her üç ülkenin Parlamentosu'na cumhurbaşkanını vatana ihanetten dolayı suçlama yetkisi tanınmıştır. Cumhurbaşkanlarının dokunulmazlığının kapsamı anayasada düzenlenmiştir.

E. Cumhurbaşkanının Hükümeti Kurma Yetkisi

İncelediğimiz bu üç ülkenin cumhurbaşkanlarının hükümeti oluşturma yetkilerine gelinecek olursa, her birinin hükümeti kurma yetkisi bulunmaktadır. Kazakistan ile Rusya Federasyonu Parlamentosu'nda oluşan çoğunluğu dikkate almadan cumhurbaşkanı istediği kişiyi başbakan aday olarak belirleyebilmektedir. Bununla birlikte her iki ülkede başbakanı atamak için meclisin onayının alınması gerekmektedir. Fakat Kazakistan Parlamentosu'nun üst üste başbakan adayının atanmasına onay vermemesi, Rusya Federasyonu'nda üç kere reddetmesi durumunda, fesih tehdidi ile istediği kişiyi başbakan olarak atayabilmektedir. Dolayısıyla hem Kazakistan hem Rusya Federasyonu Parlamentosu'nun cumhurbaşkanınca dağıtılabileceği korkusu, parlamentoya önerilmiş başbakan adayını kabul etmek zorunda bırakmıştır. Rusya Federasyonu cumhurbaşkanı, gerekçe göstermeksizin hükümeti görevden alabilecek güce sahiptir³⁵³. Rusya Cumhurbaşkanı'nın başbakanı görevden almasına örnek olarakta; 2004 ve 2007'de yapılan başkanlık seçimi öncesinde bu yetkiyi iki kere kullanmış olması gösterilebilir³⁵⁴.

Kazakistan'da, Cumhurbaşkanı başbakan ve bakanların görevine istediği zaman son verebilmektedir³⁵⁵. Kazakistan Anayasası'nda 2017 yılında yapılan bazı değişiklikler sonucunda bakanları atamak için başbakanın meclisin görüşünü alması gerekmektedir. Anayasa değişiklikleri öncesinde başbakan, bakanları cumhurbaşkanının onayı üzerine atamaktaydı. Mevcut değişiklikler sonrasında başbakanın meclisin görüşünü aldıktan sonra cumhurbaşkanının onayını alması gerekli kılınmıştır. Böylece Kazakistan Cumhuriyeti'nin, hükümeti kurma aşamasında parlamento ön plana çıkararak parlamenter sisteme az da olsa kaydığı görülmektedir. Anayasanın 70. maddesinin 1. fıkrasına göre eskiden "*Hükümet*

³⁵³ TBMM, Araştırma Hizmetleri Başkanlığı, s. 223.

³⁵⁴ TBMM, Araştırma Hizmetleri Başkanlığı, s. 212.

³⁵⁵ 2688 sayılı Kazakistan Hükümeti Üzerine Anayasal Kanun, 1. Bölüm, 6. madde, 1. fıkra.

görevini yeni seçilmiş cumhurbaşkanına istifasını sunar” ibaresi mevcut iken anayasa reformu sonrasında bu madde tadil edilerek hükümetin yeni seçilen meclis karşısında düşmesi sağlanmıştır. Bu durum parlamentonun değerindeki artışı bir nebze dâhi olsa göstermektedir.

Fransa Cumhuriyeti ise başbakanı atama konusunda daha dikkatli davranmaktadır. Fransa Cumhurbaşkanı genelde başbakan adayını göstermeden önce parlamentodaki çoğunluğun desteğini alabilecek kişileri önermektedir. Fransa’da bu şekilde atanan başbakan, parlamento çoğunluğunu dikkate alarak, cumhurbaşkanının onayı ile kendi kabinesini oluşturmaktadır. Fakat başbakan, devletin savunma ve dış ilişkiler bakanını seçme konusunda cumhurbaşkanının onay vereceğine kanaat getirdiği kişileri bakan olarak göstermektedir. Böylece dikkatli bir şekilde kurulan hükümet parlamentonun güvenoyuna tabi kalmamaktadır. Fransa’da cumhurbaşkanı başbakanın önerisi üzerine bakanların görev süresine son verebilmekte fakat başbakanı düşüremeyip sadece onu istifaya zorlayabilmektedir. Başbakanın istifası için bazı durumlar söz konusudur. Cumhurbaşkanı parlamentonun desteğini aldığı anda, başbakana karşı güçlü konumda olmaktadır. Bunun tam tersi olduğu durumlarda cumhurbaşkanı zayıf bir konuma gelebilmektedir. Bu tür bir ortamın oluşması durumunda parlamento ve hükümet bir araya gelse dahi cumhurbaşkanını görevden alamamaktadırlar. Aynı şekilde halkın desteğini almış olan cumhurbaşkanı da hükümeti feshedememektedir. Fransa demokrasisini incelediğimizde başbakanın görevden istifasına 1962 ve 1968 tarihinde rastlamaktayız³⁵⁶.

F. Cumhurbaşkanı Bakanlar Kuruluna Başkanlık Etmesi

Yarı-başkanlık sistemlerinde cumhurbaşkanı ile hükümet ilişkilerini belirleyen unsurlardan birisi de bakanlar kurulu (kabine) toplantılarına kimin başkanlık edeceği konusudur. Bu husus, her üç ülke anayasasında da düzenlenmiştir. Fransa ve Rusya’da kabine toplantılarına cumhurbaşkanı başkanlık yaparken, Kazakistan’da ise, başbakan başkanlık yapmaktadır. Kazakistan’ın 2688 sayılı Kazakistan Hükümeti Üzerine Anayasal Kanununun 4. bölümünün 18. maddesi bu konuya açıklık getirmektedir. Ayda

³⁵⁶ TBMM, Araştırma Hizmetleri Başkanlığı, s. 77.

en az bir kere toplanan hükümet oturumlarını başbakan veya cumhurbaşkanı açmaktadır. Bakanlar kurulu toplantılarında başkanlık etmesi gereken başbakanın, olmadığı zamanda onun yardımcısı bu görevi üstlenmektedir. Önemli hususların ele alındığı toplantılara da cumhurbaşkanının başkanlık edip bu toplantılarda gizli olarak yönetilmesi cumhurbaşkanı veya başbakanın kanaatine bırakılmıştır.

Rusya, yarı-başkanlık sisteminde cumhurbaşkanının güçlü, hükümetin ise zayıf olduğu intibasını uyanmaktadır. Rusya cumhurbaşkanı istediği zaman hükümet toplantılarına katılabilmektedir.

Fransa'da başbakanın bakanlar kuruluna başkanlık etmesi için cumhurbaşkanının kendisine vekâlet vermesi gerekmektedir. Cumhurbaşkanının katılmadığı bakanlar kurulu toplantısının anayasal açıdan geçerliliği yoktur. Bunun yanında, cumhurbaşkanı katılmadığı bakanlar kurulu toplantısında icra edilen, kararname ve kanun hükmünde karamamelerin hiçbir bağlayıcı etkisi yoktur. Dolayısıyla Fransa'da bakanlar kurulunun gerçek başkanının cumhurbaşkanı olduğu söylenebilir.

G. Hükümetin Parlatentonun Güvenine Tabi Olması

İncelenen her üç ülkede parlatentolar tarafından hükümetin düşürülmesi öngörülmektedir. Kazakistan Parlatentosu anayasa değışikliklerinden önce, her iki kamara milletvekilleri hükümet üyesinin kanunları ihlal ettiği gerekçesiyle görevden alınmasına ilişkin cumhurbaşkanına müracaatta bulunabilmekteydi. Fakat cumhurbaşkanı parlatentonun gündeme getirdiği müracaatı geri çevirerek hükümet üyesinin görevde kalmasını sağlayabilirdi. Parlatento altı ay sonra tekrar aynı konuyu gündeme getirerek cumhurbaşkanını hükümet üyesini görevden almaya zorlayabilirdi.

2017 yılında gerçekleşen anayasa değışikliği ile bu uzun ve karmaşık sürecin, daha rasyonalist ve pratik bir şekilde dönüşümü sağlanmışır³⁵⁷. Yapılan değışiklikle cumhurbaşkanı parlatentonun yaptığı ilk müracaattan sonra hükümet üyesinin görevine son vermek zorundadır. Böylece Kazakistan'da parlatenter sistemin bir

³⁵⁷ 2017 Kazakistan Anayasa değışikliği, 57. madde, 6. fıkra.

gereği olan güvenoyu, parlamentonun hükümete karşı duruşunu sağlamlaştırmıştır. Fransa Cumhuriyeti'nde bu süreç aynı şekilde işlemektedir. Fakat parlamentonun güvenoyunu alamayan hükümet veya hükümetin herhangi bir üyesi cumhurbaşkanına istifasını sunmak zorundadır.

Rusya'da, ise fiili olarak hükümeti güvenoyu yöntemi ile düşürmek çok zordur. Kazakistan'ın anayasa değişiklikleri öncesindeki güven oylaması hususunun benzeri Rusya'da işlemektedir. Kazakistan'dan farklı olan yönleri ise bu sürenin üç aya düşürülmüş olması ile yapılan ikinci müracaatın ardından nihai son söz hakkı cumhurbaşkanında olmasıdır. Cumhurbaşkanı Duma'yı dağıtabilmektedir. Bu da Duma üyeleri için büyük bir risktir.

H. Olağanüstü Durumlarda Karar Alma Süreci

Cumhurbaşkanının ülke içerisindeki pozisyonunu arttıracak durumlardan birisi de, olağanüstü hâl durumunda karar alma sürecinin kimin tarafından yönlendirileceğidir. Fransa, Rusya ve Kazakistan'da olağanüstü hâl dönemlerinde karar alma mekanizması cumhurbaşkanındadır. Ancak Fransa'da cumhurbaşkanının yetkileri elinde toplaması daha ivedilikle olmaktadır. Cumhurbaşkanına olağanüstü hâl durumlarında verilen geniş takdir yetkisiyle kanun koyucu ve uygulayıcı bir konuma gelmektedir. Cumhurbaşkanı bu yetkisini parlamento onayı ve bakanlar kurulu istemine bağlı kalmadan gerçekleştirir. Bu durum devlet başkanının geniş yetkilerle donanması sonucunu ortaya çıkarmaktadır³⁵⁸.

Rusya'da cumhurbaşkanının kanunlar çerçevesinde sıkıyönetim ve olağanüstü hâl ilan etme hakkı çizilmiş olup, Federasyon Konseyinin onayını gerektirmektedir. Olağanüstü hâl durumunda cumhurbaşkanının alacağı kararların anayasa ve federe kanunlara aykırı olmaması gerekmektedir. Kazakistan cumhurbaşkanı, başbakan ve parlamento başkanları ile resmi şekilde görüşme yaptıktan sonra ülkenin tamamında veya onun belli bir kısmında olağanüstü hâl ilan etme hakkına sahiptir. Bu konudaki

³⁵⁸ TBMM, Araştırma Hizmetleri Başkanlığı, s. 233; SAĞLAM, ŞENĞÜL, s. 34.

kararını derhal parlamentoya belirterek durumun gerektirdiği her türlü önlemi alabilmektedir.

Kazakistan Cumhurbaşkanı aynı Fransa Cumhurbaşkanı gibi olağanüstü durumlarda alınan kararları yerine getirme makamına dönüşmektedir³⁵⁹. Bunun yanı sıra belirtmemiz gereken, her üç ülkede de olağanüstü hâl durumunda cumhurbaşkanlarına parlamentoyu feshetme yasağı getirilmiştir. Böylece cumhurbaşkanlarının olağanüstü hâl ilan ederek yönetimi keyfi bir biçimde ele geçirmelerinin önüne geçilmeye çalışılmıştır.

I.Cumhurbaşkanının Üst Düzey Kamu Görevlilerini Atama Yetkisi

Her üç ülkenin cumhurbaşkanları, üst düzey kamu görevlileri, yargı mensupları, silahlı kuvvetlerin üst düzey yetkililerini, yargı organının bazı üyelerini atamak gibi önemli yetkilere sahiptir. Kazakistan Cumhurbaşkanı Senato'nun on beş üyesini, Silahlı Kuvvetlerin üst düzey komutanlarını, Merkez Seçim Komisyonu başkanını ve iki üyesini, Denetim Komitesi Başkanı ve iki üyesini, Devlet Sekreterini, Anayasa Konseyi başkanını ve iki üyesini, devletin yurt dışındaki temsilcilerini direkt olarak atamaktadır. Ayrıca başbakanı ve bakanları meclisin onayı ile atamakta, Merkez Bankası Başkanını, Başsavcını ve Milli Güvenlik Komitesi Başkanı'nı ise Senato'nun onayı ile atama işlemlerini gerçekleştirmektedir.

Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanı Duma'nın onayı ile başbakanı, Merkez Bankası Başkanı'nın atamalarını yapmaktadır. Parlamentonun üst kamarası Federasyon Konseyi'nin onayı ile Anayasa Mahkemesi başkanını, Yüksek Mahkeme başkanını, Yüksek Hakem Mahkemesi hâkimlerini, devletin başsavcısının atamasını yapmaktadır. Ayrıca başbakanın önerisi ve kendi kararına göre başbakan yardımcılarını, bakanları, Federal Mahkeme hâkimlerini ve silahlı kuvvetlerin yüksek komuta heyetini göreve atayabilmektedir. Fransa Cumhurbaşkanı atamaya ilişkin yetkilerini hem bakanlar kurulu hem de parlamentoya paylaşmıştır. Başbakanın

³⁵⁹ Kazakistan 2011 yılında Jana - Özen bölgesinde 20 günlük olağanüstü hal ilan edilmişti. Bu süreçte bu bölgedeki yapılan işlemlerin hepsi cumhurbaşkanının kararnamesine bağlı olarak yürütülmüştü.

atamasının yapılması ve atanmış olan başbakanın önerisi üzerine bakanlar kurulunu oluşturmaktadır. Anayasa Konseyinin dokuz üyesinden üçünü, Anayasa Konseyi'nin Başkanını, elçileri, üst düzey sivil ve askeri görevlilerin atamasını yapmaktadır.

Sonuçta, her üç ülkenin cumhurbaşkanlarının yetkilerine bakacak olursak Fransa Cumhurbaşkanı'nın yetkileri Kazakistan ve Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanlarının yetkilerine göre oldukça sınırlıdır. Bununla birlikte her üç ülkede de cumhurbaşkanının politika belirleme ve uygulama konusunda etkin olduğu görülmektedir.

Bilindiği gibi parlamenter sistemde devlet başkanlığı yetkisiz dolayısıyla sembolik bir makamdır. Oysa Kazakistan Cumhuriyeti'nde cumhurbaşkanının tıpkı Fransa ve Rusya'da olduğu gibi oldukça etkin bir konumda olduğu görülmektedir. Bu yönüyle Kazakistan hükümet biçimi Fransız hükümet biçimine benzemektedir. Anayasa hukuku literatüründe yarı-başkanlık hükümet biçimi Fransız uygulamasıyla şekillenmiştir. Her ne kadar kim yazarlarca “*süper başkanlık*” şeklinde ifade edilse de Rusya, hükümet biçimi modelleri içerisinde en çok yarı-başkanlık modeline benzemektedir. Zira Rusyada da iki başlı yürütme bulunmaktadır. İki başlı yürütme modelini başkanlık sistemi biçiminde ifade etmek oldukça güçtür. Cumhurbaşkanın güçlü konumda olmasından dolayı bu ifade tercih edilse de, başkanlık sisteminin temel özelliklerinden birisi yürütmenin tek kişiden oluşmasıdır. Kazakistan Cumhuriyetinde yürütme iki başlıdır. İki başlı yürütme birinci bölümde de izah edildiği gibi parlamenter sistemlerde ve yarı-başkanlık sistemlerinde görülmektedir.

2017 değişiklikleriyle Kazakistan'da hükümet ve özellikle de yasama organı güçlendirilmeye çalışılsa da cumhurbaşkanının sistem içerisinde güçlü konumda olduğu görülmektedir. Dolayısıyla her ne kadar Anayasa'da hükümet biçiminin başkanlık olduğu yazsa da, ayrıntılarda farklılaşmakla birlikte Kazakistan hükümet sistemi Fransa ve Rusya'da olduğu gibi yarı-başkanlık sistemidir.

SONUÇ

Siyasi iktidarı elinde bulundurmak, siyasi kuvvetin yanında bir meşruiyet kazanma ve hukuksal bir yetkiye sahip olmayı beraberinde getirmektedir. Devlet idaresinin sağlanabilmesi yasama yürütme ve yargı organları vasıtası ile mümkün olmaktadır. Yasaların konulması, düzeltilmesi ve kaldırılmasını uygulayan yasama organı; devletin diplomatik işlerini ve kanunlarını uygulayan yürütme organı ile devlet içerisindeki hukuki sorunların çözümünü sağlayan yargı organı devletin işleyişini sağlayan temel mekanizmadır.

Genel olarak siyaset ve hukuk düşünürleri bu üç gücün ayrılığında yana fikirlerini öne sürmüşlerdir. Düşünürlere göre; bu üç gücün tek elde toplanması; bireyin hak ve özgürlüklerinin zedelenmesine, devlet mekanizmasında tıkanıklığın oluşmasına ve en önemlisi yöneten gücün görev ve yetkilerini kötüye kullanmasına sebep olabilmektedir. Bu gücü sınırlandırmak amacıyla devlet yöneticisinin görev ve yetkilerinin paylaşımı fikrini öne sürmüşlerdir.

Günümüzde birçok devlet kuvvetler ayrılığı ilkesini benimseyerek, yetkileri paylaşırıp devlet biçimini oluşturmuştur. Çalışmamızda kuvvetler ayrılığı ilkesine dayanarak Kazakistan hükümet biçimi incelenmiştir. Kazakistan hükümet biçimi ele alınırken 1937, 1978, 1993 ve 1995 anayasaları göz önünde bulundurulmuştur.

Bununla birlikte, Kazakistan Cumhuriyeti'nin yasama ve yürütme organlarına ilişkin kanunları da dikkate alınmıştır. Sovyetler Birliği'nin çöküşünün ardından bağımsızlığını kazanan Kazakistan Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu ile aynı tarihte kurulmuştur. İki ülkenin siyasi, tarihi ve coğrafi bağlarının olmasından dolayı Rusya Federasyonunun yürürlükte olan anayasası ile devlet organlarına ilişkin kanunları değerlendirilmek amacıyla ele alınmıştır. Her iki ülkede devlet sisteminin oluşumunda Fransız hükümet modelinin örnek alması sebebiyle Fransa Anayasası da incelenmiştir.

Çalışmamızın asıl amacı yürürlükte olan 1995 Anayasası'yla oluşturulan Kazakistan hükümet biçimini ortaya koymaktır. Dolayısıyla Kazakistan Cumhuriyeti'nin 1995 anayasasında yürütmenin dengesiz bir şekilde güçlendirilmesi siyasi istikrarın sağlanması gibi bir takım noktalarda sisteme olumlu kazanımlar

katmasına karşın otoriter bir yönetim anlayışını da beraberinde getirmiştir. Ancak 2007 ve 2017 yıllarında yapılan Anayasa değişiklikleri ile yasama organının yürütme organı karşısında anayasanın ilk haline nazaran daha bağımsız bir organ olarak düzenlenmesi ve her iki kuvvet arasında - cumhurbaşkanının iradesi belirleyici olsa da - bir denge mekanizması kurmaya çalışması sebebiyle nispeten daha demokratik bir sisteme geçiş izlenimi verdiğini söyleyebiliriz. Parlamenter sistemde demokrasinin en önemli gereklerinden biri, halkın seçtiği vekillerden oluşan parlamentonun yönetme gücünü elinde bulunduran, yürütme organı karşısında bağımsız ve denetleyebilme yetkilerine sahip olmasıdır. 2007 değişikliğiyle parlamentoya güven oylamasıyla yürütmeyi denetleme imkânı verilmiştir. Fakat cumhurbaşkanının güvensizlik oyu alan hükümetin görevine devam etmesini isteme hakkının olması esasında bu denetim mekanizmasını işlevsizleştirmekteydi. Fakat 2017 yılında yapılan anayasa değişikliği ile cumhurbaşkanına tanınan bu yetki kaldırılmıştır.

2007 yılında yapılan anayasa değişiklikleri ile hedeflenen bir diğer amaç meclisin yürütme organı karşısında görevini yerine getirirken bağımsız olması hedefi de gerçekçi olmaktan uzaktır. Parlamenter sistemlerde düzenleme görevi istisnalar hariç olmak üzere münhasıran yasama organınca yerine getirilir. Oysa Kazakistan Anayasası'nın 53. maddesinde meclisin üçte iki oy çoğunluğu ile yasama yetkisini bir yıllığına cumhurbaşkanına devrini öngörmekteydi.

Parlamentonun yasama yetkisini yürütme organına devri anlamına gelen bu durum ne başkanlık ne de parlamenter sistemin temel yapısı ile bağdaşmaktaydı. Ancak 2017 yılında yapılan anayasa değişiklikleri sonucunda cumhurbaşkanının bu yetkisi de sonlandırılmış oldu. Böylece meclis, yürütme karşısında bağımsız bir organ halini almıştır. Ayrıca cumhurbaşkanının kanun ile düzenlenmesi gereken birçok alanda yasa gücünde kararname çıkarma yetkisine sahip olması Kazakistan'da yasama organının tam anlamı ile bağımsız bir kuvvet olmadığı gerçeğini ortaya koymaktaydı. Yine 2017 anayasa değişiklik paketiyle cumhurbaşkanına tanınan kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi sınırlandırılmıştır. Anayasanın ilk halinde cumhurbaşkanının görevi sona erince, hükümetin de görevi sona ermekteydi. Son düzenlemelerle bu durum değiştirilmiş, meclis görevini tamamlamasıyla hükümetinde

görevi sona ermektedir. Bununla birlikte eskiden hükümet sadece cumhurbaşkanı karşısında sorumluyken son düzenlemeyle birlikte hükümetin hem parlamentoya hem de cumhurbaşkanına karşı sorumluluğu bulunmaktadır.

Böylece Kazakistan 1995 Anayasası'nın 2. maddesinde kendi yönetim biçimini başkanlık sistemi olarak tanımasına rağmen, bu ülkede; doğrudan halk tarafından seçilen ve oldukça güçlü yetkilere sahip olan cumhurbaşkanıyla birlikte parlamentonun güvenine tabi kalan başbakan ile bakanlar kurulunun bulunduğunu belirtebiliriz. Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi ve yeterince devlet iktidarında önemli bir rol oynaması - başkanlık hükümet sisteminin bir unsurunu belirtmektedir. Fakat bunun yanında parlamentonun güvenoyuna tabi kalan ve faaliyetlerinden meclise karşı sorumlu olan başbakan ile bakanlar kurulunun bulunması parlamenter hükümet sisteminin bir özelliğini belirtmektedir.

Yarı-başkanlık sistemi başkanlık sistemi ile parlamenter sisteminin bazı unsurlarına sahip olan melez bir hükümet biçimidir. Başta Duverger olmak üzere bu sistemi tanımlayan yazarların fikirlerine dayanarak, Kazakistan hükümet biçiminin uygulamada devlet başkanın üstünlüğüne dayanan yarı-başkanlık hükümet sistemi olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

- ABDEZOVA Aisulu, **Kazakstanın Tauelsizdik Jolu**, Dissertasiyalık Jumıs, El-Farabi Atındağı Kazak Ulttık Universiteti, 2012. (АБДЕЗОВА Айсулу, **Қазақстанның Тәуелсіздік Жолы**, Диссертациалық Жұмыс, Әл-Фараби Атындағы Қазақ Ұлттық Университеті/ABDEZOVA Aisulu, **Kazakistan’ın Bağımsızlık Yolu**, Yüksek Lisans Tezi, El-Farabi Kazak Milli Üniversitesi, 2012).
- ABİLDİNOV Serikbolsın, **Razvitiye Parlamentarizma v Kazahstane**, Astana, 2004, (АБИЛДИНОВ Серикболсын, **Развитие Парламентаризма в Казахстане**, Астана, 2004/ABİLDİNOV Serikbolsın, **Kazakistan’da Parlamentarizmin Oluşumu**, Astana, 2004).
- ABİLHOJİNA Juldız, MASANOV Nurbolat, MASANOV Edige, **Grajdantin, Semiya i Sudba Gosudarstva**, Ata-Mura, 2007. (АБЫЛХОЖИНА Жұлдыз, МАСАНОВ Нурболат, МАСАНОВ Едиге: **Гражданин, Семья и Судьба Государства**, Ата-Мура, 2007/ABİLHOJİNA Juldız, MASANOV Nurbulat, MASANOV Edige: **İnsan, Aile ve Devlet Kaderi**, Ata - Mura, 2007).
- AKGÜL Mehmet Emin, “**Kuvvetler Ayrılığının Dönüşümü ve Günümüz Demokratik Rejimlerindeki Anlamı**”, *Ankara Barosu Dergisi*, 2010; 68(4):80-101, (Ulusal Hakemli Dergi), ss. 79-101.
- AKGÜL Mehmet Emin, “**Kuvvetler Ayrılığının Dönüşümü ve Günümüz Demokratik Rejimlerindeki Anlamı**”, *Ankara Barosu Dergisi*, 68 (4) 2010, ss. 80 – 101.
- AKİPEK İlhan, “**Kuvvetler Ayrılığı Nazariyesinin Doğmasına Amil Olan Fikirler**”, *AÜHFD*, C. 9, S. 1-2, 1952, ss. 167–182.
- ALACA Fatma, **Başkanlık ve Yarı Başkanlık Sisteminin Türkiye’de Uygulanabilirliği**, Beykent Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2012.
- ARSLAN Rıza, **Siyasi Sistem Önerisi-Türkiye Tipi Başkanlık Sistem**, Vıpaş, Bursa, 2001.

- ARSLAN Zühtü, **Anayasa Teorisi**, Seçkin, Ankara, 2005.
- ASİLBAY Halil, “**Parlamenteer Sistem ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme**”, *TBB*, 104. Sayı, 1. Baskı, Y. 2013, ss. 247–264.
- ATAR Yavuz, **Türk Anayasa Hukuku**, Güncelleştirilmiş, 3. Baskı, Konya, 2005.
- AZGÜR Fuat, ÇIRITLI İsmet, ZANOBİN Guido, **Danıştay Kanununun İdarenin Yetkisi Saptırması İdari Müeyyideler**, İstanbul Yayınevi, 1964.
- BAGLIY Marat, **Konstitusiyonnoe Pravo Rosiyiskoy Federasiyi**, 22. İzdaniye, Norma-İnfrac, 2002, Moskova, (БАГЛЫЙ Марат, **Конституционное Право Российской Федерации**, 22. Издание, Norma-İnfrac, 2002, Москва/BAGLIY Marat, **Rusya Federasyonu Anayasa Hukuku**, Norma-İnfrac, 22. Baskı, 2002, Moskova).
- BEKJANOV Aidar, **Parlamentarizm v Kazahstane: Nıneşneye Polojenie i Buduşee Razvitiye**, PhD - Dissertasiya, Astana, 2010, (БЕКЖАНОВ Айдар, **Парламентаризм в Казахстане: Нынешнее Положение и Будущее Развитие**, PhD - Диссертация, Astana, 2010/ BEKJANOV Aidar, **Kazakistan'da Parlamentarizm: Mevcut Durumu ve İleride Gelişmesi**, Doktora PhD - Tezi, Astana, 2010).
- BÜLBÜL Mahmut, “**Kazakistan Cumhuriyetinde Yürütme ve Yasama Fonksiyonu**”, *Yasama Dergisi*, S. 8, Y. 2008, ss. 65–101.
- ÇAM Esat, **Çağdaş Devlet Sistemleri**, Der Yayınları, 2000, İstanbul.
- ÇELEBİ Fatih, “**Fransa Millet Meclisi Üzerine**”, *Yasama Dergisi*, ss. 51 - 84.
- DEMİR Fevzi, “**Yarı Başkanlık Hükümet Sistemi ve Türkiye**”, *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, C. 8, 2013, ss. 831-876.
- DEMİRCİ Aliyar, “**Tek Parti Döneminde Siyaset-Gençlik İlişkilerine Bir Örnek: Gençlik Teşkilatı Tasarıları**”, *AÜSBFD*, S. 2, Mayıs - Haziran 2003, ss. 55-77.
- DERDİMAN R. Cengiz, **Anayasa Hukuku**, 2. Baskı, Alfa Aktüel, 2011.
- DÖNER Ayhan, “**Yeni Anayasa Sürecinde Hükümet Sistemi Sorunu**”, Başkanlık Sistemi ve Türkiye, *Alfa Aktüel*, Ankara, 2013, ss. 872 – 883.

- DUNBAY Seda, “**23 Temmuz 2008 Tarihli Anayasa Reformu Işığında Fransa’daki Yarı-Başkanlık Sistemi**”, *Ankara Barosu Dergisi*, 3. Sayı, 2012, ss. 293-316.
- DURSUN Hasan, “**Erkler Ayrılığı ve Yargıç Bağımsızlığı**”, *TBB Dergisi*, S. 80, 2009, ss. 29 – 104.
- DURSUN Hasan, “**Süper Başkanlık Ya da Başkancı Parlamenter Sistemi: Weimar Almanya’sı İle Rusya Federasyonu Örnekleri ve Çıkarılacak Dersler**”, *TBB Dergisi*, S. 67, 2006, ss. 230-284.
- ERDOĞAN Mustafa, **Anayasa Hukuku**, 3. Baskı, Orion Yayınevi, 2005.
- ERDOĞAN Mustafa, **Anayasacılık Parlamentarizm Silahlı Kuvvetler**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1993.
- ERGÜL Ozan, **Yeni Kurumsalcı Yaklaşımla Türk Anayasa Mahkemesi ve Demokrasi**, Adalet Yayınevi, Ankara, 2007.
- EXCLUSİVE, “**А Вы Обсуждали Конституционную Реформу?**”, / EXCLUSİVE “**Siz Anayasa Değişikliğine İlişkin Yorum Yaptınız Mı?**”
- FENDOĞLU Hasan Tahsin, **Anayasa Hukuku**, Yetkin Basımevi, Ankara, 2015.
- GEDİK Ömer ve KÖKÜSARI İsmail, “**14 Aralık 1995 Dayton Anlaşması İle Oluşturulan Hükümet Biçiminin Bosna Pratiğindeki Sorunları ve Çözüm Önerileri**”, *EÜHFD*, C. XVIII, 2014, ss. 25 – 61.
- GEDİK Ömer, “**Türkiye’de Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinin Siyasal Rejim Üzerindeki Yansımaları**”, *EÜHFD*, C. XVII, S. 3-4, 2013, ss. 27 – 72.
- GÖREN Zafer, **Anayasa Hukuku**, T.C. Anayasası ve TBMM İçtüzüğü Eki İle Geliştirilmiş, 2. Baskı, Yetkin Hukuk Yayınları, Ankara, 2015.
- GÖZLER Kemal, **Anayasa Hukukunun Genel Esasları**, Ders Kitabı, 8 Baskı, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2016.
- GÖZLER Kemal, **Anayasa Hukukunun Genel Teorisi**, 1. Cilt, 1. Baskı, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2011.

- GÖZÜBÜYÜK Şeref, **Anayasa Hukuku**, Anayasa Metni ve 11 Protokole Göre Hazırlanmış Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, son değişiklikleri ile güncelleştirilmiş, 16. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2008.
- GÜL Hüseyin, KAMALAK İhsan, SALLAN GÜL Songül, “**Amerikan Başkanlık ve Fransız Yarı-Başkanlık Sistemleri Işığında Türkiye’nin Yeni Cumhurbaşkanlığı Hükümeti Sistemi**”, *Strategic Public Management Journal* ISSN: 2149-9543, 2017, ss. 101-120.
- GÜNAL Erdoğan, **Hükümet Sistemleri ve Türkiye’de Başkanlık Sistemi Arayışları**, 2. Baskı, Hükümdar, 2015.
- GÜNEŞ Turan, **Parlamentar Rejimin Bugünkü Manası ve İşleyişi**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1956.
- HEKİMOĞLU Mehmet Merdan, **Anayasa Hukukunda Karşılaştırmalı Demokratik Hükümet Sistemleri ve Türkiye**, Detay Yayıncılık, Ankara, 2009.
- İSSAGALİYEVA Ainur, **Kazakistan Tarihi**, Almatı, 2012. (ИССАГАЛИЕВА Айнур, **Қазақстан Тарихы**, Алматы, 2012/İSSAGALİYEVA Ainur, **Kazakistan Tarihi**, Almatı, 2012).
- J. LİNZ Juan, ÖZBUDUN Ergün çevirisiyle, **Totaliter ve Otoriter Rejimler**, 4. Baskı, Liberte Yayınları, Ankara, 2017.
- KABOĞLU İbrahim, **Anayasa Hukuku Dersleri (Genel Esaslar)**, Legal, Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 9. Baskı, İstanbul, 2014.
- KALAYCIOĞLU Ersin, “**Başkanlık Rejimi: Türkiye’nin Diktatörlük Tehdidiyle Sınırı**”, Başkanlık Sistemi, *TBBD*, Ankara, 2005, ss. 13-29.
- KARATEPE Şükrü, **Anayasa Hukuku**, 1. Baskı, Savaş Yayınevi, Ankara, 2013.
- KEMBAYEV Zhenis, **Constitutional Law of The Republic of Kazakhstan**, Academpress, Almaty-Astana, 2014.
- KOTOV Aleksandr, “**Konstitusionalizm v Kazahstane: Formirovaniye Vlasti i Osuşestvleniye Kontrolya**”, Almatı, *Kazahskaya Akademiya Prava*, ss. 86-105, 2000, (Александр КОТОВ, “**Конституционализм в Казахстане:**

- Формирование Власти и Осуществление Контроля**”, Алматы, *Казахская Академия Права*, 2000, ss. 86-105/KOTOV Aleksandr, “**Kazakistan'da Anayasacılık: İktidarın Oluşumu ve Etkinliğinin Deneyimi**”, Алматы, *Kazak Hukuk Akademisi*, ss. 86-105, 2000).
- KRATKOV D.B., KORÇİGO E.V, **Konstitusiyonnoe Pravo Rosiyskoï Federasiyi, İnstitut Prezidenta F.R.**, Moskva 1999, (КРАТКОВ Д.Б., КОРЧИГО Е.В, **Конституционное Право Российской Федерации, Институт Президента РФ**, Москва, 1999 / KRATKOV D. B., KORÇİGO E.V., **Rusya Anayasa Hukuku, Rusya Federasyonu Başkanın Enstitüsü**, Moskova, 1999).
- KURMANGALİ Aimen, **Evalusiya İnstitotov Vlasti v Suverennom Kazahstane**, Ata-Mura, Almatı, 2011, (КУРМАНГАЛИИ АЙМЕН, **Эволюция Институтов Власти в Суверенном Казахстане**, Ата-Мұра, Алматы, 2011, KURMANGALİ Aimen, **Bağımsız Kazakistan'da İktidar Kurumlarının Evrimi**, Ata - Mura, Almatı, 2012).
- KUTLU Mustafa, **Kuvvetler Ayrılığı, Temelleri-Gelişimi Hukuk Devletinin Kökenleri**, Seçkin, Ankara, 2001.
- MARÇENKO Mihayil, DERYABİNA Elena, **Paravodeniye v Voprosah İ Otvetah**, Ders Kitabı, 2. Baskı, Prospekt Moskva, 2015 (МАРЧЕНКО Михаил, ДЕРЯБИНА Елена, **Правоведение В Вопросы и Ответах**, Учебное Пособие, Издание – 2, Проспект, Москва, 2015/ MARÇENKO Mihayil, DERYABİNA Elena, **Anayasa Hukuku Sorular ile Cevaplarıyla**, Ders Kitabı, 2. Baskı, Prospekt Moskva, 2015).
- MAZUROV İgor, “**Totalitarizmin Bir Biçimi Olarak – Faşizm**”, *Toplum ve Hukuk Devleti Dergisi*, 1993, ss. 39-52/(МАЗУРОВ Игорь, “**Фашизм Как Форма Тоталитаризма**”, *Гражданское Общество и Правовое Государство*, 1993, ss. 39-52).
- MEMİŞ Hasan Hüseyin, **Diken... Hükümet Sistemleri**, Akasya Kitap, Ankara, 2007.
- MUHAMEDJANOV Baurjan, “**İnstitut Prezidenstva i Mehanizm Razdeleniya Vlastey: vo Vlasti**”, *Jurnal Prava i Politiki*, Almatı, № 2 (3), ss. 40-48, 2007.

(МУХАМЕДЖАНОВ Бауыржан, “**Институт Президентства и Механизм Разделения Властей: Во Власти**”, *Журнал Право и Политика*, Алматы, № 2(3), 2007, ss. 40-48/MUHAMEDJANOV Bauırjan, “**Devlet Gücünün Oranında: Başkanlık Enstitüsü ve Kuvvetler Ayrılığı Mekanizması**”, *Siyaset ve Hukuk Derneği*, Almatı, № 2 (3), ss. 40-48, 2007).

MUHAMEDJANOV M., SATAREŞİNOV B., SERİMBETOĞLU B., **Siyasi Hukuk İlimler Tarihi**, Almatı, 2003, (MUHAMEDOV M., SATAREŞİNOV B., SARİMBETULİ B., **Siyasi-Hukuk İlimler Tarihi**, Almatı, 2003).

NAZARBAYEV Nursultan, **Kazakistan Yolu**, Ankara, 2012.

NIKULİN, V. V., “**Rusya Federasyonu Anayasa Hukuku**”, Tombov Devlet Teknik Üniversitesi, Tombov, 2012/ В. В. Никулин, “**Конституционное Право Российской Федерации**”, Рекомендовано Ученым советом ФГБОУ ВПО «ТГТУ» в качестве учебного пособия для бакалавров направления «Юриспруденция», Томбов, 2012.

NUSEROĞLU Nuralı, **Kazakstannın Dasturli Hukuk Tarihi**, 2010, Arıs, Almatı (НУСЕРҰЛЫ Нуралы, **Қазақстанның Дәстүрлі Құқық Тарихы**, 2010, Арыс, Алматы/NOSEROĞLU Nuralı, **Kazakların Geleneksel Hukuk Tarihi**, 2010, Arıs, Almatı).

№ 19 ФКЗ - **О выборах Президента Российской Федерации**, от 10.01.2003, **Федеральный Конституционный Закон** (19 sayılı 10.01.2003 tarihli, **Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanın Seçimlerine İlişkin, Federal Kanun**).

№ 2 ФКЗ - **О Правительстве Российской Федерации** от 17.12.1997 (2 sayılı, 17.12.1997 tarihli, **Rusya Federasyonu Hükümetine İlişkin Federal Kanun**).

№ 226-V, **Уголовный Кодекс Республики Казахстан** (226-V sayılı **Kazakistan Cumhuriyetinin Ceza Kanunu**).

№ 2464 **О выборах в Республике Казахстан, Конституционный Закон** от 28 Сентября 1995 года, 2. Kısım, 10. Bölüm, madde 4-5, Алматы, 2016 (2464 sayılı 28 Eylül 1995 tarihli, **Kazakistan Cumhuriyetindeki Secimler Hakkında Anayasal Kanun**, Almatı, 2016).

- № 2529 **О Парламенте Республики Казахстан и Статусе Его Депутатов, Конституционный Закон РК** от 16 октября 1995 года, 2016 (2529 sayılı 16.10.1995 tarihli **Kazakistan Parlamentosu ve Milletvekillerinin Statüsü ile Yetkileri Üzerine Anayasal Kanun**).
- № 254-III sayılı 21.05.2007 tarihli **Kazakistan Cumhuriyeti Anayasasına Yapılacak Değişiklikler ve Eklemeler Yapılmasına Dair Kanun**.
- № 2688 **О Правительстве Республики Казахстан, Конституционный Закон** от 18.12.1995 года, Алматы, 2016 (2688 sayılı 18.12.1995 tarihli **Kazakistan Hükümeti Üzerine Anayasal Kanun**).
- № 2733 **О Президенте Республики Казахстан, Конституционный Закон РК** от 26.12.1995 года, Алматы, 2016 (2733 sayılı 26.12.1995 tarihli **Kazakistan Cumhurbaşkanı Üzerine Anayasal Kanun**).
- № 3 **ФКЗ, от 30.05.2001, Федеральный Конституционный Закон О Чрезвычайном Положении** (3 sayılı 30.05.2001 tarihli, **Rusya Federasyonu O Hal Durumuna İlişkin Federal Kanun**).
- № 33-СФ от 30.01.2002 г. **О Регламенте Совета Федерации Федерального Собрания Российской Федерации**, (33 sayılı **Rusya Federasyonu Federal Konseyin 30 Ocak 2002 tarihli, Yönetmenliğine İlişkin Yapılan Değişiklikler**).
- № 5 **ФКЗ от 28.06.2004, Федеральный Конституционный Закон о Референдуме Российской Федерации** (5 sayılı 28.06.2004, **Rusya Federasyonu Referandumuna İlişkin Federal Kanun**).
- № 51-VIЗРК от 10 Марта 2017 **Закон О Внесений Изменений в Конституцию 1995 года Республики Казахстан** (51-VIЗРК sayılı 10 Mart 2017 tarihli, **Kazakistan Cumhuriyetinin Anayasa Değişikliğine İlişkin Kanunu**).
- № 83-II- от 20 июля 2000, **Конституционный Закон о Первом Президенте Республики Казахстана** (83-II sayılı, 20.07.2000 tarihli, **Kazakistan'ın İlk Cumhurbaşkanıна İlişkin Anayasal Kanun**).

- OKŞAR Mustafa, “**Yarı-Başkanlık Hükümet Sistemi Üzerine Karşılaştırılmalı Bir İnceleme: Fransa ve Litvanya Modelleri**”, *TAAD*, 1. Cilt, Yıl: 2, Sayı 7, 20 Ekim, 2001, ss. 317-384.
- ONAR Erdal, “**Türkiye’nin Başkanlık veya Yarı Başkanlık Sistemine Geçmesi Düşünülmeli Midir?**”, Başkanlık Sistemi, *Türkiye Barolar Birliği Yayınları*, Ankara, 2005, ss. 70-104.
- ÖZBUDUN Ergun, “**Başkanlık Sistemi Tartışmaları**”, Başkanlık Sistemi, *TBB*, Ankara, 2005, ss. 105-111.
- ÖZBUDUN Ergun, **Türk Anayasa Hukuku**, 15. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2014.
- ÖZBUDUN Ergun, **Türk Anayasa Hukuku**, Yetkin Yayınları, 13. Baskı, Ankara 2012.
- ÖZER Attila, **Anayasa Hukuku**, Genel İlkeler, Geliştirilmiş, 2. Baskı, Ankara 2005.
- ROSKİN Michael G., **Çağdaş Devlet Sistemleri, Siyaset, Coğrafya, Kültür**, 9. Edisyondan Çeviri, 7. Baskı, Adres Yayınları, Ankara, 2014.
- RUHİ Muhammet Emin, **1789 Fransız Devriminden İki Portre Sieyes ve Ropespierre**, Adalet Yayın Evi, Ankara, 2014.
- SAĞLAM Musa, ŞENGÜL Ramazan, “**Fransa’da Hükümet Orkestrasının Şefi Cumhurbaşkanı Mı Başbakan Mı?**” *Amme İdaresi Dergisi*, C. 34, S. 4, 2001, ss. 33-47.
- ŞAHİN Engin, **Kurucu İktidar-Politik Bir Yaklaşım**, 1. Baskı, İstanbul, 2013.
- SAPARGALİYEV Gayrat, **Polnamoçiya Parlamenta v Respublike Kazahstan: Monografiya**, Astana, 2009, (САПАРГАЛИЕВ Гайрат, **Полномочия Парламента в Республике Казахстан: Монография**, Astana, 2009/SAPARGALİYEV Gayrat, **Kazakistan Cumhuriyeti Parlamentosu İşlevleri Hakkında: Monografi**, Astana, 2009) .
- ŞEN İlker Gökhan, **Rusya Federasyonu Siyasal Sistemi**, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2003.

- SEZGİNER Murat, **Günümüz Demokrasilerinde Kuvvetler İlişkisi ve 1982 Anayasası'nda Sorunlar**, Ankara, 2010.
- SUHOMLİNOVA Valentina, “**Sistemî Obşestvo i Priroda: Raznoobraziye, Ustoicivost, Razvitie**” № 4, 1994, ss. 135–141. (СУХОМЛИНОВА Валентина, “**Системы Общество и Природа: Разнообразие, Устойчивость, Развитие**”, № 4, 1994, ss. 135-141/ SUHOMLİNOVA Valentina, “**Toplum Sistemleri ve Doğa: Çeşitlilik, Sürdürülebilirlik, Gelişim**”, № 4, 1994, ss. 135-141).
- TEZİÇ Erdoğan, **Anayasa Hukuku**, 14. Baskı, Beta, 2012.
- TİRSKİH Maksim, “**Pravo v Gosudarstvah s Avtoritarnim Politiceskim Rejimom**”, 2011, *Sibirskiyi Yuridiceskiyi Vestnik*, № 3(54), ss. 109-115. (ТИРСКИХ Максим, “**Право в Государствах с Авторитарным Политическим Режимом**”, 2011, *Сибирский Юридический Вестник*, № 3 (54), ss. 109-115/ TİRSKİH Maksim, “**Otoriter Devlet Rejimi Olan Devletlerdeki Hukuk Sistemi**”, 2011, *Sibirya Hukuk Derneği*, № 3(54), ss. 109-115.
- TOLEUBAYEV Abdeş, **Kazakistan Tarihi**, Ata-Mura, 2010, Almatı (ТӨЛЕУБАЕВ Абдеш, **Қазақстан Тарихы**, Ата-Мұра, 2010, Алматы/ TOLEUBAYEV Abdeş, **Kazakistan Tarihi**, Ata-Mura 2010, Almatı).
- TURESKİ Nikolay, **Zakonodatelnaya Vetv Vlasti Kazahstana**, 2. Baskı, 2015 (ТУРЕЦКИЙ Николай, **Законодательная Ветвь Власти Казахстана**, 2. Издание, 2015/ TURESKİ Nikolay, **Kazakistan'ın Yasama Erki**, 2. Baskı, 2015).
- TURHAN Mehmet, **Anayasal Devlet**, Naturel Yayınevi, Ankara, 2003.
- TURHAN Mehmet, **Hükümet Sistemleri ve 1982 Anayasası**, DÜHF, Diyarbakır, 1989.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi, Araştırma Hizmetleri Başkanlığı, “**Karşılaştırılmalı Hükümet Sistemleri: Yarı-Başkanlık Sistemi/ Fransa, Polonya ve Rusya Örnekleri**”, *TBMM Basımevi*-Ankara, 2014, ss. 1-254.

- ULUŞAHİN Nur, **Saf Hükümet Sistemleri Karşısında İki-Başlı Yürütme Yapılanması**, Ankara, 2007.
- VOROBİYOV Vladislav, “**Edebi Hak, Kazakistan Parlamentosu Nursultan Nazarbayev'e Sınırsız Sayıda Seçilmesine İzin Verdi**”, *Rusya Gazetesi-RG.RU*, №4368 (0), 19 Mayıs 2007/ ВОРОБЬЕВ Владислав, “**Право На Вечность Парламент Казахстана Разрешил Нурсултану Назарбаеву Избираться Неограниченное Число Раз**” *Российская Газета - RG.RU*, №4368 (0), 19 Май 2007.
- VOROBYOVA Elena, “**İnstitut Referanduma V Rossiyi: Problemi Realizatsiyi**”. Kuban Devlet Üniversitesi, *Hukuk Fakültesi Dergisi*, No 6, 2017, ss. 94-100.
- YANIK Murat, **Başkanlık Sistemi ve Türkiye’de Uygulanabilirliği**, 2. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2013.
- YAVUZ K. Haluk, **Siyasal Sistem Arayışları ve Yürütmenin Güçlendirilmesi**, 1. Baskı, Ankara, 2000.
- YAZICI Serap, **Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemleri Türkiye İçin Bir Değerlendirme**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002.
- YÜZBAŞIOĞLU Necmi, **Anayasa Hukuku El Kitabı**, 1. Baskı, İstanbul, 2007.
- ZİMANOV Salık, **Pravo i Status Parlamenta**, Astana, 2007. (ЗИМАНОВ Салык, **Право и Статус Парламента**, Астана, 2007/ ZİMANOV Salık, **Parlamentonun Hukuku ve Statüsü**, Astana, 2007).
- Азаттық, “**Реформа Назарбаева – Контроль и Баланс**”, 25.01.2017, (AZATTIK, “**Nazarbayevin Reformu – Denge Ve Denetlemeler**”, 25.01.2017).
- Конституция Казахской АССР 1937 года (1937 Kazak SSC Anayasası).**
- Конституция Казахской ССР, 1978 года (1978 Kazak SSC Anayasası).**
- Конституция Республики Казахстан 1993 года (1993 Kazakistan Anayasası).**
- Конституция Республики Казахстан 1995 года**, Алматы, Ата-Мұра, 2016, (1995 Kazakistan Anayasası, Ata - Mura, Almatı, 2016).

Конституция Российской Федерации Конституции 1993 года, 10-е Издание,
Москва, ИНФРА-М, 2016, (**1993 Rusya Federasyonu Anayasası**, 10. Yayıп,
Moskova, INFRA-M, 2016).

**Конституция Французской Республики 1958 года (1958 Fransa Cumhuriyeti
Anayasası).**

МУХАМЕДОВ Мұхтар, **Тоталитаризм**, Алматы, 2003, (MUHAMEDOV M,
Totalitarizm, Almatı, 2003).

INTERNET KAYNAKLARI

http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1027292#pos=0;0

http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575252#pos=1;-307

http://www.akorda.kz/ru/official_documents/constitutional_laws/page_konstitutsionnyi-zakon-o-pervom-prezidente-respubliki-kazakhstan_1344310872

<http://rus.azattyq.org/a/kazakhstan-nazarbaev-peredacha-polnomochii/28259280.html>

http://exclusive.kz/a_vy_obsuzhdali_reformu_konstitucii

<http://www.nomad.su/?a=3-201703140040>

<http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=LAW&n=183690&fld=134&dst=100033,0&rnd=0.1714084873441175#0>

<https://rg.ru/2008/12/31/konstitucia-popravki-dok.html>

<http://bibliotekar.ru/konstitucionnoe-pravo-5/66.htm>

<http://www.spbk-spo.com/Professional/yurisprudenciya/0074.2.pdf>

http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_48221/1bc4cc511304799d3613c0477ff931fb2850d9b8/

<http://docs.cntd.ru/document/9054748>

<http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=LAW&n=200610&fld=134&dst=100019,0&rnd=0.23086482775504358#0>

<http://constitution.garant.ru/act/assembly/12125778/chapter/22/>

<http://council.gov.ru/structure/council/regulations/32809/>

<http://www.adaletbiz.com/mevzuat/fransa-anayasasi-tam-metni-h9144.html>

https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1019103#pos=3;-171

<https://rus.azattyq.org/a/kazakhstan-nazarbaev-peredacha-polnomochii/28259280.html>

<https://cyberleninka.ru/article/n/pravo-v-gosudarstvah-s-avtoritarnym-politicheskim-rezhimom>

https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=32630511#pos=0;0

http://ecsocman.hse.ru/data/071/386/1217/005_Mazurov.pdf

<http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2013-104-1250>

<http://mysl.kazgazeta.kz/?p=203>

<https://cyberleninka.ru/article/n/institut-referenduma-v-rossii-problemy-realizatsii>

<http://www.tstu.ru/book/elib/pdf/2012/nikulin.pdf>